

Blauwe Klauwier

oktober 2022

Steenuil in Veldhoven, 28 juli 2022 (Hans Blox)

Inhoudsopgave

Top VWG-weekend in de Biesbosch	3
Het persoonlijke lijstje van ... oproep!	5
Nestkastenverslag Biemeren 2022	6
Zwarte Ooievaar uit Tsjechië	10
Coniferenkwekerijen: een refugium voor de Kempische Kneuen?	12
Ooievaarsspektakel bij Veldhoven in de nazomer van 2022	23
Afgestoft: <i>Rara aves campinae</i> 2 ^e trio	27
Twiet: najaarspaapjes	28
Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2022	31
Een Steenuil in een woonwijk?	37
Het vogelleven van Esther van Daal	38
Voormalige broedvogels Kempen: Dwergmeeuw t/m Krekeltzanger	41
Concentraties eenden	65
Robbie's vogelboekenkast: Vogels onderweg deel 2	67
Vogels bij een ponypoel	71
Een verkenning naar het voorkomen van de Oehoe in de Kempen	75
De laatste minuten van de Soerendonkse Steenloper	79
Fotocollage	80
Vogelen in de cloud	81
Activiteitenkalender	82

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen

Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen

Uitgave: Vogelwerkgroep de Kempen

© **Copyright.** Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voorwoord

Ach gut, "mijn" Steenloper, is dood. Gepakt door een Slechtvalk vier dagen nadat ik hem/haar gezien had. Wat bijzonder dat zijn korte Kempen-leven zo goed gedocumenteerd is, met foto's en al.

En een opnieuw hete, droge zomer is weer ten einde. Je kunt lezen en zien dat dat niet betekent dat de Kempen vogelloos was. Het leverde bijvoorbeeld prachtige vogelhoeveelheden op natte plekken op. En voor wie geduld had en bij een poeltje ging posten (zie stukje Tom) was er altijd wel iets verrassends te zien.

Trouwens, een overeenkomst tussen Tom en mij is dat we allebei het nieuwe handboek van Nils van Duijvendijk bezitten. Zoals je kunt lezen spoort het "bijna perfecte" boek ons aan om nog beter naar vogels te kijken. 1^e winter, najaar, nog niet geruid, mannetje, vrouwtje, het *Handboek Europese vogels* helpt je om hier in te duiken. Echt een gaaf boek, een enorme aanrader!

En de oproepen voor nieuwe rubrieken blijven binnen stromen. Jules hoopt dat mensen artikelen insturen over interessante You-Tube-vogelfilmpjes, Maarten-Jan hoopt op vogellijstjes met verhaal en ik hoop op kleurrijke vogellevens (dank je Esther!). Maar ja, vaak heeft een ieder zijn eigen redenen om iets op te schrijven. Dus kom met iets voor die rubrieken als je zin hebt, heel graag, maar gemiddeld zullen de initiatiefnemers zelf met materiaal moeten komen willen ze hun rubriek in leven houden.

Met of zonder rubrieken, er blijven prachtige, korte en lange, artikelen komen. Superdivers, relevant, grappig, fraai. Heel veel komt aan bod. En mooie foto's, echt prachtig. Het gaat te ver om iedereen heel precies te bedanken maar het zorgt er ook deze keer voor dat er voor ieder wat wils is. Dus schroom ook de volgende keer niet. Wat mij betreft is het juist de combinatie van "licht" en "zwaar" die ons blad zo aantrekkelijk maakt.

Lees-, kijk- en genietplezier gewenst!

Namens de redactie, Robbert. ■

Zeearenden in Polder Hardenhoek, Brabantse Biesbosch, 1 oktober 2022 (Peter Simon)

Top VWG-weekend in de Biesbosch

2 oktober 2022 (Edwin van der Werf)

Zestien leden genoten van 30 september t/m 2 oktober van de vele vogels in de Brabantse Biesbosch. We verbleven in De Jantjes Keet, een fijne accommodatie aan het Gat van Den Hardenhoek. Edwin had alles perfect geregeld!

Het weer was ondanks de slechte vooruitzichten goed tot uitstekend. Leuke vogelsoorten waren onder meer Kleine Zilverreiger, Roerdomp, Purperreiger, Koereiger, Ross' Gans (escape), Zearend (minstens 7), Visarend, Bruine en Blauwe Kiekendieven, Zilverplevier en Cetti's Zanger (vele tientallen). In de volgende Blauwe Klauwier komt wellicht een uitgebreider verslag van het weekend.

In De Jantjes Keet, 30 september (Henk Sierdsema)

Polder Hardenhoek, 1 oktober 2022 (Pieter Wouters)

Polder Muggenwaard,
1 oktober 2022 (Connie Neutkens)

Het persoonlijke lijstje van ... *oproep!*

Maarten-Jan van den Braak

De aanleiding voor overleg met de redactie over een nieuwe rubriek "Het persoonlijke lijstje van....." in de Blauwe Klauwier was het citaat uit de brief over de Big Day van Robbert van Hiele plus een lange autorit naar huis.

Citaat: "Als tegenhanger van al het serieuze werk dat door de Vogelwerkgroep de Kempen wordt uitgevoerd, wil ik graag een volkomen nutteloze Big Day 2022 organiseren: een dag waarop je met een eigen team zoveel mogelijk vogelsoorten probeert waar te nemen. "Nutteloos, maar leuk en gezellig" zal het motto zijn".

Het leek mij een erg leuk initiatief waaraan ik in verband met de vakantie niet in de gelegenheid was mee te doen. Op de terugweg van onze vakantie dacht ik: laat ik eens tellen wat er aan vogels te zien is onderweg. Ik denk dat meer vogelaars van die lijstjes maken.

Wat is de bedoeling?

Vermeld natuurlijk de soorten en aantallen vogels, de aanleiding, waar en wanneer het was en zo mogelijk wat voor weer het was.

Een persoonlijke noot mag zeker toegevoegd worden.

Elk persoonlijk lijstje is welkom. Je zou kunnen denken aan een oude lijst die je (vroeger) eens ooit gemaakt hebt, een lijst onder bijzondere omstandigheden gemaakt, een lijst met bijzondere vogels, enzovoort. Een kaartje van een gebied, het originele lijstje of foto's om het te verduidelijken/leuker te maken zijn van harte welkom.

Het persoonlijke lijstje van: Maarten-Jan van den Braak

Gemaakt vanuit de auto op de terugweg vanaf de Dolomieten, Noord-Italië, naar huis, Valkenswaard op 10 juli 2022, 06:30 tot 17:30 uur.

Weer: gestart met 14 graden, druilerig weer wat langzaam aan verbeterde naar wisselend bewolkt en 21 graden bij thuiskomst. De gehele dag relatief weinig wind.

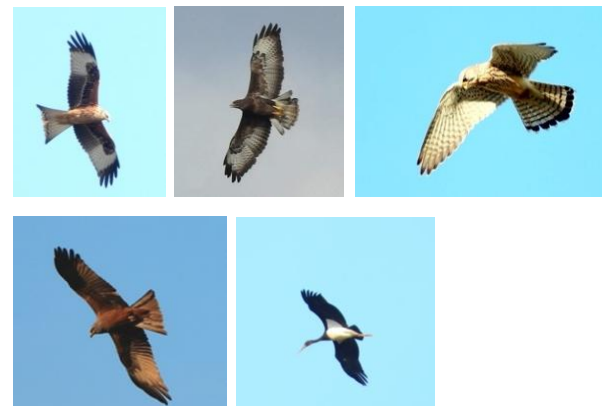
Criterium: Vogels goed zichtbaar langs en boven de (snel)weg en te determineren.

Twijfelgevallen niet meegerekend.

Vogels: 27x Rode Wouw, 22x Buizerd, 12x Torenvalk, 4x Zwarte Wouw en 1x Zwarte Ooievaar. Nog nooit voorgekomen dat ik 65 rovers op een dag geteld heb.

Bijzonderheden: De Rode Wouwen vooral in het eerste deel van de route, met name in Oostenrijk en Zuid-Duitsland. De Buizerds met name aan het einde van de rit.

Een leuke manier om de reistijd "nuttig" te besteden.

Oproep

Ik roep leden van de werkgroep op een persoonlijke lijst in te sturen voor de nieuwe rubriek: "het persoonlijke lijstje van.....", ter lering ende vermaak! De enige voorwaarde is dat het over vogels gaat waar jijzelf om wat voor reden dan ook een lijstje van hebt gemaakt! Ik ben nieuwsgierig waar jullie een lijst van hebben gemaakt en ga ze zeker lezen! Je persoonlijke lijstje kun je naar de redactie sturen. ■

*Jonge Gekraagde Roodstaart,
2022 (Wil de Veer)*

Nestkastenverslag Biemerer 2022

Wil de Veer

Het perceel Biemerer in Wintelre is een privéterrein van 5 ha. groot en niet openbaar toegankelijk. In 2022 zijn tijdens het broedseizoen de nestkasten drie keer gecontroleerd. De controledata waren op 23 april, 14 mei en 4 juni. Op 11 maart zijn de nestkasten schoongemaakt, eventueel gerepareerd en de kastjes die niet te repareren waren zijn vervangen.

Het in december plaatsen van plaatjes voor het vlieggat heeft ook dit jaar weer geholpen. Hierdoor is het voor de later aangekomen broedvogels zoals Bonte Vliegenvanger en Gekraagde Roodstaart toch mogelijk om een nestkast te bezetten. De plaatjes worden in april weer verwijderd.

Resultaten

Nestkasten

In 2022 waren er 31 broedsels. Er was dit jaar geen enkel tweede legsel en vervolgletsel. In twee kasten werd een leeg nest aangetroffen. De nestkastbezetting was 65%.

Er waren dit jaar achttien lege kasten. Verrassend was het broedsel van de Roodborst in een nestkast. Deze soort werd hier niet eerder in een nestkast aangetroffen.

De Gekraagde Roodstaart heeft dit jaar niet in de kasten gebroed. Het mannetje van de Gekraagde Roodstaart is wel regelmatig gezien en gehoord. Er zijn ook juvenielen gezien bij de vijver voor de fotohut.

Het paartje Bosuil is al jarenlang aanwezig maar bij het controleren van de nestkast was deze weer leeg. De vogels worden met grote regelmaat gehoord.

De Torenvalk was wel aanwezig maar de nestkast was dit jaar niet bezet. Wel werd het vrouwtje diverse keren bij de kast gezien en ook werd gezien dat ze uit de kast kwam vliegen. Het zou kunnen dat het mannetje door de vogelwacht van Eindhoven Airport is gevangen. Aangezien het gebied tegen het vliegveld ligt is dit niet ondenkbaar. In het Eindhovens Dagblad is dit jaar een groot artikel gepubliceerd over het vangen van vogels i.v.m. de veiligheid voor het vliegverkeer. In het artikel stond een foto van een Torenvalk (vrouw) in een vangkooi.

Overige vogels

Buiten de broedvogels die dit jaar in de kasten hebben gebroed zijn er op het perceel ook veel andere vogels waargenomen.

Boompieper, 2022 (WdV)

Vogels die in 2022 zijn waargenomen met juvenielen zijn: Buizerd, Patrijs, Houtduif, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Boompieper, Winterkoning, Heggenmus, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Tjiftjaf, Fitis, Goudhaan, Grauwe Vliegenvanger, Gaai, Kauw, Zwarte Kraai, Vink en Groenling.

Tabel 1. Nestkastbezetting in 2022.

Gebruikte kasten	33
Niet gebruikte kasten	18
Totaal aantal kasten	51

Tabel 2. Broedsels in 2022.

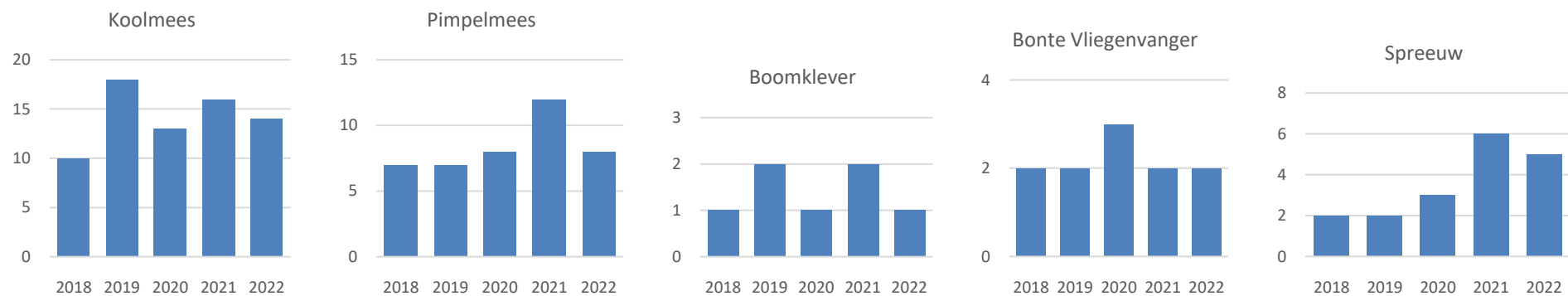
Soort	Broedsels	Eieren	Uitgevlogen	Onbevruucht	Dood
Koolmees	14	111	107	4	0
Pimpelmees	8	76	74	2	0
Boomklever	1	7	7	0	0
Bonte vliegenvanger	2	11	11	0	0
Roodborst	1	6	6	0	0
Spreeuw	5	25	25	0	0

Tabel 3. Totalen 2022.

Aantal eieren	236
Aantal jongen	230
Aantal uitgevlogen jongen	230
Aantal onbevruuchte eieren	6

Boomklever, 2022 (WdV)

Figuur 1. Aantalsverloop van vijf soorten in de periode 2018-2022.

Jonge Grauwe Vliegenvanger, 2022 (WdV)

Vogels die regelmatig in een nestkast broeden, maar in 2022 niet: Torenvalk en Boomkruiper (kastje voor de vleermuis).

Boomkruiper, 2022 (WdV)

Vogels die met regelmaat of altijd aanwezig zijn: Wilde Eend, Havik, Sperwer, Fazant, Turkse Tortel, Bosuil, Zwarte Specht, Kleine Bonte Specht, Staartmees, Kuifmees, en Ekster.

Andere waarnemingen in de loop der jaren: Witte Kwikstaart, Roodborsttapuit, Beflijster, Kramsvogel, Koperwiek, Zwarte Mees, Kneu en Appelvink.

Het paartje Buizerden heeft dit jaar in het perceel gebroed en er zijn twee jongen uitgevlogen.

Boven het vliegveld en boven de akkers werden meerdere Veldleeuweriken gehoord en gezien.

Andere dieren

Enkele andere dieren die werden gezien zijn: Gewone pad, Groene kikker, Kleine watersalamander, Rode eekhoorn, Egel, muis, Mol, Ree, Konijn en Haas. Verder was er een kolonie Behaarde rode bosmieren en er vlogen veel bijen, Hoornaars, wespen, vlinders en libellen rond. ■

Rode eekhoorn, 2022 (WdV)

Zwarte Ooievaar uit Tsjechië

Lex Peeters

Op 24 augustus verbleven 12 Zwarte Ooievaars bij de Flaes in Lage Mierde. Eén van de vogels was gekleurdingd en de code was op een foto duidelijk af te lezen: 68A8.

Colour ringing project on the Black Stork (*Ciconia nigra*) in the Czech Republic

Lex Peeters
The Netherlands
l.peeters@vooranker.nl

Petr Kafka
Czech Republic
petr.kafka@centrum.cz

24-08-2022 / 21:52
68A8_20220824

Dear Sir/Madam,

We are grateful to you for your report of a ringed bird. You will find the details below. If you notice an error in the details provided would you please kindly write down your remarks on this letter and return it to us. Many thanks in advance. The purpose of bird ringing is to obtain correct and current particulars about the migration and other habits in birds.

Ringing data

Ring Number	PRAHA YJ 865 + white 68A8
Species	Black Stork (<i>Ciconia nigra</i>)
Sex	unknown
Age	pullus (2)
Ringing date	21-06-2022
Ringing place	Arnultovice (District of Trutnov, CZ11), Czech Republic
Coordinates	N 50°34' E 15°42'
Ringer	Petr Kafka
Remarks	

Recovery data

Ring No. reported	white 68A8
Bird reported as	Black Stork (<i>Ciconia nigra</i>)
Finding date	24-08-2022
Finding place	The Flaes, Lage Mierde, North Brabant, The Netherlands
Coordinates	N 51°25' 32" E 05°10' 10"
Sex	unknown
Age	first year
Condition	alive and probably healthy - observed or released [07]
Circumstances	bird identified from numbered colour legging [81]
Finder	Lex Peeters
Remarks	the bird stays now in a group of 12 Black Storks at The Flaes

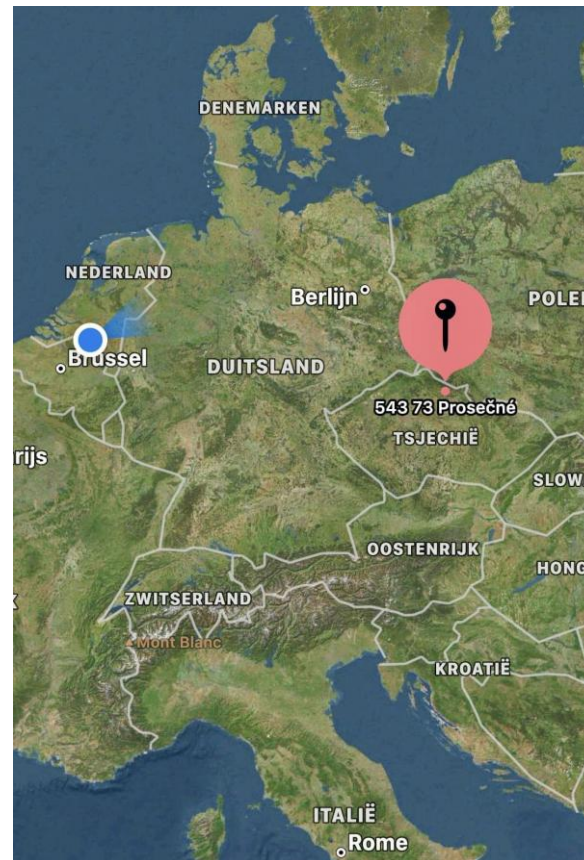
Distance / direction: 744 km / 281°
Elapsed time: 0 year, 2 months, 3 days / 64 days

Overview of all findings: 1

Date	Locality	Country	X	Y	Dis	Dir	Elap	Finder
24-08-2022	The Flaes, Lage Mierde, North Brabant	NL	N 51,426°	E 5,169°	744	281	64	Lex Peeters

Bericht uit Tsjechië

De ring bleek pas twee maanden daarvoor te zijn aangebracht toen de vogel nog als jong op het nest in oostelijk Bohemen zat, vlakbij de Elbe aan de Poolse grens in Tsjechië. In vogelvlucht is dat 744 km ten oosten van Lage Mierde.

Ringplaats van de Zwarte Ooievaar

Het aantal Zwarte Ooievaars aan de Flaes zou in de weken erop nog toenemen tot 22 exemplaren. Het Tsjechische jong bleef tot zondag 11 september. Het vertrek werd op een bijzondere wijze ingeluid. De dag begon met dichte mist. Toen de zon die goed en wel verdreven had stegen maar liefst drie jonge Zeearenden op. Dat leidde tot langdurige onrust onder de aanwezige vogels en de Zwarte Ooievaars reageerden door steeds hoog boven de roofvogels te blijven. Uiteindelijk verdwenen ze in de bewolking. Een uurtje later werden eerst 5 en vervolgens nog eens 3 Zwarte Ooievaars opgepikt boven Ten Aard bij Geel (België). Gezien de relatief korte afstand en de vliegrichting zijn dat nagenoeg zeker 'onze' vogels geweest, met daarbij het gekleurdingde exemplaar. Die is daarna namelijk niet meer bij de Flaes gezien.

In de zomer van 2020 verbleef aan de Flaes een gezenderde Zwarte Ooievaar. Die bleek het jaar ervoor als nestjong ten oosten van München (D) te zijn geringd. Helaas was de zender defect, waardoor latere details uitbleven. ■

*Man Kneu bij Valkenswaard,
26 juni 2022 (Jan Kolsters)*

Coniferenkwekerijen: een refugium voor de Kempische Kneuen?

Jan Kolsters

Een coniferenkwekerij is nou niet bepaald een biotoop waar een vogelaar zijn vingers bij aflikt. Toch blijken de kwekerijen verrassend rijk aan vogels te zijn. Een soort die vooral in opvalt is de Kneu. Op bijna alle kwekerijen werden meerdere territoria vastgesteld.

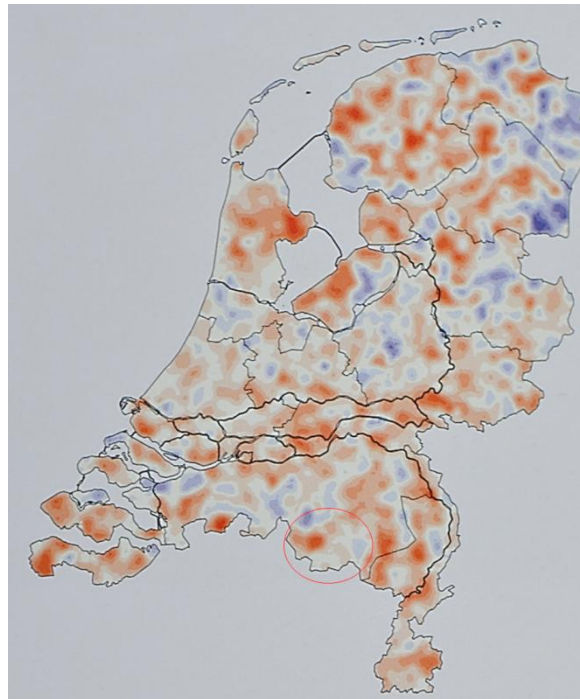
Kwekerijen zijn niet alleen interessant voor broedvogels, ook voor doortrekkers bleken de kwekerijen opvallend aantrekkelijk. En verder werden er veel zoogdieren aangetroffen, zoals Hazen, Konijnen, Reeën, en in één geval zelfs Wilde Zwijnen.

De kwekerijen bestaan meestal niet alleen uit Coniferen maar ook uit andere “evergreens” zoals Buxus en vooral ook Taxus. Voor het gemak worden ze in dit artikel coniferenkwekerijen genoemd.

Inleiding

De Kneu is een vogel van het open landschap. Hij komt hier voor op heidevelden en in het agrarisch gebied. De soort is sinds de grote ruilverkavelingen enorm achteruitgegaan. Dat is te zien op bijgaand kaartje van de nieuwste broedvogelatlas.

Ons werkgebied is aangeduid met een rode ellips en binnen die ellips is de kleur voornamelijk rood, dat wil zeggen dat de soort hier flink is afgenomen als broedvogel sinds de vorige atlasperiode.

Figuur 1. Verandering relatieve dichtheid van de Kneu als broedvogel 2013-2015 versus 1998-2000 (uit: Sovon 2018).

Landelijk lijken de aantallen, de laatste jaren, enigszins te stabiliseren, maar wel op een veel lager niveau dan vroeger. En ik

hoor het mijn oom nog zeggen toen we over het agrarisch Kempisch landschap van vroeger spraken: “... en in ieder buske, broeide unne Kneuter”, zei hij. Ja, die tijd lijkt voorgoed voorbij maar toch zijn er kleine lichtpuntjes. En daar wil ik het in dit artikel over hebben.

Maar eerst nog wat over de soort. De Kneu behoort tot de vinkachtigen. Het mannetje is in de broedtijd fraai uitgedost met een rode borst en een rood voorhoofd. Bij het vrouwtje ontbreekt het rood, en de borst en zijkant zijn gestreept.

Het mannetje brengt in de broedtijd een fraai liedje ten gehore en tijdens het vliegen laten beide geslachten meestal een “knutterend” geluid horen. De Groenling heeft ook dat knutterende geluid tijdens het vliegen en die twee zijn op dit geluid vaak moeilijk uit elkaar te houden voor een beginner. Maar het knutteren van de Groenling klinkt hoger en als je een half jaar tussen de Kneuen en Groenlingen hebt doorgebracht dat is het onderscheiden van het geknutter van beide soorten niet meer zo moeilijk.

*Kneu man, bij Wintelre,
15 mei 2022 (JK)*

*Kneu vrouwtje, bij Diessen,
11 mei 2022 (JK)*

*Verzamelen van nestmateriaal wordt steeds door het
vrouwtje gedaan, bij Riethoven, 6 mei 2022 (JK)*

*Kneu vrouwtje foerageert op Straatgras,
bij Hulsel, 4 mei 2022 (JK)*

De Kneu is een zachtaardig vogeltje: de woeste achtervolgingen die de Vinken in het voorjaar veelvuldig laten zien, zie je bij de Kneu niet. Omdat ze vaak in een losse kolonie broeden, zitten er soms twee mannetjes, of zelfs meer, in het topje van twee belendende struikjes te zingen zonder dat ze agressief gedrag naar elkaar vertonen.

De Kneu is voornamelijk zaadeter en ook de jongen krijgen maar weinig dierlijk voedsel. Bij de vogelakkers, die we samen met een aantal gemeentes in ons werkgebied hebben aangelegd, zien we in de winter vaak grotere groepen Kneuen, maar in het broedseizoen lijken de meeste Kneuen verdwenen te zijn. Maar is dat wel zo?

Ik doe veel LiveAtlas tellingen in het agrarisch gebied. Het begon mij op een gegeven moment op te vallen dat ik vaak Kneuen aantrof bij coniferenkwekerijen. Daarom heb ik besloten om in het broedseizoen van 2022 daar maar eens een serieus project van te maken.

In het broedseizoen blijven de Kneuen steeds als paartje samen. Het vrouwtje verzamelt het nestmateriaal maar het mannetje blijft bij haar en samen vliegen ze dan naar de nestplaats. Echter vroeg in het seizoen vliegen ze, bij de minste verstoring, alle kanten op. Het vrouwtje kan dan overal

op de kwekerij worden waargenomen met het nestmateriaal, overigens ook weer steeds vergezeld door het mannetje.

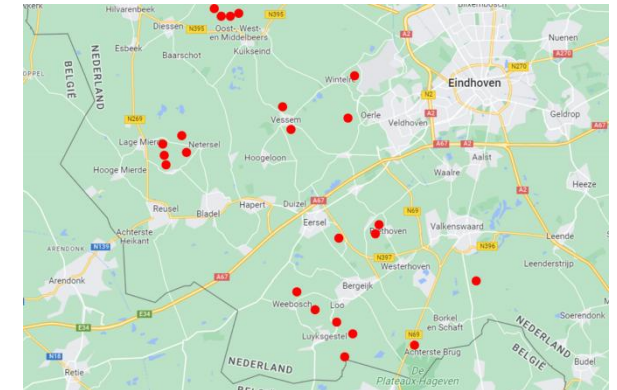
In het broedseizoen blijven de paartjes steeds samen, bij Veldhoven, 29 mei 2022 (JK)

In de tijd dat er gebroed wordt, of als er jongen zijn, dan zit het mannetje in de buurt van het nest te zingen. Bij verstoring komt het vrouwtje tevoorschijn en dan vliegen ze samen, knutterend, weg. Pas later, in de jongenfase, blijven ze ook bij verstoring vaker in de buurt van het nest. Het vrouwtje laat dan vaak een alarmerende subzang horen.

Methode

De nadruk in dit onderzoek ligt op het inventariseren van de Kneu op coniferenkwekerijen. Hiertoe zijn, tamelijk willekeurig, 23 coniferenkwekerijen geselecteerd in het werkgebied van Vogelwerkgroep De Kempen. Deze ruime steekproef is genomen

om een goed beeld te krijgen van het voorkomen van de Kneu op kwekerijen en ook om een schatting te kunnen maken van het totaal aantal Kneuen op coniferenkwekerijen in de Kempen.

Figuur 2. Ligging van de geselecteerde plots.

Tijdens het veldwerk zijn ook andere vogels en zoogdieren genoteerd (LiveAtlas). Hiervan kon een kwalitatieve analyse gemaakt worden. Alle kwekerijen zijn meerdere keren bezocht in de maanden april, mei en juni. In totaal zijn 29 bezoeken gebracht, waarbij steeds twee of drie kwekerijen zijn bezocht. Voor het vaststellen van het aantal territoria van de Kneuen zijn de Sovon BMP criteria gehanteerd. Naast het vaststellen van de territoria is ook zo goed mogelijk gekeken naar het foeragegedrag van de Kneu. Naar nesten is niet speciaal gezocht. Dat is ook geen sinecure in een kwekerij waar vaak tienduizenden coniferen staan.

Gebiedsbeschrijving

Coniferenkwekerijen zijn er in vele gedaantes. De gewassen worden als hele kleine struikjes geplant en uiteraard wordt er een intensief beheer toegepast om te zorgen dat de struikjes niet overwoekerd worden door grassen en andere kruiden. Later echter, als de struiken groter zijn, is een heel intensief beheer niet meer per se nodig. En als er al een deel van de struiken geroid is dan komt er meer licht op de bodem en gaan er allerlei kruiden groeien. Er ontstaat dan een landschap dat er heel anders uitziet dan het vaak omringende grootschalige landbouwgebied met Maïs, hooiland en aardappelvelden. Een landschap waar niet alleen de Kneue zich goed thuis voelt maar ook nog vele andere soorten. Pas als de coniferen ongeveer een meter hoog zijn, worden ze geschikt voor de Kneue om in te broeden.

Een coniferenkwekerij is een erg afwijkend landschapstype in het grootschalige landbouwgebied, bij Luykgestel, 16 april 2022 (JK)

Het type zoals op de voorgaande foto te zien is, is het type waar al veel struiken zijn geroid voor de verkoop. Er zijn echter ook veel voorbeelden van een nagenoeg gesloten veld met struiken. Er bevinden zich echter altijd veel paden tussen de beplanting. Dat zijn paden van minimaal een tractor breed om de nodige bewerkingen te kunnen uitvoeren.

Gesloten coniferenaanplant in een grootschalig landbouwgebied bij Wintelre, 25 juni 2022 (JK)

Op de foto hierboven is in de achtergrond zo'n gesloten structuur te zien. De foto toont ook dat zo'n kwekerij in een open, grootschalig landschap ligt. Die openheid speelt voor de Kneue een grote rol. Kneuen treffen we niet, of nauwelijks, aan in jonge aanplant in (gesloten) bossen bijvoorbeeld.

Ze worden wel aangetroffen in heidevelden omdat daar ook een grote mate van openheid is. In grootschalige landbouwgebieden (zonder coniferenkwekerij) worden ze

echter weer nauwelijks aangetroffen. Open ruimte is dus wel essentieel maar is niet de enige voorwaarde waaraan voldaan moet worden.

Grote hoeveelheden Zandraket in de kruidlaag van een coniferenkwekerij bij Bergeijk, 30 april 2022 (JK)

De kruidlaag is niet op iedere kwekerij hetzelfde maar er zijn wel overeenkomsten. In het vroege voorjaar groeien er veel planten uit de kruisbloemige familie zoals Zandraket (*Arabidopsis thaliana*), Vroegeling (*Draba verna*) en Kleine Veldkers (*Cardamine hirsuta*), en uit de compsietenfamilie vooral Klein Kruiskruid (*Senecio vulgaris*) maar ook bijvoorbeeld Paardenbloemen (*Taraxacum officinale*). Daarnaast groeien op sommige kwekerijen hele grote hoeveelheden Witte Winterpostelein (*Claytonia perfoliata*) uit de Bronkruidfamilie.

Resultaten

Kneu

In tabel 1 zijn de aantallen territoria van de Kneu weergegeven per kwekerij (of een gedeelte van een kwekerij). Slechts op één van de kwekerijen werden geen territoria gevonden. Dit betrof een klein afgelegen stukje van een kwekerij met alleen Buxus.

In totaal zijn 103 territoria gevonden. Voor dit type biotoop (coniferenkwekerij met struiken hoger dan 1 meter) levert dat

een dichtheid op van 1,14 territoria per hectare.

Foerageren gebeurde meestal op de kwekerij zelf, maar soms werden ook verre voedselvluchten uitgevoerd. Meestal zo ver, dat het niet vast te stellen was waar ze precies naar toe gingen. Tijdens de veldbezoeken is, met zekerheid, foerageren op Zandraket, Straatgras, Vroegeling, Klein Kruiskruid en Gekrulde Melkdistel vastgesteld.

Coniferenkwekerijen worden opvallend vaak beregend. In eerste instantie zou men kunnen denken dat struiken van meer dan een meter hoog niet zo vaak gesproeid hoeven te worden, maar omdat de wortelkluiten erg compact gehouden worden zijn de struiken gevoeliger voor droogte. Dus ook in droge tijden wordt er voor de Kneuen voor voldoende water gezorgd.

De forse beregening zorgt ervoor dat er flinke plassen water worden gevormd. De Kneuen maken daar dankbaar gebruik van. Kortom, de kwekerijen zorgen voor alle behoeftes van de Kneuen en ze hoeven dit biotoop nauwelijks te verlaten, wat ze dan ook niet vaak doen.

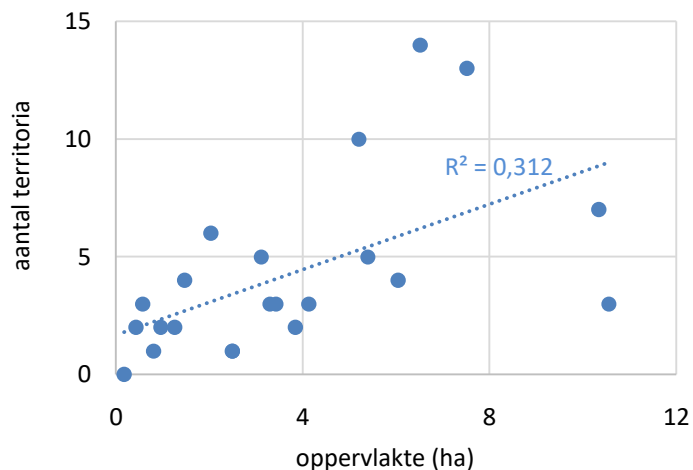
Tabel 1. Resultaten Kneueninventarisatie

gebied	oppervlakte (m ²)	oppervlakte (ha)	gewas	territoria Kneu
Weebosch Zandhoef	81346	8.1	Conifeer en taxus	9
Weebosch Hoolstraat	103461	10.3	Buxus	7
Luyksgestel Vlieterdijk	51982	5.2	Conifeer en Taxus	10
Luyksgestel Voorste Aa	32922	3.3	Conifeer en Taxus	3
Luyksgestel Hongarijesedijk	60471	6.0	Taxus en Conifeer ea bomen	4
Hulsel de Laaijen	34231	3.4	Conifeer	3
Hulsel Waterlaten 1	24898	2.5	Taxus	1
Hulsel Waterlaten 2	8057	0.8	Taxus	1
Hulsel Waterlaten 3	41313	4.1	Buxus	3
Vessem Borsent	105528	10.6	Conifeer en Taxus	3
Veldhoven Grote Vliet	31085	3.1	Conifeer, taxus, Spar, Den	5
Wintelre Zandstraat	65200	6.5	Taxus en Conifeer	14
Borkel Buitenheide	38426	3.8	Taxus en Buxus en Schijnhulst	2
Valkenswaard Brugsche Heide	20352	2.0	Taxus	6
Lage Mierde karneikweg	4307	0.4	Taxus	2
Vessem Driehuizen	5763	0.6	Taxus en Schijnhulst	3
Diessen De Ontginner	75204	7.5	Conifeer	13
Riethoven Stevertse Baan	24952	2.5	Conifeer en Taxus	1
Riethoven Akkerweg	14720	1.5	Taxus	4
Middelbeers Voorste Heistraat A	1750	0.2	Buxus	0
Middelbeers Voorste Heistraat B	12591	1.3	Conifeer en Buxus	2
Middelbeers Voorste Heistraat C	53913	5.4	Conifeer	5
Eersel Boevenheuvel	9552	1.0	Conifeer	2
Totaal	902024	90.2		103

Mannetje Kneu maakt dankbaar gebruik van de beregening op deze coniferenkwekerij bij Wintelre, 1 mei 2022 (JK)

Er kan ook gekeken worden naar de relatie tussen het aantal territoria en de perceel grootte. Dit is weergegeven in figuur 3.

Figuur 3. Relatie tussen de perceelgrootte en het aantal territoria van de Kneu op de geselecteerde coniferenkwekerijen.

De blauwe stippen in de grafiek zijn de echte metingen. Iedere stip vertegenwoordigt dus een coniferenkwekerij waarbij het oppervlak op de horizontale as is uitgezet tegen het aantal vastgestelde territoria op de verticale as. De blauwe stippellijn geeft die rechte lijn aan waarbij de (kwadratische) afstanden van de blauwe punten in totaal het kleinst is. Daarbij wordt een verband zichtbaar waar het aantal territoria toeneemt met de oppervlakte. Op zich is dat natuurlijk niet zo verwonderlijk. Het getal R^2 , de zogenaamde determinatiecoëfficiënt, geeft aan hoe goed de punten bij de stippellijn passen. R^2 ligt altijd tussen 0 en 1. Een 1 zou betekenen dat

alle blauwe stippen precies op de stippellijn liggen. De R^2 van 0.31 geeft aan dat er wel een verband is maar dat het een zwak verband is. Blijkbaar is de aanwezigheid van een coniferenkwekerij belangrijker dan zijn grootte. Dat is niet verwonderlijk want ook een kleine kwekerij bevat al snel duizenden coniferen en daarmee broedgelegenheid genoeg.

Andere broedvogels

Uiteraard is de Kneu niet de enige soort die op coniferenkwekerijen wordt aangetroffen. De kwekerijen blijken zelfs behoorlijk rijk

aan vogels en zoogdieren te zijn. De combinatie van openheid, rust, voedsel en broedgelegenheid blijkt niet alleen voor de Kneu aantrekkelijk, maar vormt ook goede voorwaarden voor een aantal andere soorten die normaal gesproken in diverse andere biotopen gedijen.

In tabel 2 is voor een aantal soorten aangegeven of ze op de geselecteerde kwekerijen voorkwamen. Dit is aangegeven met een "A". Op de onderste regel is aangegeven op welk percentage van kwekerijen de soorten zijn aangetroffen.

Tabel 2. Voorkomen van een aantal vogelsoorten en zoogdieren op de coniferenkwekerijen.

Kn=Kneu, Pa=Patrijs, Fa=Fazant, M=Merel, HM=Heggenmus, WKw=Witte Kwikstaart, GKw=Gele Kwikstaart, Z=Zanglijster, GM=Grasmus, ZK=Zwartkop, T=Tuinfluiter, RT=Roodborsttapuit, V=Vink, GG=Geelgors, G=Groenling, BL=Boomleeuwerik, VL=Veldleeuwerik, Bef=Beflijster, Paap=Paapje, Ta=Tapuit, VU=Velduil en OrL=Ortolaan

	Broedvogel																Doortrekker				Zoogdier					
	Kn	Pa	Fa	M	HM	WKw	GKw	Z	GM	ZK	T	RT	V	GG	G	BL	VL	Bef	Paap	Ta	VU	OrL	Konijn	Haas	Ree	Wild Zwijn
Weebosch Zandhoef	A	A		A	A		A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		A			A	A	A	
Weebosch Hoolstraat	A			A	A	A		A	A	A	A	A	A			A	A			A				A		
Luyksgestel Vlieterdijk	A			A		A	A	A	A	A		A	A					A						A		
Luyksgestel Voorste AA	A	A		A				A	A	A		A	A					A					A	A		
Luyksgestel Hongarijese Dijk	A			A	A			A	A	A		A	A								A		A	A		
Hulsel de Laaijen	A			A	A	A		A	A	A	A		A	A	A								A			
Hulsel Waterlaten 1	A	A		A	A	A		A	A			A	A					A	A					A		
Hulsel Waterlaten 2	A			A	A	A						A														
Hulsel Waterlaten 3	A	A		A		A	A	A		A		A	A	A							A		A	A	A	
Veldhoven Grote Vliet	A	A		A	A	A		A	A	A		A	A	A	A								A	A		
Wintelre Zandstraat	A			A	A	A	A	A	A	A		A	A		A	A				A			A	A	A	
Vessem Borsent	A	A		A	A	A		A	A	A		A	A	A	A								A	A		
Vessem Driehuizen	A			A	A			A		A		A														
Borkel Buitenheide	A			A		A		A		A		A	A											A		
Valkenswaard Brugsche Heide	A			A	A			A	A	A	A					A	A							A		A
Lage Mierde Karneikweg	A			A		A		A				A	A											A		
Diessen De Ontginner	A	A		A	A	A		A	A	A	A	A				A	A				A		A	A	A	
Riethoven Stevertse Baan	A			A	A			A		A		A	A	A	A				A				A			
Riethoven Akkerweg	A			A	A			A		A		A	A	A												
Middelbeers Voorste Heistraat A				A				A	A	A	A													A	A	
Middelbeers Voorste Heistraat B	A			A				A		A		A											A	A		
Voorste Heistraat C	A			A	A	A		A				A											A	A	A	
Eersel Boevenheuvel	A					A		A				A	A			A							A	A	A	
Op aantal kwekerijen aanwezig	22	7	8	22	13	12	6	20	14	18	6	6	23	12	6	11	9	4	2	4	1	1	12	16	5	1
percentage	96	30	35	96	57	52	26	87	61	78	26	26	100	52	26	48	39	17	9	17	4	4	52	70	22	4

Vinken, Merels en Zanglijsters werden op nagenoeg iedere kwekerij aangetroffen. Dit zijn soorten die in meerdere biotopen voorkomen en ze lijken vooral te profiteren van het enorme aanbod van nestgelegenheid. Dat geldt ook voor typische struweelvogels als Heggenmus, Zwartkop, Grasmus en Tuinfluiter.

Vinken werden op iedere kwekerij met meerdere paren als broedvogel aangetroffen, bij Lage Mierde, 4 mei 2022 (JK)

Van de soorten die bekend staan als akkervogels, werden Gele Kwikstaart, Patrijs en Veldleeuwerik alle op ongeveer 30% van de kwekerijen aangetroffen, en vaak met meerdere territoria. Vooral het veelvuldig voorkomen van de Gele Kwikstaart was een verrassing. Zelfs op kwekerijen waar de coniferen- of taxusstruiken dicht op elkaar stonden, werden ze vaak gezien.

Gele Kwikstaart, soms met meerdere paren aanwezig, bij Diessen, 11 mei 2022 (JK)

Vogels van zandige gebieden met lage vegetatie, zoals heide, hadden als veelvoorkomende vertegenwoordigers op de coniferenkwekerijen de Witte Kwikstaart (52%) en de Boomleeuwerik (48%).

Boomleeuwerik op open plek in een coniferenkwekerij bij Weebosch, 13 april 2022 (JK)

Beide soorten werden dus op de helft van de onderzochte kwekerijen aangetroffen, wat significant genoemd kan worden. Beide

soorten broedden op de grond in de meer open delen van de kwekerijen, en werden veelvuldig foeragerend waargenomen op de kwekerij zelf. De Boomleeuwerik eet zowel dierlijk als plantaardig voedsel. De jongen worden met dierlijk voedsel grootgebracht. De kwekerijen voldeden als foerageergebied en broedgebied.

Als bewoners van kleinschalige landschappen waren Geelgors en Roodborsttapuit ook goed vertegenwoordigd. Beide soorten werden op een kwart van de bezochte kwekerijen aangetroffen en waren vaak met meerdere paren aanwezig.

Mannetje Geelgors in een conifeer bij Valkenswaard, 26 juni 2022 (JK)

Ook bij deze soorten werd vastgesteld dat ze de kwekerijen in het broedseizoen nauwelijks verlaten. De variatie aan ongewervelden waarmee de jongen gevoerd worden, was blijkbaar voldoende aanwezig op de kwekerij zelf. De Roodborsttapuit-

ouders bleven lang met hun jongen in het terrein, waar vanuit de coniferen op insecten gejaagd werd.

Doortrekkers

Van de doortrekkers en toevallige passanten was de Beflijster een opvallende verschijning. Ze werden in april op maar liefst vier kwekerijen aangetroffen, variërend van één individu tot een groep van zes exemplaren. Ze waren in de vroege ochtend steeds druk aan het foerageren. Wanneer ze werden opgeschrikt vlogen ze een stukje verder maar verlieten de kwekerij niet.

Beflijsters in een Taxus bij Luyksgestel, 16 april 2022 (JK)

Wellicht dat de rust, de veilige slaappleaats en het voedsel de goede voorwaarden waren voor de doortrekkende Beflijsters. Op veel coniferenkwekerijen komen opvallend veel huisjesslakken voor. Op sommige

kwekerijen zelfs tot twintig exemplaren per vierkante meter. Wellicht is er een relatie met de soort van bemesting. Of de slakken gegeten werden door de Beflijsters, heb ik niet kunnen vaststellen.

Ook Tapuit en Paapje waren tijdens de voorjaarsstrek regelmatig te zien in de coniferenkwekerijen. Van het Paapje betrof het steeds één exemplaar, terwijl de Tapuiten soms in kleine groepjes doortrokken

Velduil bij Weebosch, 30 april 2022 (JK)

Of het nou toevalstreffers waren of niet, er werden nog een paar niet alledaagse soorten aangetroffen in het voorjaar. Een succesvol jagende Velduil werd aangetroffen in de vroege ochtend van 30 april. De Velduil had voor de jacht een taxuskwekerij met een heel open structuur uitgekozen en dat leverde een Veldmuis op.

Op 1 mei werd een fanatiek zingende Ortolaan aangetroffen in een kwekerij in Luyksgestel. De vogel zong langdurig en verdween daarna in een belendend landbouwperceel. De vogel werd daarna niet meer waargenomen, ondanks verschillende vervolfbezoeken.

Ortolaan bij Luyksgestel, 1 mei 2022 (JK)

Zoogdieren

Voor wat betreft de zoogdieren vielen de hoge aantallen Hazen en Konijnen op. Van Hazen had ik al eerder vastgesteld dat ze zich overdag graag schuilhouden tussen de coniferen. Ze werden 's nachts ook veel op de omliggende landbouwgebieden waargenomen. De Haas werd op maar liefst 70% van de kwekerijen vastgesteld, vaak met meerdere exemplaren.

Konijnen worden tegenwoordig veel minder vaak in de landbouwgebieden waargenomen. De coniferenkwekerijen lijken voor deze soort een gunstige uitzonderingspositie

te vormen. Op 52% van de kwekerijen werden Konijnen gezien.

Op meer dan de helft van de kwekerijen zaten Konijnen, bij Weebosch, 13 april 2022 (JK)

Reeën houden zich overdag graag schuil tussen de coniferen. Tot mijn verbazing trof ik tussen de coniferen in Valkenswaard een Wild Zwijn zeug aan met biggen. Ze konden zich overdag prima verstoppen tussen de dichte struiken. Ze verbleven daar meerdere weken.

Discussie

Gezien de resultaten van dit onderzoek kan de titelvraag voorzichtig met “ja” worden beantwoord. De dichtheid van Kneuen op de kwekerijen blijkt met 1,14 territoria per hectare uitzonderlijk hoog te zijn. Uiteraard zijn de coniferenkwekerijen “snippertjes” in het agrarisch landschap maar het is duidelijk dat ze een hele hoge aantrekkingskracht hebben op de Kneuen.

Daarbij is het gegeven dat de kwekerijen in het open gebied liggen, een niet te onderschatten voorwaarde. Als de kwekerijen rondom in het bos zouden liggen, zouden ze waarschijnlijk niet interessant zijn voor de Kneuen. Ook in nieuwe aanplant van den, spar of lariks in bossen treffen we nagenoeg nooit (meer) Kneuen aan. Die openheid lijkt dus van groot belang.

Maar de openheid van de grootschalige landbouw alleen biedt de Kneuen niet genoeg (zie figuur 1). Wellicht is de broedgelegenheid de belangrijkste factor maar ook de voedselvoorziening kan een belangrijke factor zijn. Het voedsel van de Kneu is voornamelijk vegetarisch en het kon eenvoudig vastgesteld worden dat het voedselaanbod op de meeste coniferenkwekerijen meer dan voldoende was.

In een paar studies (Moorcroft et al. 2010, Eybert & Constant 1998) is uitgebreid gekeken naar het voedsel dat de Kneu tot zich neemt. Het spectrum aan zaden is erg groot. Veel van de genoemde plantensoorten zijn op de coniferenkwekerijen waargenomen. En een kneuenmaag is natuurlijk gauw gevuld. Op bijna al de kwekerijen lijkt de noodzaak om voor voedsel de kwekerij te verlaten, niet aanwezig. En dit is in lijn met de waarne-

mingen van veelvuldig foerageren op de kwekerij zelf.

Kneu foeragerend op Vroegeling bij Diessen, 27 april 2022 (JK)

Met behulp van de app “Topo GPS” is vast te stellen waar coniferenkwekerijen liggen in het werkgebied van Vogelwerkgroep De Kempen (boomkwekerijen worden met een ander symbool weergegeven). Vervolgens kan met “Google Earth” het totale oppervlak van de coniferenkwekerijen worden bepaald. Het is opvallend dat verreweg de meeste coniferenkwekerijen ten westen van de lijn Eindhoven-Valkenswaard-Schaft liggen.

In totaal zijn 165 kavels met coniferenkwekerijen gevonden met een totale oppervlakte van 890 ha. Gebaseerd op de ervaringen tijdens de bezoeken bevat ongeveer twee derde van de kwekerijen

coniferen die geschikt zijn (hoger dan één meter). Zoals eerder beschreven leverde de ruime steekproef een dichtheid van 1,14 territoria per hectare. Een schatting van het aantal Kneuenterritoria op coniferenkwekerijen in ons werkgebied komt dan uit op $890 \times \frac{2}{3} \times 1,14 = 676$ territoria.

In Nederland komen naar schatting ongeveer 40.000 broedparen voor. Aangezien het oppervlak van Nederland 34.000 km² bedraagt (water niet meegerekend), betekent dat, dat er 1,17 paar per km² voorkomt als ze allemaal gelijkmatig over het land verdeeld zouden

zijn. Dat is natuurlijk niet het geval. De hotspots voor de Kneu bevinden zich duidelijk in het noordoosten van het land en langs de kust (Sovon 2018). De Kempen hoort zeker niet tot de hotspots en daarom zal het aantal onder de 1 paar per km² liggen. Daarmee wordt wel duidelijk dat de coniferenkwekerijen met gemiddeld 114 paar/km² extreme micro-hotspots genoemd kunnen worden binnen een relatief “Kneuenarm” gebied.

Naast dit positieve verhaal moet uiteraard ook gemeld worden dat er op een coniferenkwekerij geld verdiend moet

worden. De planten zijn gekweekt voor de verkoop. Het is natuurlijk onvermijdelijk dat er wel eens broedsels verloren zullen gaan. Maar anderzijds zou de Kneuenstand in de Kempen zonder coniferenkwekerijen er heel veel beroerder aan toe zijn dan nu.

Tot slot

Van tevoren had ik niet kunnen vermoeden dat een broedseizoen tussen de coniferen zo interessant zou zijn. Ik zou zeggen: als je de Kneu goed wilt leren kennen of een grote kans wilt hebben op het waarnemen van Bflijsters of andere doortrekkers in april, scan dan toch eens met je kijker de coniferenkwekerijen in ons werkgebied af. Het loont de moeite. ■

Bronnen

- Eybert, M.-C. & P. Constant 1998. Diet of nestling Linnets (*Acanthis cannabina* L.). *J. Ornithol.* 139: 277-286.
- Moorcroft, D., J.D. Wilson & R.B. Bradbury 2010, Diet of nestling Linnets *Carduelis cannabina* on lowland farmland before and after agricultural intensification. *Bird Study* 53(2): 156-162. [Download artikel.](#)
- Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland - Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Website Broedvogels Noord-Hollands Duinreservaat 1982-2014. [Raadpleeg website.](#)

Jonge Kneu zoekt zijn kostje bij elkaar tussen de coniferen bij Riethoven, 26 juni 2022 (JK)

Ooievaars in een afvalcontainer bij de Locht in Veldhoven, 4 september 2020 (Tom Heijnen)

Ooievaarspektakel bij Veldhoven in de nazomer van 2022

Tom Heijnen

Anneloes en ik fietsten op 1 augustus een rondje via Waalre naar Riethoven en over Steensel terug naar Veldhoven. We passeerden het terrein van Remondis Recycling aan de Locht en zagen ineens allemaal Ooievaars.

De waarnemingen op 1 augustus

Eerst zagen we Ooievaars vlak boven ons hoofd cirkelen en daarna kregen we in de gaten dat er Ooievaars landden in een container met afval. Tussen de rommel zochten ze naar vreten. De vogels kwamen en gingen, vergezeld van Kleine Mantel- en Kokmeeuwen, Zwarte Kraaien en Kauwen.

Ooievaar, Kleine Mantelmeeuwen en andere soorten bij een afvalcontainer, 1 augustus 2022 (TH)

Wat de Ooievaars nou precies aan het eten waren konden we helaas niet zien, maar gezond zal het wel niet geweest zijn...

Na het vreten streken veel vogels in een weiland aan de overkant van de weg neer om er te poetsen en te rusten. We telden er op een bepaald moment zo'n 50, inclusief de vogels bij en boven het afval, maar het kunnen er ook meer geweest zijn omdat er zoveel op-en-neer vliegbewegingen waren.

Een groep van in totaal 42 Ooievaars aan de Locht, 30 juli 2022 (Geert Sanders)

Het grote aantal Ooievaars trok de nodige aandacht van passerende fietsers en ook kwamen er mensen af op berichtjes en foto's die werden rondgestuurd.

Overige waarnemingen bij de Locht

Op 2 juli werden de eerste Ooievaars, 7 ex, bij de Locht gezien. Tussen 14 en 21 juli waren er tot maximaal 17 ex present. Toen was het even 'stil' totdat er op 30 juli naar schatting 100 Ooievaars zaten! Ongekend zoveel. Er werden in het verleden wel vaker grote groepen in de Kempen gezien maar dat waren meestal doortrekkers. Zelden werden zoveel Ooievaars bij elkaar aan de grond gezien.

Na 1 augustus nam het aantal Ooievaars af. Op 5 augustus werden er nog 20 gemeld, op de 15 augustus 16, en op de 23 augustus 15 vogels. De laatste waarneming was op 2 september toen 3 Ooievaars werden gespot.

Ooievaars vliegen op van de stortplaats, 1 augustus 2022 (TH)

Begin augustus werden in de schemer regelmatig Ooievaars op stoplichten gezien. Ze brachten er de nacht op door.

Ooievaar bij de Locht, 6 augustus 2022 (Geert Sanders)

Dat Ooievaars vuilnisbelten benutten is niets nieuws. Op doortrek en in de winter maken ze dankbaar gebruik van de *junkfood* op vuilnisbelten in Frankrijk, Spanje en Marokko. De vuilnisbelten in Spanje zijn vermoedelijk de reden dat de vogels steeds meer daar blijven overwinteren en niet meer naar Afrika gaan.

De komende jaren zullen de vogels hun foerageer- en daarmee ook hun trek- en overwinteringsgedrag fors moeten aanpassen. De Europese afvalstoffen-

wetgeving verplicht de lidstaten namelijk om vuilnisbelten te beëindigen.

Ooievaars bij Wintelre, 1 september 2022 (TH)

Herkomst

Vlakbij de Locht, in de Zoo Veldhoven, broedden dit jaar 4 'vrijvliegende' paren die resp. 2, 3, 4 en 5 jongen grootbrachten. In de buurt van Wintelre had een paar in de top van een afgezaagde boom een nest gebouwd waarin 2 jongen opgroeiden. In het Dierenrijk bij Nuenen broedden maar liefst 13 'vrijvliegende' paren die allemaal jongen hadden, waaronder een nest met 4 jongen. Langs de spoorlijn ten westen van Dierenrijk zat een nest met 2 jongen. En net buiten de westelijke Kempen, in de Beekse Bergen, broedden ook de nodige Ooievaars met vorig jaar 8 bezette nesten. Tellen we de adulten van de broedparen in de regio bij elkaar op en gaan we uit van gemiddeld 3 jongen die in augustus nog leefden, dan komen we op een totaal van 120-140

Ooievaars. Uiteraard betekent dit niet dat de vogels bij de Locht allemaal regionale vogels waren, maar het kán wel.

Andere grote groepen in nazomer 2022

Ook elders in de Kempen werden in de nazomer flinke groepen Ooievaars gezien.

Groep van 43 Ooievaars op de Flaes, 6 september 2022 (TH)

Groepen van tenminste 25 pleisterende vogels werden waargenomen op:

28 juli	30 ex	Riethoven-Dommelen
4 aug.	25 ex	Beuven
6 aug.	47 ex	Beuven en Starven
31 aug.	50 ex	Diessens Broek
4 sep.	25 ex	Diessens Broek
6 sep.	43 ex	Flaes

Ook werden flinke groepen op doortrek gezien:

6 aug.	87 ex	over telpost Beuven
6 aug.	85 ex	over telpost Loozerheide (dagtotaal 105 ex)
9 aug.	33 ex	over Zandoerle
18 aug.	41 ex	over de Plateaux ■

Afgestoft: *Rara aves campinae* 2^e trio

KENMERKEN:

Lengte ca. 175 cm., nogal tenger gebouwd. kruinveren iets verlengd, baardstreep nogal "slordig" aangeduid. Rustige, weinig opvallende soort, die echter raak andere vogels achtervolgt.

VOORKOMEN:

Vele waarnemingen uit Reusel, nestelt daar ook. Overigens verspreid over de gehele Kempen waargenomen.

BIJZONDERHEDEN:

Er zijn terugmeldingen van o.a. Schiermonnikoog en de Poolse kust.

KENMERKEN:

Lengte ca. 180 cm. Fors, zelfs ietwat plomp gebouwd. Luidruchtige soort en vooral in de paartijd opvallend. Is zeer bedrijvig. Ietwat verlengde keelveren.

VOORKOMEN:

Wordt vooral aangetroffen langs de kempische beken. Toenemend aantal waarnemingen van Utrechtse grachten.

BIJZONDERHEDEN:

Is soms in staat haast "muzikale" geluiden te produceren op een stuk hout.

KENMERKEN:

Lengte ca. 170 cm. compenseert gebrek aan formaat door soms verre gaande brutaliteit. Belangrijkste verdedigingsmiddel het scherpe oog waarmee hij roofvogels reeds op grote afstand opmerkt. Maakt soms zeer "bleke" indruk.

VOORKOMEN:

Veel open rond het "Goorven" (landgoed "de Utrecht") Bekende fourageerplaatsen: "de Boekenrijder" en de "Bakkerij". Batsplaats te Bladel.

BIJZONDERHEDEN:

Bij deze soort wordt de ring niet om de poten gedaan, doch dóór het oor.

Dit is het tweede trio vogelschetsen uit de serie Bijzondere vogels in de Kempen, *Rara aves campinae*, van Frank Neijts. Verschenen in Blauwe Klauwieren uit 1980. Herken je ze? Enige kennis van 'vroeger' helpt... ■

*Paapje op de Grootte Heide,
4 september 2020 (Tom Heijnen)*

Twiet: najaarspaapjes

Robbert van Hiele

Vlak bij ons huis in Veldhoven loopt de nieuwe rondweg (de Zilverbaan) langs het westen van Veldhoven. Ter compensatie van het asfalt zijn er wat nieuwe natuurgebiedjes aangelegd. Eentje ligt rond de Poelenloop, een nattig "beekje" waarvan het mij niet helemaal duidelijk is of dat wel ergens heengaat of vandaan komt. Daar omheen liggen wat fraaie wilde bloemenveldjes en zijn inheemse bomen en struiken aangeplant. Er is nog een hegje, wat zomereiken, een klein bosje. Al met al een heel leuk stuk om regelmatig even te gaan kijken.

De Poelenloop, 13 september 2022 (RvH)

Ik zag daar kort geleden, eind augustus, een groep Kneutjes rondvliegen (45 stuks), hoorde een Zwartkop roepen, Kokmeeuwen vlogen over, Boerenzwaluwen gingen nog rond, Holenduiven kwamen drinken toen het weer geregend had, een Tjiftjaf zong en zowaar, 3 Paapjes zaten opeens in mijn gezichtsveld. Geweldig, zo dicht bij huis.

Nou ben ik langzamerhand zo ver gekomen in mijn vogelgepruts dat ik begin na te denken over de rui, in welk stadium van zijn leven een vogel zit, of het een mannetje of een vrouwtje is, in welk deel van het jaar welk kleed gedragen wordt. Zaken die je de vogel in de wereld nog wat beter doen begrijpen. Zou ik dat ook voor een Paapje kunnen achterhalen?

En dan komen al mijn vogelboeken om de hoek kijken.

1. Voor het leuke pak ik mijn allereerste vogelboek ooit te voorschijn. *Vogels om ons heen* van Ko Zweeres uit 1969. Mooie pasteltinten. De tekst zegt: "Opvallende, witte wenkbrauwstreep. Zwarte wangen met witte streep eronder zijn kenmerkend voor het mannetje, evenals het roestbruine borstje. Vrouwtje en de jongen lijken op die

van Roodborsttapuit, maar hebben, hoewel minder opvallend, wenkbrauwstrepen."

Uit: *Ko Zweeres 1969, Vogels om ons heen*. L.J. Veen, Amsterdam.

Dus met behulp van dit boekje zijn 1^e najaarsvogels en de volwassen vrouwtjes najaar niet te onderscheiden. En ook weten we niet hoe het mannetje in het najaar eruit ziet. De meeste kleine vogels ruien tijdens de broedperiode maar zou dat voor het Paapje ook gelden of ruit die juist nadat hij/zij in tropisch West Afrika is aangekomen?

2. Op naar Lars Gejl. *Handboek Vogels* uit 2012. Ik vind het een fijne gids vooral vanwege de compactheid, de verscheidenheid aan informatie op een klein oppervlak en de soms zeer handige, sprekende beschrijvingen waar je in het veld echt iets mee kunt. Mooie foto's met erbij de data van opname (altijd handig) en dus de zeer begrijpelijke tekst.

Uit: Lars Gejl 2012, *Handboek Vogels. Vogelbescherming & Tirion Natuur.*

De tekst is al wel veel preciezer. Nadat het mannetje is beschreven volgt: "Het vrouwtje is als het mannetje maar heeft een beige wenkbrauwstreep en beige wang. Toont overwegend valer met minder wit op de bovenzvleugels. Adult vrouwtje en juveniel zijn vanaf de herfst vrijwel identiek." Wat er niet in staat, is hoe het mannetje er in de herfst uitziet. Is dat gelijk aan de lente of zit er verschil in, wat ik eigenlijk wel aanneem.

3. Door naar de tot voor kort beste gids, zeker voor kleine vogels, die ik in huis had. *The Complete Guide to the Birdlife of Britain and Europe* van Rob Hume (tekst) en Peter Hayman (tekeningen) uit 2004. Veel beter dan de versie van vele jaren daarvoor. Vol nieuwe determinatiekennis. Vaak goede uitsplitsing in jonge vogel, vrouwtje en mannetje. Ook soms aandacht voor het kleed door het jaar heen. Maar is het genoeg voor het Paapje?

Uit: Rob Hume & Peter Hayman 2004, *The Complete Guide to the Birdlife of Britain and Europe.* Mitchell Beazley, London.

Voor het eerst komt de witte zijkant van de staart aan bod. Er is een tekening van het

mannetje in de late zomer. En in september heeft het mannetje wat wit op de vleugels, een goed kenmerk. Het vrouwtje wordt valer dan het mannetje genoemd maar nog steeds met een herkenbaar koppatroon. De jonge vogel van het najaar heeft volgens de tekst een vager koppatroon met lichte wangen. Dat vagere koppatroon zie ik wel terug in de tekening want de wenkbrauw en snorstreep zijn inderdaad veel vager. De wangen lijken wat meer oranje in plaats van

bleek. Het vrouwtje heeft wat hele vage. lichte vlekjes/plekken op de vleugel maar zo goed heb ik blijkbaar niet gekeken want dat herken ik niet.

4. En dan nu naar mijn nieuwste kleed. Met Tom Heijnen had ik het er kort geleden over. Hij had hem al, ik wilde hem kopen. Dat is gebeurd en wat een koopje! Geniale gids, voor mij het beste wat nu te koop is. Onmogelijk mee te nemen maar onmisbaar

als naslagwerk. Alleen maar determinatieboek, geen ecologie te bekennen. Het [Handboek Europese vogels](#) in 2 delen van Nils van Duivendijk. Prachtig vorm gegeven, alleen voor de foto's al de moeite waard.

Op naar het Paapje dus. Wat blijkt, de geweldige foto en tekst ten spijt, beremoeilijk om ze op leeftijd en geslacht te brengen in het najaar.

Alleen het mannetje in broedkleed is duidelijk. Meestal wanneer je borstvlakjes ziet (heb ik gezien) dan zijn het 1^e wintervogels maar ook adulten kunnen vrij donkere vlekking hebben. Een wit, begrensd vlak aan de basis van de handdekveren is "waarschijnlijk" een mannetje in winterkleed, maar dus niet altijd.

Mocht je witte toppen op de verse veren zien dan is het een 1^e wintervogel maar die toppen zijn vooral hele kleine topjes en zijn van een afstandje alleen met de telescoop te zien.

Misschien, nu ik weet dat ik daar op moet letten. Dat wordt dan augustus 2023. Dan ben ik het waarschijnlijk al vergeten dus dan haal ik het nog eens op tegen die tijd en onthoud ik het echt voor augustus 2024.

Links en hierboven uit: Nils van Duivendijk 2022, *Handboek Europese vogels*. KNNV Uitgeverij.

En nog even een voorbeeld van de genialiteit en precisie van dit boek. Een 1^e wintervogel van september. Hij zegt wat er te weten valt maar benoemt ook dingen die niet helemaal zeker zijn. Wat wil je nog meer! ■

Dank aan Jack Folkers van de KNNV Uitgeverij voor toestemming om de Paapjesafbeeldingen uit het *Handboek Europese Vogels* te mogen gebruiken.

*Vrouw Grauwe Klauwier in de omgeving van
Veldhoven, 28 juni 2022 (Tom Heijnen)*

Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2022

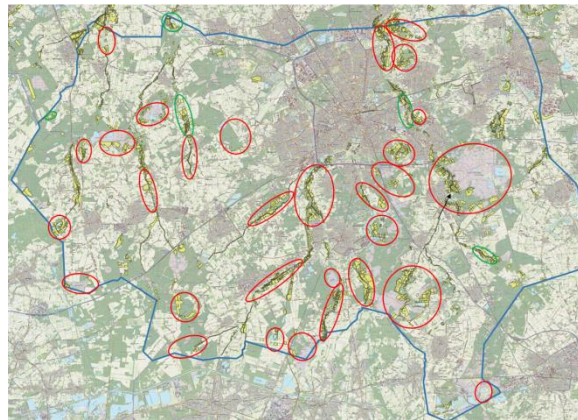
Tom Heijnen

Het was weer een goed jaar voor Grauwe Klauwieren in de Kempen, althans wat het aantal territoria betreft. We hebben te weinig goede gegevens om dat ook over het broedsucces te kunnen zeggen.

Methode

Veldwerk. Ten behoeve van het veldwerk was een handleiding beschikbaar met daarin onder meer richtlijnen over het aantal bezoeken en de spreiding daarvan, zoekgedrag en de interpretatie van de geluiden. In een flink aantal gebieden (waaronder alle gebieden waar in 2020 en/of 2021 territoria voorkwamen) werd specifiek en behoorlijk intensief naar Grauwe Klauwieren gezocht. De in potentie beste broedgebieden werden daarmee onderzocht, maar het is zeker niet uit te sluiten dat territoria gemist zijn in de gebieden die niet of weinig intensief werden onderzocht. Diverse ervaringen in 2022 bevestigden hoe moeilijk het kan zijn om Grauwe Klauwieren te vinden. Uit eigen ervaringen weet ik dat de vogels makkelijk kunnen worden gemist, zelfs als je met het specifieke doel en daarmee 'zoekbeeld' om

Grauwe Klauwieren te vinden op pad gaat. Dit geldt zeker in onoverzichtelijke terreinen maar ook voor kleine, relatief eenvoudig te bekijken gebiedjes. De vogels zijn meesters in zich verbergen!

Figuur 1. Gebieden die in 2022 op Grauwe Klauwieren werden onderzocht. Groen omlinjende gebieden zijn maar één keer specifiek op klauwieren onderzocht.

Aanvullende bronnen. De resultaten van het veldwerk dat speciaal voor het opsporen van Grauwe Klauwieren werd gedaan, werden aangevuld met gegevens uit de volgende bronnen: waarneming.nl, LiveAtlas, Avimap, NDFF en waarnemingen.be.

Interpretatie van de waarnemingen. De criteria van Sovon zijn aangehouden om te bepalen of gesproken kan worden van een

territorium. Een eenmalige waarneming van een adulte vogel tussen de datumgrenzen voldoet niet aan de Sovon criteria maar beschouw ik wel als 'mogelijk territorium' omdat Grauwe Klauwieren, zeker in incidenteel bezochte gebieden, makkelijk gemist kunnen worden. Dat neemt niet weg dat het in een aantal gevallen vrijwel zeker doortrekkers waren.

Resultaten

Aankomst in de Kempen. De eerste vogel werd op 7 mei op de Strabrechtse Heide gezien. Daarna volgden waarnemingen op 10 mei (man), 11 mei (2 ex) en 12 mei (paartje). Dit kwam vrijwel overeen met 2020 en 2021 toen op 11 mei de eerste vogels werden gemeld.

Vanaf 15 mei werden frequent Grauwe Klauwieren waargenomen en eind mei waren de meeste broedgebieden bezet, al werden nog tot in juni nieuwe territoria gevonden.

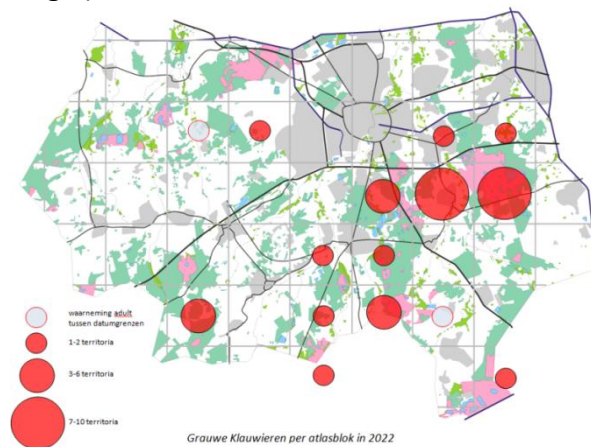
Aantallen en verspreiding. In 2022 werden 41 territoria vastgesteld, waarvan 31 gebaseerd op uitgevlogen jongen.

Tabel 1. Aantal meldingen/territoria per type broedzekerheid in 2020-2022.

Broedzekerheid	2020	2021	2022
Waarneming buiten datumgrenzen (<20 mei, >20 juli)	4	0	5
1x adult tussen 20 mei-20 juli	5	14	7
2x adult waarvan tenminste 1x tussen 10 juni-20 juli	2	2	1
Paar, zang of balts tussen 20 mei- 20 juli	5	8	6
Alarmeren, transporteren voedsel, nest	2	5	4
Paar met uitgevlogen jongen	14	21	31
Aantal territoria	23	36	41
Aantal (mogelijke) territoria	28	50	48

De meeste territoria waren te vinden in het beekdal van de Kleine Dommel tussen Geldrop en Heeze, op en aan de randen van de Strabrechtse Heide, in het beekdal van de Tongelreep bij Valkenswaard, en in en rond Plateaux-Hageven (meeste territoria net in België).

Figuur 2. Territoria in de Kempen in 2022.

Daarnaast waren er clusters van 2-3 territoria bij Bergeijk en natuurterreinen oostelijk van Valkenswaard en zuidoostelijk van Budel-Dorplein.

De westelijke Kempen was, net als in 2020 en 2021, slecht met Grauwe Klauwieren bedeed. Positief was wel dat het aantal territoria bij Bergeijk toenam tot 1 tot 4 en dat er een territorium was tussen Vessem en Veldhoven. Wellicht (hopelijk!) zijn dit voorbodes van een verdere toename in het westelijke deel.

Habitatkeuze. Het habitat van de territoria was vergelijkbaar met voorgaande jaren. In eerdere artikelen verdeelde ik de habitats in twee types: de ene was kruiden- en faunarijk grasland, de andere heide. Deze simpele indeling schiet steeds meer tekort om de nuances in habitatkeuze goed te beschrijven en daarom ben ik op zoek naar een betere classificatie van Grauwe Klauwier-habitats. Ik houd mij aanbevolen voor suggesties!

Broedsucces. Het is belangrijk om op te merken dat er in geen enkel jaar gericht onderzoek is gedaan naar het broedsucces. Het tellen van de jongen is in veel gebieden zeer lastig en de waargenomen aantallen kunnen niet gecorrigeerd worden voor sterfte sinds het moment van uitkomen.

Man Grauwe Klauwier voert Grote keizerlibel aan jong in het Tongelreepdal onder Valkenswaard, 4 juli 2022 (Wim Deeben)

De eerste jonge klauwieren werden op 2 juli opgemerkt en de dagen daarna werden in allerlei territoria jongen waargenomen. Ondanks de beperkingen t.a.v. de gegevens over het broedsucces is het opvallend dat er erg weinig paren met 4 jongen werden gezien en geen enkele met 5 jongen.

Tabel 2. Broedsucces van Grauwe Klauwieren in 2020-2022 (zie tekst voor beperkingen!).

Geteld aantal uitgevlogen jongen	Aantal broedparen		
	2020	2021	2022
aanwezig	0	2	0
≥ 1	4	8	9
≥ 2	2	5	9
≥ 3	2	4	10
≥ 4	4	1	3
≥ 5	2	1	0
Aantal paren met uitgevlogen jongen	≥ 14	≥ 21	≥ 31
Idem in %	≥ 61%	≥ 58%	≥ 76%
Aantal uitgevlogen jongen	≥ 42	≥ 39	≥ 69
Gemiddeld aantal jongen per succesvol paar	≥ 2,8	≥ 2,1	≥ 2,2

Vertrek uit de Kempen. Medio augustus waren de meeste klauwieren uit de Kempische broedgebieden vertrokken, althans voor zover dat überhaupt goed vast te stellen is. In bijna alle gebieden werden na augustus geen klauwieren meer gezien. Uitzondering was het Tongelreepdal onder Valkenswaard waar een nog enigszins pluizig jong werd gezien op 7 september en twee wat oudere jongen t/m 2 oktober. Dit betekende dat er nog een laat broedsel was, wellicht als gevolg van verstoring van een eerder broedsel.

Jonge, pluizige, Grauwe Klauwier in het dal van de Tongelreep op 7 september 2022 (Bjorn Alards)

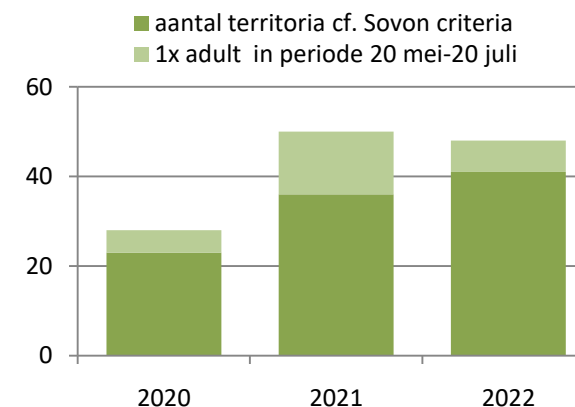
Jonge Grauwe Klauwier in het dal van de Tongelreep op 29 september 2022 (Wim Deeben)

Het lijkt er op dat Grauwe Klauwieren in 2022 later vertrokken dan in 2020 (laatste op 9 augustus) en 2021 (laatste op 12 en 20 augustus). In 2020 was er overigens net als in 2022 een uitzondering. In hetzelfde gebied als 2022 werden tot en met 26 september vogels waargenomen wat te maken had met een zeer laat broedgeval: op 18 augustus 2020

werden 4 donzige, pas uitgevlogen jongen gezien.

Discussie

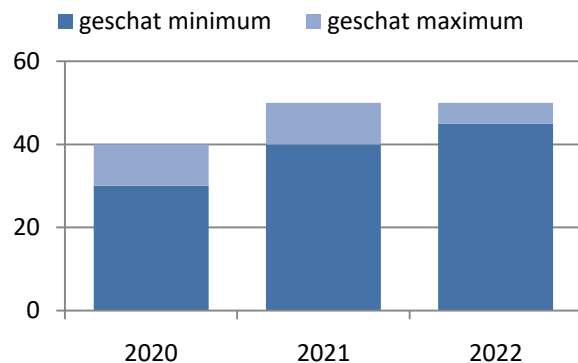
Het vastgesteld aantal territoria laat in de periode 2020-2022 een toename zien, met name van 2020 op 2021.

Figuur 3. Geteld aantal territoria in de Kempen in 2020-2022.

Voor een deel werd deze 'toename' veroorzaakt door een toegenomen onderzoeksinspanning. Met schattingen van het aantal territoria probeer ik de invloed van onderzoeksinspanning te verwerken. In 2020 schatte ik het aantal territoria in de Kempen op 30-40 en in 2021 op 40-50. Voor 2022 denk ik dat 45-50 territoria een reële schatting is. Na een aanvankelijke stijging van 25-30% in 2021 t.o.v. 2020 was er in 2022 op basis van deze schattingen geen noemenswaardige verandering t.o.v. 2021.

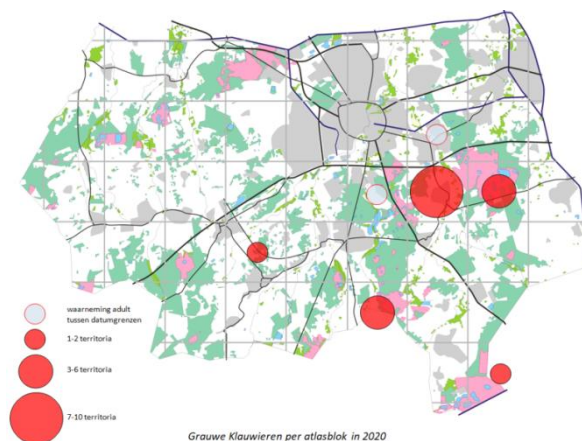
Figuur 4. Geschat aantal territoria in de Kempen in 2020-2022.

De verspreidingskaartjes laten een duidelijke uitbreiding in 2021 t.o.v. 2020 zien, maar in 2022 zijn er geen grote verschillen t.o.v. 2021.

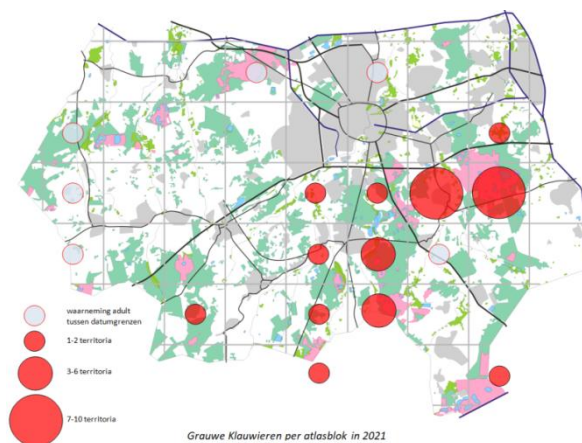
De Grauwe Klauwier kwam ondanks een kleine toename in 2022 nog steeds maar zeer beperkt in westelijke Kempen voor. Dit zal met de geschiktheid van de terreinen als broedgebied te maken, al is het lastig daar precies de vinger op te leggen.

Een geografisch effect (zoals ‘de soort neemt naar het westen toe af’) lijkt niet of maar een beperkte een rol te spelen. De Grauwe Klauwier komt verder naar het westen en noordwesten namelijk gewoon als broedvogel voor. Zo werd er in 2022 met zekerheid gebreed in De Hilver bij Moergestel (1 paar), De Brand en het Hengstven bij Udenhout (5), Huis ter Heide bij Tilburg (4) en de Regte Heide bij Goirle

(2) (Hilgers 2022), en in de omgeving van Chaam, ’t Merkske en Rijsbergen-Zundert werden in 2022 14 territoria in kaart gebracht (facebookpagina Huub Don).

Figuur 5. Territoria in de Kempen in 2020.

Figuur 6. Territoria in de Kempen in 2021.

Over broedsucces en jongenproductie tasten we bij gebrek aan goede gegevens nog

steeds in het duister. Ik herhaal daarom een stukje uit mijn artikeltje over de gegevens van 2021: “We hebben geen beeld of de jongenproductie voldoende is om de lokale populatie in stand te houden of verder te laten groeien, of dat de Kempen een ‘ecologische val’ is die gevoed wordt door een surplus aan Grauwe Klauwieren van elders.”.

Man Grauwe Klauwier in de omgeving van Heeze, 10 juli 2022 (TH)

Broedbiologisch onderzoek in de Kempen is dringend nodig om dergelijke vragen te kunnen beantwoorden en daarmee ook te weten of er wat beheer betreft aanvullende of andere maatregelen nodig zijn.

Dankwoord

Wederom veel dank aan alle vogelaars die dit jaar de moeite namen om ‘hun’ gebieden op Grauwe Klauwieren te

onderzoeken: Bjorn Alards, Corry Vincent, Esther van Daal, Freek Lemmens, Geert Engels, Gerrie Verschuren, Jan Kolsters, Jan Vincent, Jeroen Stevens, Jules Andela, Lex Peeters, Mari de Bijl, Maria Ruiten, Nico Venema, Paul van Pelt, Rob Brinkhof, Sjors de Kort, Wim Deeben, en de inventarisatie-teams van IVN's en VWG De Kempen. Fabian Meijer, Frank Neijts, Jos Aarts en Nick Jeurissen voorzagen me van belangrijke aanvullende gegevens. Zoals gewoonlijk, maar daarom niet minder gemeend, bedank ik Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van gegevensbestanden. ■

Literatuur

Heijnen, T. 2022. Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2020 en 2021. *Blauwe Klauwier* 48(1): 108-114.

Hilgers, N. 2022. Grauwe klauwier. *Peregrijn* 57.

Bijzonder gekleurde vrouw Grauwe Klauwier in Plateaux-Hageven, 11 juni 2022 (TH)

Een Steenuil in een woonwijk?

Mark Sloendregt en Hélène Ottenheim

Het voorkomen van Steenuilen wordt meestal geassocieerd met een gevarieerd erf in een kleinschalig landschap, en niet met een woonwijk in min of meer stedelijk gebied. Toch is het niet heel uitzonderlijk dat Steenuilen worden waargenomen in een woonwijk.

Steenuil in Veldhoven, 29 juli 2022 (Sanne Verbaant)

Zo zag Mark - tijdens een Huiszwaluwtelling op 27 juli - een volwassen Steenuil op een schoorsteen zitten. Dat was in Veldhoven (Oerle) in een woonwijk die in 1993 werd gebouwd, en waar op een halve kilometer twee territoria liggen. Behalve dat wist Mark

dat Hélène de buurvrouw was van deze locatie. Hélène vertelde aan Mark dat deze Steenuil er al vaker kwam en dat ze de uil vanuit haar keukenraam kon zien zitten. Ook vorig jaar al werd er door haar een steenuil in de straat waargenomen. Van deze opmerkelijke waarneming werden foto's gemaakt en zelfs een mooie videoclip door Thijs de Koning, de zoon van Hélène.

In de (na)zomer en herfst zwerven jonge Steenuilen uit op zoek naar een eigen territorium, ook wel geboortedispersie genoemd. De kans bestaat dan dat ze ook in woonwijken belanden. Voor korte of langere termijn blijven ze daar hangen in afwachting van een partner.

De optie om een nestkast te plaatsen is erg afhankelijk van de locatie. Een geschikte plek moet namelijk voldoende rust en voedsel bieden. Het plaatsen van een kast kan ook op een fiasco uitdraaien op een manier dat ze - vroeg of laat - plat op straat dan wel in een kachelpijp belanden. De overlevingskansen in een woonwijk zijn doorgaans laag.

Als de plek toch geschikt blijkt te zijn, kunnen ze er voor nageslacht zorgen. Zo kent Ronald van Harxen een plek op 250 m.

van zijn woonhuis in Winterswijk - op een verlaten begraafplaats - waar sinds twee jaar een paar Steenuilen is gaan broeden. Dat er dagelijks mensen onder de kast doorlopen schijnt ze niet te deren.

Steenuil in Veldhoven, 1 aug. 2022 (Sanne Verbaant)

Het kan ook gebeuren dat Steenuilen aan de rand van een dorp ingesloten raken door nieuwbouw. Plaatstrouw als ze zijn aan hun eigen stekje willen ze zich niet laten verdringen. Het gevolg is dat ze omringd door nieuwbouw hun landelijke omgeving prijs moeten geven en uiteindelijk toch zullen verdwijnen. Je ziet dan een Steenuil in een woonwijk.

Dank aan Ronald van Harxen, Marco Renes en Thijs de Koning. ■

maart 2019

Koperwiek

eën en al kleur zijn die mooie koperwieken. nooit in onze tuin gezien, tot de nationale tuinvogeltelling in januari 2019. wat een geluk!

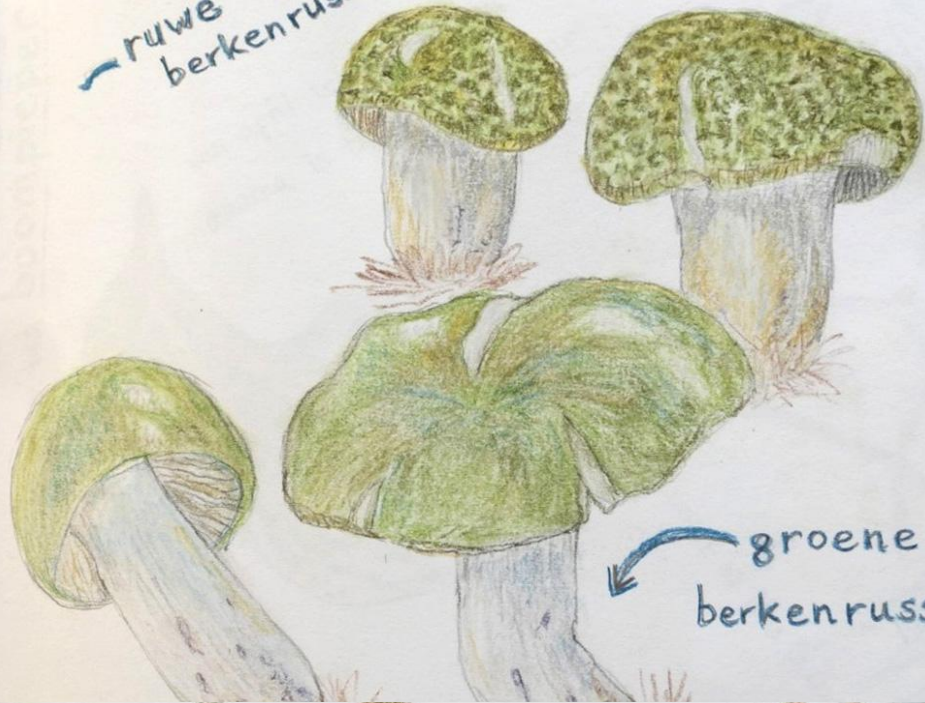

Prachtig gekleurde wintergast uit noorden van Scandinavië. van ca. sept tot mei in Nederland te bewonderen.

evd

03-02-19

ruwe berkenrussula

groene berkenrussula

juli

28-7-19

de blauwborst; een prachtig beestje, vertrekt deze maand helaas alweer.

Vanessa Atalanta

is van apr-juli te bewonderen in Nl.

roodborsttapuit, niet te verwarren met de roodborst!

het is maar wat je 'gewoon' noemt; ik blijf het een hele bijzondere vogel vinden!

'gewone' ooievaar

evd

29-09-19

GRASMUS

- herkenbaar aan de witte keel en kenmerkende zang.
- hoewel de naam 'mus' het zou vermoeden is de grasmus geen familie van de mus.
- in ons land te bewonderen van ca. half april - september.
- vooral te zien in struweel en struiken en boerenland, zit vaak in de top van een struik te zingen.

evd

Het vogelleven van ...

Esther van Daal

Hallo vogelvrienden!

Hier weer eens een bijdrage van mijn kant. Ik ben helaas niet van de serieuze of wetenschappelijke kant, simpelweg omdat ik nog heel veel moet leren en ik me in vergelijking met jullie nog steeds een beginner voel, haha! Maar er wordt aan gewerkt en ooit komt het goed 😊.

Wulpendoosje

Naast dat ik zo veel mogelijk de hort op ga in de natuur, zijn er nog meer dingen die ik doe die met vogels en natuur te maken hebben. Een andere hobby van mij is creatief bezig zijn en dat heeft ook vaak met natuur te maken. Vogels tekenen, vogels borduren, vogels schilderen, maar ook vogels opzetten wat ik nét voor het corona tijdperk heb

geleerd via de Nederlandse Vereniging voor Preparateurs.

Opgezette Kwartel

Helaas kan ik het inmiddels niet meer doen, omdat ik in de tussentijd gediagnosticeerd ben met fibromyalgie. Dit is niks ernstigs en ik kan er 100 mee worden, maar het beperkt me wel in bepaalde bezigheden die ik goed moet doseren om normaal te functioneren. En dus is vogels prepareren nu heel lastig voor mij, omdat ik dan erg lang in een voorovergebogen houding zit en je er niet even tussendoor mee kunt stoppen. Enorm balen dus, maar gelukkig gaat er veel wél goed!

Roerdompschetsen

Nu de herfst (mijn favoriete seizoen) er weer aan komt en de winter er achteraan, is het weer vroeg donker en kan ik er 's avonds niet meer op uit trekken.

Pimpelmeesjes

Dat vind ik aan de ene kant heel jammer, maar aan de andere kant heb ik dan weer lekker veel tijd om over vogels te lezen en leren en daarnaast dus creatief bezig te zijn.

Ik ben ook een enorme voorstander van hergebruik van spullen, kleding en andere mooie dingen die ik vind in de natuur bijvoorbeeld.

Borduurwerk Kramsvogel

Ook kom ik veel in kringloopwinkels, dat kan dan weer mooi als het regent. Het is zonde om dingen maar weg te gooien en iets nieuws te kopen, daarom maak ik graag van tweedehands of gevonden dingen iets heel nieuws. Restjes stof, oude boeken, stukjes

kant, veren, oude foto's, je kunt het zo gek niet verzinnen of ik kan er wel iets mee...

Tegenwoordig heb ik zelfs een website en sta ik ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder de naam Atelier Pietje en

ik hoop jullie denk ik niet uit te leggen waar die naam vandaan komt 😊.

Als je het leuk vindt neem dan eens een kijkje op www.atelierpietje.nl. ■

*Kuifleeuweriknest in een tuin in Meerhoven, Eindhoven, 28 april 2006
(Ton en Karin Hermans)*

Voormalige broedvogels in de Kempen: Dwergmeeuw t/m Krekelzanger

Tom Heijnen

Dit is het vervolg op het artikel in de vorige Blauwe Klauwier waarin de voormalige broedvogels tot en met Bosruiter werden behandeld. In dit tweede deel ga ik in op de volgende serie soorten: van Dwergmeeuw tot en met Krekelzanger.

Ik definieer een voormalige broedvogelsoort als eentje die in de periode 1900-2009 in de Kempen heeft gebroed en die sinds 2010 niet meer als broedvogel werd aangetroffen. Zie verder het vorige deeltje voor een beschrijving van het gebied, de methode en de gegevens-bronnen met hun afkortingen. Aan die bronnen wordt er in dit deel ééntje toegevoegd, nl. de ringgegevens van het Vogeltrekstation. De bronnen die in dit deel worden gebruikt zijn als volgt:

AJJ	Archief Justin Jansen (in WNL)
ATL7377	Broedvogelatlas 1973-1977
ATL7983	Winter- en trekvogelatlas 1979-1983
ATL9800	Broedvogelatlas 1998-2000
KOL	Kolonievogels Sovon
NDFF	Nationale Databank Flora en Fauna
Ornis	Digitaal archief VWG De Kempen
PNB9704	Broedvogels Provincie 1997-2004
VTS	Vogeltrekstation
WNL	Waarneming.nl
WVK	Website Vogels in de Kempen
ZBV	Zeldzame broedvogels Sovon

Verder is het goed om te vermelden dat ik gegevens in databases die duidelijk het gevolg van invoerfouten zijn, uiteraard niet heb overgenomen. Voorbeelden zijn diverse Kuifleeuweriken in naaldbossen in Avimap, waarbij het voor de hand ligt dat dit Kuifmezen hadden moeten zijn, en een wolk van 27 Velduilmeldingen in het Dommeldal bij Borkel in 2009, waarvan een deel in bos, in de NDFF database.

Gegevensbeherende instanties doen er goed aan hun data beter te controleren. De afgelopen jaren ben ik al heel wat fouten in de gegevens tegengekomen. Dit kan (en zal) altijd gebeuren, maar bij mijn weten is er geen protocol en tool waarmee gebruikers van de gegevens melding kunnen doen van fouten.

In het vorige deel waren bijna alle soorten voorzien van een overzicht van waarnemingen tussen de datumgrenzen. In het huidige deel laat ik dat achterwege bij meeuwen en Zwarte Stern omdat die relatief vaak in de zomermaanden gezien werden zonder dat dit duidde op mogelijke territoria.

Voormalige broedvogels deel 2

Dwergmeeuw

Adulte Dwergmeeuwen op het Beuven, 21 april 2019 (Jeroen Stevens)

In 1962 was gedurende enkele weken een paar aanwezig op het Goorven en ook werd de nestplaats gevonden (Van Erve et al. 1967). In het nest werden nadien resten van eischalen gevonden (Wittgen 1964). Dit is het enige geval van een broedpoging in de Kempen.

Wittgen, A.B. 1974. Een broedpoging van een paartje Dwergmeeuwen *Larus minutus* in Noord-Brabant. *Limosa* 37 (1): 198-199.

Zilvermeeuw

Adulte Zilvermeeuw op AquaBest, 16 mei 2018 (Joep Verbaak)

Vanaf tenminste 1956 broedde de soort bij Budel-Dorplein, al is uit de gegevens niet op te maken of dat met zekerheid ieder jaar was.

Tot en met 1980 ging het steeds om één territorium waarna het aantal steeg tot 10-15 territoria in de periode 1988-1992. Daarna daalde het aantal weer en hoewel er in 2001 nog 8 territoria waren was de soort daarna afwezig. Buiten Budel-Dorplein was er een 'verdacht' paar in 1966 op de Mispelindse Heide.

Territoria Budel-Dorplein:

vanaf 1956	min of meer geregeld 1 paar bij de Ringselvennen (Hens 1965, van Erve et al. 1967)
1963	broedgeval Ringselvennen: 26 juni 1 adult op nest met 1 dood en 1 levend jong (geringd) (Ornis)
1972	1 terr. Ringselvennen: 22 mei 2 ex alarmerend (Ornis)
1975	1 terr. atlasblok 57367: broedcode 'zeker broedend' (ATL7377)
1976	broedgeval oostelijke Ringselvennen: nest met eieren, opzettelijk uitgehaald (ATL7377)
1977	broedgeval Budel-Dorplein: paar met nest met eieren (Ornis), schatting 2-10 territoria in atlasblok 5737 (ATL7377)
1978	4 paren, alle opzettelijk verstoord; 5 augustus 2 grote donsjongen Ringselvennen (Ornis)
1979	1 terr. oostelijke Ringselvennen: april t/m juni 1 paar (Ornis)
1980	1 terr. oostelijke Ringselvennen: april t/m juni 1 paar (Ornis)
1985	18 terr. (KOL), maar nadere informatie ontbreekt; het lijkt gezien het aantal voor én na 1985 een onwaarschijnlijk groot aantal
1986	2-3 terr. Loozerheide/Budelco: 14 mei 2-3 paar alarmerend, 4 juli 1 paar alarmerend (Ornis); 1 terr. Ringselvennen: 4 juli 1 paar alarmerend, 16 juli 1 niet-vliegvlug jong (Ornis)
1987	6 terr. Loozerheide/Budelco en 1 terr. Ringselvennen (Ornis)
1988	9 terr. Loozerheide/Budelco en 2 terr. Ringselvennen (KOL)
1989	11 terr. Loozerheide/Budelco en 2 terr. Ringselvennen (KOL); volgens Hustings et al. (2006) waren er 15 paren

1990	8 terr. Loozerheide/Budelco en 3 terr. Ringselvennen (KOL)
1991	6 terr. Loozerheide/Budelco en 4 terr. Ringselvennen (KOL)
1992	6 terr. Loozerheide/Budelco en 5 terr. Ringselvennen (KOL)
1993	6 terr. Loozerheide/Budelco en 2 terr. Ringselvennen (KOL)
1994	5 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
1995	5 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
1998	1 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
1999	1 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
2000	5 terr. De Hoort (KOL)
2001	8 terr. De Hoort (KOL)

Mogelijke territoria:

1964	2 juli 1 paar bij leeg nest Ringselvennen (Ornis)
1965	1 juni 1 paar stuifzand Loozerheide (Ornis)
1966	31 mei baltsend paar Mispelindse Heide, later door Kokmeeuwen verjaagd (van Erve et al. 1967); 16 juni 1 paar Ringselvennen (Ornis)

De vestiging in de Kempen viel min of meer samen met een forse toename van broedende Zilvermeeuwen in Nederland, onder meer door meer visafval en vuilstorten. Afdekken van vuilstorten en toename van de Vos (in duinkolonies) zorgden voor een continue afname van de Nederlandse populatie vanaf ca 1985.

Of afdekken van vuilstorten of predatie ook zorgde voor het verdwijnen van de populatie bij Budel-Dorplein is niet bekend.

Witwangstern

Adulte Witwangstern op het Soerendonks Goor, 24 juni 1999 (Jaap Dijkhuizen; scan van dia)

In 1999 was er een uniek broedgeval op het Soerendonks Goor. Een paartje Witwangsternen had een nest gemaakt op drijvende vegetatie. Er kwamen twee jongen uit die helaas door predatie verloren gingen. Opvallend was dat hier in mei zelfs 5 adulte vogels aanwezig waren.

Territoria:

1999 broedgeval Soerendonks Goor: 10 t/m 29 mei 5 adult (WVK), 30 mei 4 adult, daarna 2 adult (WNL); 24 juni paar met nest waarop 1 jong van max. 1 week oud, op 4 juli jong nog aanwezig (WNL); 2 jongen, mislukt door predatie (WVK)

Daarnaast waren er diverse waarnemingen van vogels tussen de datumgrenzen, maar dat betrof steeds doortrekkers.

Meldingen tussen de datumgrenzen (1 t/m 30 juni):

1958	1 juni 6 adult Beuven (van Erve et al. 1967)
1981	mei-juni 2 adult Soerendonks Goor (ATL 7883)
1982	28 mei t/m 6 juni 1 adult Beuven (Ornis), juni 2 ex atlasblok 5724 (ATL7883)
1992	28 mei t/m 2 juni 3 adult Ringselvennen (Ornis)
1995	11 juni 1 adult Beuven en 1 adult Soerendonks Goor, 18 juni 1 onv. Beuven (Ornis)
1999	7 juni 2 adult Beuven (Ornis)
2000	3 juni 2 adult Soerendonks Goor (Ornis)
2007	11 juni 1 adult Soerendonks Goor(WNL)

Tot 2012 waren er in Nederland uit slechts enkele jaren broedgevallen van Witwangsternen bekend. Sindsdien broedden tot enkele tientallen paren in overstromingsmoerassen in Groningen.

Zwarte Stern

Zwarte Stern boven de Ringselvennen, 15 mei 2022 (Martijn van der Weijde)

“Is er één vogel, die zo thuishoort in het zomerse Brabantse land als de kleine, ten plattelande zo populaire zwarte stern? Zijn verschijning doet denken aan het weelderig moeras, waar het riet hoog te golven staat en krabbescheer drijft op het warme water. Het is hoog zomer, als de zwarte sterns kiekeren boven hun drijvende nesten en rakelings langs de hoofden scheren van de argeloze wandelaars, die vaak letterlijk gebombardeerd worden door de snelle jagers”.

Deze dromerige proza schreef Victor Langenhoff in 1952 over Zwarte Stern in Noord-Brabant. Hij had vast niet kunnen vermoeden dat het doek een halve eeuw later gevallen zou zijn. Niet alleen in de Kempen en Noord-Brabant, maar in heel hoog Nederland.

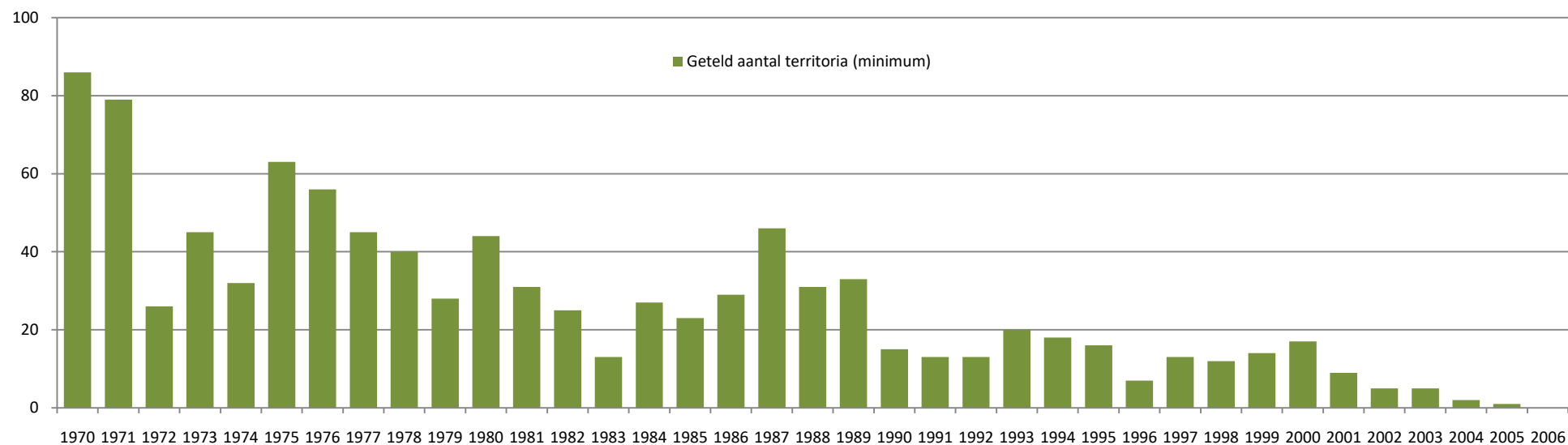
Voorkomen tot 1970

Er is weinig informatie over het broeden van Zwarte Stern tot 1970 (tabel 1). Territoria werden voornamelijk gemeld van heidegebieden met vennen, zoals de Mispelindse en Neterselse Heide, Landschotse Heide, Buikheide (Vessemse vennen), Malpie, Strabrechtse Heide, Leenderbos (Hasselsvennen), Grootte Heide en Budel-Dorplein (m.n. Ringselvennen). Daarnaast werden ook andere soorten terreinen gebruikt, zoals de leemaftgravingen bij Ekkerweijer en de Visvijvers bij Valkenswaard.

Tabel 1. Gegevens over territoria van Zwarte Stern en tot 1970. Belangrijkste bronnen: Langenhoff 1952, van Erve et al. 1967, van der Winden 1991 en Ornis.

Westelijke en noordwestelijke Kempen	
Mispeleindse en Neterselse Heide	1938 enkele, 1947 2, 1948 enkele, 1949-59 0 (droogte), 1951 1, tot 1960 broedvogel, 1960 0-2, 1961-67 0, 1969 ca 5
Landschotse Heide	1963 7, 1965 >25, 1966 15-20, 1967 10, 1969 0
Vessemse Vennen	broedvogel tot tenminste 1971; 1968 >8
Rouwven (rand Oirschotse Heide)	1963 7, 1964 12
Zuidwestelijke Kempen	
Reuselse Moeren	1961 6-7
Malpie	1961 0-1, 1963 10-15, 1965 ca 10, 1968-72 ca 5-7, 1970 5
Centrale en oostelijke Kempen	
Leemkuilen Ekkersweijer	t/m 1966 jaarlijks broedend op leemafgravingen bij steenfabriek
Geeneindsche Heide	1968 nest Kikkerven
Visvijvers Valkenswaard	1946 broedvogel, 1948 enorme kolonie van ca 250, 1950 8, 1964-65 10, eind '60 ca 10, 1969 5
Strabrechtse Heide (incl. Braakhuizensche Heide en Witven)	1945 diverse kleine kolonies, 1946 en 1947 10, 1950 8, 1951 15, 1953 7, 1958 63, 1959 29, 1964 60-70, 1965 ca 45, 1966 ca 53, 1967 48, 1968 35, 1969 65
Zuidoostelijke Kempen	
Hasselvennen	1952 12, 1961 ca 10, 1969 7
Groote Heide (bij Soerendonk)	1951 diverse kolonies, 1961 ca 10, 1965 3-4, 1967 en 1968 aanwezig (wellicht 10-tallen), 1969 3
Ringselvennen en De Hoort	1963 1-2, 1965 5-6, 1966 wellicht enkele, 1969 30

Figuur 1. Verloop van het aantal territoria van Zwarte Stern in de Kempen in de periode 1970-2006, gebaseerd op getelde minima. Voor bronnen zie tabel 2.

Tabel 2. Minimum aantal territoria van Zwarte Stern per gebied per jaar, in de periode 1970-2005. Vanaf 2006 waren er geen territoria meer in de Kempen. + = aanwezig maar aantal onbekend, ? = mogelijk aanwezig (op basis van gegevens), 40? = onduidelijk of aantal klopt, - = vermoedelijk afwezig. Belangrijkste bronnen: Langenhoff 1952, van Erve et al. 1967, van der Winden 1991, Busink 1986, Ornis en Sovon-database met gegevens van kolonievogels.

Gebied	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Westelijke en noordwestelijke Kempen																				
Wellenseindse Heide (Panneven)									1											
Mispeleindse en Neterselse Heide								2	?		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landschotse Heide	15	7	3	6	2	8	2	10	4		?	1	-	3	7	15	18	15	17	9
Vessemse Vennen	8					-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zuidwestelijke Kempen																				
Cartierheide						-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Malpie	5	5	5	5	?	4	15	10	5	?	10	11	22	5	15	-	6	25	12	19
Centrale en oostelijke Kempen																				
Diep Meerven								4		40?	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Visvijvers Valkenswaard				+	+	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Strabrechtse Heide (incl. Braakhuizensche Heide en Witven)	40	55	18	20	15	20	24	5	23	15	16	13	?	-	?	-	?	3		
Zuidoostelijke Kempen																				
Hasselvennen						7	2									-	-	-	-	-
Groote Heide (bij Soerendonk)	18	6	-	9	-	10	-	7		3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soerendonks Goor	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?	-	?	-	-	5
Ringselvennen en De Hoort		5		5	15	12	11	7	7	10	18	2	3	5	5	8	5	3	2	
Totaal aantal territoria (minimum)	86	79	26	45	32	63	56	45	40	28	44	31	25	13	27	23	29	46	31	33

Gebied	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Westelijke en noordwestelijke Kempen																
Wellenseindse Heide (Panneven)																
Mispeleindse en Neterselse Heide	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landschotse Heide	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Vessemse Vennen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zuidwestelijke Kempen																
Cartierheide	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malpie	8	-	4	3	4	11	6	13	12	11	8	5	4	5	1	1
Centrale en oostelijke Kempen																
Diep Meerven	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Visvijvers Valkenswaard	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Strabrechtse Heide (incl. Braakhuizensche Heide en Witven)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Zuidoostelijke Kempen																
Hasselvennen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Groote Heide (bij Soerendonk)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soerendonks Goor	7	13	9	17	11	5	1	-	-	3	6	4	-	-	1	-
Ringselvennen en De Hoort	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal aantal territoria (minimum)	15	13	13	20	18	16	7	13	12	14	17	9	5	5	2	1

Het ging in de meeste gebieden om maximaal enkele tientallen paren, met gewoonlijk de grootste aantallen op de Strabrechtse Heide: tot ca 70 territoria van eind jaren '50 tot begin jaren '70. Ronduit spectaculair was een enorme kolonie van ca 250 paren op de visvijvers te Valkenswaard in 1948, maar wel is het merkwaardig dat Langenhoff deze kolonie niet kende en dat ook G. Siteurt, een vogelaar die in die jaren regelmatig op de vijvers kwam, wel Zwarte Sterns in dat jaar noteerde maar geen melding maakte van grote aantallen.

Voorkomen vanaf 1970

Begin jaren '70 lag het aantal territoria rond de 80 en medio jaren '70 rond de 60. Het aantal fluctueerde van eind jaren '70 tot eind jaren '80 flink en kwam zelden boven 40 territoria uit. Vanaf 1990 bedroeg de totale populatie niet meer dan 20 territoria en na 2000 kwijnde de soort weg, met in 2005 het allerlaatste territorium (figuur 1, tabel 2).

Binnen dit totaalbeeld van de Kempen waren er per gebied aanzienlijke verschillen. Op de Landschotse Heide fluctueerde het aantal in de jaren '70 en '80 sterk, met als goede jaren (= 10 territoria of meer): 1970, 1977 en 1985 t/m 1989. Daarna was het afgelopen, met uitzondering van 3 territoria in zowel 1994 als 2000.

Ook op de Malpie (m.n. Groot Malpieven) varieerde het aantal fors, met als goede jaren 1976 en 1977, 1980 t/m 1982, 1984, 1987 t/m 1989, 1995, en 1997 t/m 1999. Eind jaren '80 werd op het Groot Malpieven begonnen met het plaatsen van kunstmatige nestvloten en die werden snel door de sterns geaccepteerd. In 1994 werden 22 nieuwe nestvloten op het Groot Malpieven gelegd en ook die werden vlot bezet. Desondanks was de afname ook hier niet te stoppen, met in 2004 en 2005 nog 1 territorium en daarna nul.

Flinke aantallen Zwarte Sterns waren in de jaren '70 te vinden op de Strabrechtse Heide, met regelmatig 20 territoria of meer en zelfs een piek van 55 in 1971. Allerlei vennen werden door de vogels benut, zoals het Witven (bij Huize Witven), Beuven, Starven, Henneven en Platvoetje. In 1981 waren er nog 13 territoria en daarna was het min of meer afgelopen, met nog 3 territoria in 1987 en één in 2002.

Op de Groote Heide bij Soerendonk waren in de jaren '70 regelmatig territoria aanwezig. Ze broedden op vennen zoals het Biesven en de Kraanvennen, en in het Wolfsven dat meer een vochtige laagte was. Vanaf 1980 was er geen enkele melding meer.

In 1981-82 ontstond door het afgraven van weilanden en opstuwen van water een plas bij het Soerendonks Goor. In 1989 waren

hier voor het eerst Zwarte Sterns te vinden, oplopend tot 17 territoria in 1993. In 1994 werden 20 nestvloten gelegd waarop 11 paren nestelden. Het jaar daarna waren de vloten onbezet en waren er 5 nesten op drijvende vegetatie gebouwd. Na een kleine opleving in 1999-2001 en een los territorium in 2004 viel het doek in 2005. Recentelijk zijn op het Soerendonks Goor wederom nestvloten geplaatst maar in 2022 hebben die nog geen Zwarte Sterns aangetrokken.

Op de Ringselvennen en De Hoort kwamen in de jaren '70 tot eind '80 kleine aantallen voor, met als goede jaren 1974 t/m 1976, 1979 en 1980. In 1988 werden de laatste 2 territoria gemeld.

Zo door de oogharen gekeken waren Zwarte Sterns het meest continue aanwezig op de Malpie. Had dat wellicht te maken met de foerageermogelijkheden die de vogels hadden? Zo werden in juni 1987 regelmatig foeragerende vogels in weilanden (met paardenbloemen, pinksterbloemen e.d.) aan de rand van de Opperheide gezien, en gezien de richting van aankomst en vertrek betrof dit broedvogels van de Malpie. Daar staat tegenover dat landelijke gegevens er juist op wijzen dat het verdwijnen van dynamiek in het oppervlaktewater de belangrijkste boosdoener was: door het gebrek aan dynamiek werd nestgelegenheid schaars.

Nestvloten

Naast het Groot Malpieven en Soerendonks Goor werden in 1995 nestvloten gelegd op het Greveschutven (12 vlotjes, geen succes), in de Reuselse Moeren (7, geen succes), op afgraving Ploegstraat bij Acht (6, geen succes) en op de Visvijvers Bergeijk (12, geen succes).

Busink, P. 1996. Het wil niet erg vloten met de Zwarte Stern in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 22(2): 6-11.

Kessel, J. van, H. de Louweren & M. Manders 2003. Het gebruik van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns op de Malpieheide in de periode 1985 - 2001. *Blauwe Klauwier* 29(1): 2-5.

Langenhoff, V. 1952. Enige broedvogels in Noord-Brabant: Drie Meeuwvogels. *Brabantia* 1: 102-109.

Louweren, H. de 1998. De Zwarte Stern op de Malpie in 1997. *Blauwe Klauwier* 24(2): 30-31.

Wielen, P. van der 1988. Ver van de kolonie foeragerende Zwarte Sterns. *Blauwe Klauwier* 14(1): 17.

Winden, J. van der 1991. De Zwarte Stern als broedvogel in midden en oost Brabant in de periode 1970-1987, met een rekonstruktie van de periode 1950-1969. *Blauwe Klauwier* 17(3/4): 1-16.

Winden, J. van der et al. 1996. Heeft de Zwarte Stern *Chlidonias niger* een toekomst als broedvogel in Nederland? *Limosa* 69 (4): 149-164.

Blauwe Kiekendief

Ringstaart Blauwe Kiekendief bij het Soerendonks Goor, 8 maart 2021 (Toon van Kessel)

In de jaren veertig t/m zestig van de vorige eeuw was de Blauwe Kiekendief een zeldzame broedvogel die niet jaarlijks werd vastgesteld. Rekening houdend met de zeer beperkte waarneemcapaciteit in die periode is het desondanks denkbaar dat tot in de zestiger jaren jaarlijks enkele territoria aanwezig waren.

De vogels broedden in destijds nog vochtige en uitgestrekte heideterreinen en moerassen zoals de Reuselse Moeren, Goorven, De Hogt (nu bekend van het knooppunt van snelwegen) en Grote Heide/Soerendonks Goor. De laatste concrete broedvogelmelding komt uit 1968 toen een broedpoging werd ondernomen in de Reuselse Moeren, en de soort zou tot ca 1970 gebroed hebben bij de Ringselvennen.

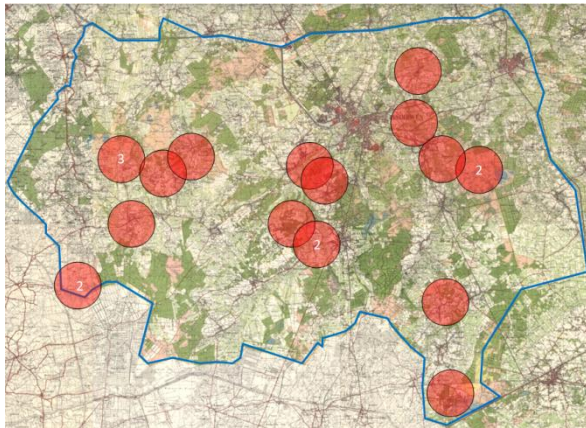
Territoria:

- 1942 broedgeval gemeente Heeze (van Erve et al. 1967)
  - 1946 broedgeval Torenbroek, gemeente Reusel (van Erve et al. 1967; *Limosa* 20: 236)
  - 1950 broedgeval De Hogt bij Eindhoven: nest (Ornis en WNL)
  - 1952 waarschijnlijk broedgeval gemeente Hoogeloon c.a. (van Erve et al. 1967)
  - 1954 broedgeval Goorven: nest (Ornis)
  - 1955 2 broedgevallen gemeente Hoogeloon c.a. (van Erve et al. 1967) waaronder nest met 4 eieren op 25 juni (WRN, VTS)
  - 1958 broedgeval gemeente Eindhoven (van Erve et al. 1967)
  - 1959 broedgeval Reuselse Moeren: 30 mei nest met 4 eieren (Paulussen 1993)
  - 1961 mogelijk broedgeval Soerendonk (van Erve et al. 1967); 27 juni 1 onv. man jagend Grote Heide boven bouwland (Heijnen 1981)
  - 1962 mogelijk terr. Soerendonk: 19 juni 1 paar Strijperheg (Heijnen 1981)
  - 1967 2 broedgevallen Reuselse Moeren: 16 mei 2 nesten met resp. 4 en 5 eieren (Paulussen 1993)
  - 1968 broedpoging Reuselse Moeren (Peeters 1986), nadere info ontbreekt
  - tot c1970 broedvogel Ringselvennen (G.A. Beyck, Ornis), nadere info ontbreekt
  - 1996 terr. Strabrechtse Heide: 1 paar in zomerseizoen aanwezig, 1x balts gezien (Kikkert 1997)
  - 2006 terr. Ringselvennen; broedcode 4 (W. Beeren, ZBV), nadere info ontbreekt
  - 2013 terr. Ringselvennen; broedcode 4 (W. Beeren, ZBV), nadere info ontbreekt
- N.b.: in de NDFF-database staan meerdere meldingen als 'territorium' geregistreerd uit 1944, 1945, 1990,

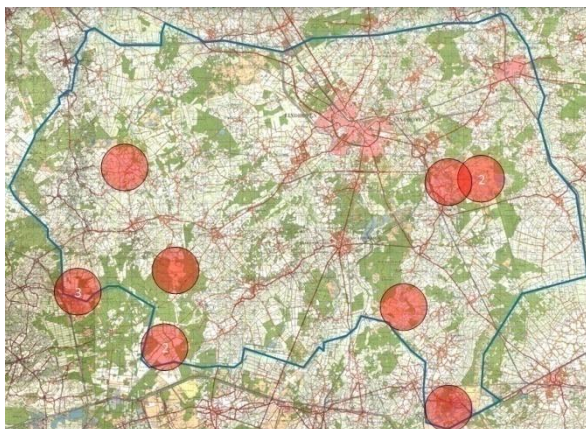

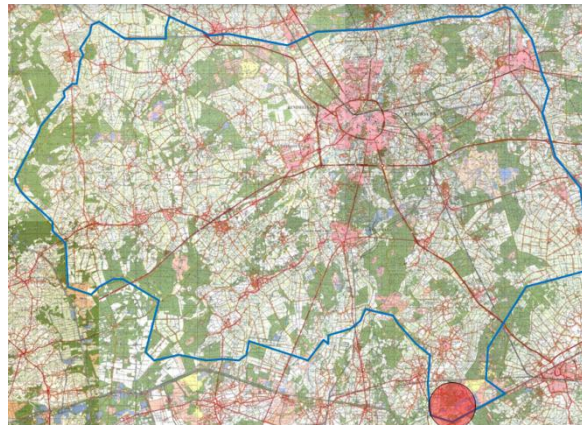
Figuur 3. Broedgebieden van de Grauwe Kiekendief in de periode 1950-1959. Locaties zijn bij benadering.

In de jaren '60 werden er opgeteld nog 12 paren gevonden, maar de meeste hiervan kwamen uit de eerste helft van het decennium. De achteruitgang was in dit decennium in volle gang.

Figuur 4. Broedgebieden van de Grauwe Kiekendief in de periode 1960-1969. Locaties zijn bij benadering.

In de jaren '70 resteerde nog maar één broedgebied: de moerassen, vennen en venen bij Budel-Dorplein. Het laatste broedgeval was in 1977.

Figuur 5. Broedgebied van de Grauwe Kiekendief in de periode 1970-1979.

Territoria vanaf 1900:

- 1909 broedgeval Aalst: 1 augustus 1 adult vrouw en 3 juv. man verzameld (AJJ)
- 1915 broedgeval Aalst: 19 juli 1 juv. man en 1 juv. vrouw verzameld (AJJ)
- jaren '30 Broedend Soerendonks Goor en Strijperheg (Iven & van Gerwen 1974)
- 1937 broedgeval Riethoven: 28 mei nest met 7 eieren (AJJ)
- 1939 broedend Eersel en waarschijnlijk Lage Mierde (Haverschmidt 1942)
- 1940 broedgeval Riethoven: 1 juni nest met 4 eieren (AJJ)
- 1946 broedgeval Veldhoven: 'broedsel' (Ardea 38: 205)
- broedgeval Riethoven: 1 juni nest met 5 eieren (AJJ), 5 jongen uitgevlogen (Ardea 38: 205)

- 1947 broedgeval Riethoven, 5 jongen (Braaksma 1952); broedgeval Valkenswaard: 29 juni nest met 5 eieren (AJJ); waarschijnlijk 3 paar Goorven bij Soerendonk (Braaksma 1952)
- 1948 broedgeval Casteren: 29 mei nest met 4 eieren (AJJ); broedgeval Cartierheide: paar met jongen (Braaksma 1952); 2 broedgevallen Riethoven: 18 mei nest met 4 eieren (AJJ), 27 juli nest met 2 eieren (AJJ); 27 juli nest met 2 jongen, beide geringd (VTS), wellicht zelfde geval als nest met 2 eieren op 27 juli; broedgeval De Hogt: 9 juni nest met 3 eieren (AJJ); broedgeval Waalre: 29 juni nest met 2 jongen, beide geringd (VTS); mogelijk terr. Strabrechtse Heide: 'baltsvlucht waargenomen' op de Lieropse Heide (Braaksma 1952); 2 broedgevallen Soerendonk: 15 mei nest met 5 eieren, 23 mei nest met eieren (AJJ); boven de Groote Heide geregeld 2 paren waargenomen (Ornis)
- 1949 broedgeval Netersel: 21 juni nest met 2 eieren (AJJ); terr. Cartierheide: 'weer 1 paar aanwezig' (Braaksma 1952); 2 broedgevallen Dommelen: 15 mei nest met 5 eieren, 23 mei nest met eieren (AJJ); broedgeval Riethoven: 10 juli nest met 4 eieren (AJJ); 17 juli nest met 4 jongen waarvan 3 geringd (VTS), wellicht zelfde geval als 10 juli; terr. Goorven bij Soerendonk: 'slechts 1 paar' (Braaksma 1952)
- eind '40 naar schatting 15 paren ten zuiden van de lijn Lage Mierde-Eindhoven-Asten

begin '50	(B. van Dooren in Braaksma 1952; is inclusief de Brabantse Peel) broedvogel in de Collse Zegge (Oversteegen 1954)	ca 1955	jaren rond 1955 broedend Landgoed De Utrecht, met soms 2 paren in het Beersbroek (Wittgen 1967)	1960	broedgeval Netersel: 22 mei nest met 1 ei (AJJ); 3 broedgevallen Reuselse Moeren: 20 mei 2 nesten met 1 ei, 21 mei nest met 4 eieren, 22 juni nest met 3 eieren en voorts 1 onv. (Paulussen 1993)
1950	broedgeval De Hogt: 26 mei nest met 6 eieren (AJJ); broedgeval Waalre: 26 mei nest met eieren (AJJ)	1956	2 broedgevallen Dommelen: 17 mei nest met 4 eieren, 14 juni nest met 4 eieren (AJJ)		broedgeval Reuselse Moeren: 16 mei nest met 5 eieren (Paulussen 1993); 2 paar Postelse Heide (bij Weebosch), verder geen gegevens (Ornis); 2 paar Strabrechtse Heide, verder geen gegevens (Ornis); mogelijk terr. Grootte Heide: 9 juni man Grootte Heide, 19 juni paar (Ornis); broedgeval Budel-Dorplein: zomer man, 7 juni nest met 5 eieren, 8 juni man (Ornis)
1951-56	in één of meer jaren in deze periode broedvogel in de volgende gemeenten: Hoogeloon, Bladel, Vessem, Waalre, Reusel (2), Nuenen, Heeze, Someren, Maarheeze en Budel (van Erve et al. 1967)	1957	>1 broedgeval Reuselse Moeren: 15 mei nest met 5 eieren, 19 en 30 mei nest met 4 eieren, 6 juli en 3 augustus 3 onv. (Paulussen 1993), niet duidelijk of gegevens 1 of 2 nesten betrof; broedgeval Waalre: 2 juni nest met 3 eieren (AJJ); mogelijk terr. Geldrop-Heeze: juli 1 paar in de Zegge langs Kleine Dommel t.h.v. Strabrechtse Heide (Ornis); mogelijk terr. Strabrechtse Heide: in juli paar omg. Grafven (Ornis)	1962	broedgeval Cartierheide: 25 juni nest met 3 jongen en 1 onbevucht ei (Ornis)
1951	broedgeval Netersel: 9 juni nest met 4 eieren (AJJ); broedgeval Riethoven: 19 mei nest met 4 eieren (AJJ); broedgeval Strabrechtse Heide: nest met 1 ei op Lieropse Heide (Braaksma 1952)	1958	>2 broedgevallen Reuselse Moeren: 24 mei nest met 5 eieren, 2 juni nest met 4 eieren, 21 juni nest met 4 eieren (later 3 onv.), 8 juni nest met 4 eieren (later 2 onv), 8 juli 1 onv. (Paulussen 1993), niet duidelijk of gegevens 2 of 3 nesten betrof; broedgeval Geldrop-Heeze: in juli paar met 2 jongen langs de Kleine Dommel (Ornis); 1-2 terr. Strabrechtse Heide: in mei paar Grafven en paar Maasven, 23 mei man, juli paar Grafven, aug. paar Beuven-Grafven (Ornis)	1963	broedgeval Cartierheide: 7 mei man, 2 juli nest met 3 jongen (Ornis); broedgeval Geldrop-Heeze: juni paar met jongen 'onder Geldrop', half juli paar, nest vermoedelijk uitgehaald (Ornis); terr. Budel-Dorplein: 9 mei man alarmerend, 17 mei vrouw invallend in vegetatie Ringselven (Ornis)
1952	2 broedgevallen Netersel: 22 mei nest met 6 eieren, 13 juli nest met 4 eieren (AJJ), 19 juli nest met 4 jongen, alle geringd (VTS), wellicht zelfde geval als nest met 4 eieren op 13 juli			1964	broedgeval Cartierheide: 11 juni 1 paar, 19 juni nest met 4 jongen (Ornis); mogelijk broedgeval bij Soerendonk (van Erve et al. 1967); broedgeval Budel-Dorplein: 1 en 6 juni man Ringselvennen (Ornis); broedpaar aanwezig (van Erve et al. 1967)
1953	3 broedgevallen Netersel: 14 mei 2 nesten met elk 5 eieren, 23 mei nest met 1 ei (AJJ); broedgevallen De Hogt: 28 mei nest met 5 eieren (AJJ)			1965	broedpaar Cartierheide (Ornis); broedpaar Geldrop-Heeze: 23 mei 2 man en 3 vrouw, 19 juni 1 vrouw, 25 juni 2 vrouw; sommige bronnen meldden 3 terr. (Ornis);
1955	broedgeval Reuselse Moeren: 23 mei nest met 2 eieren, later 5 eieren (Paulussen 1993); 2 broedgevallen Strabrechtse Heide: 29 mei nest in aanbouw in hoge heide bij Grafven, 7 juni hier vrouw op nest met 2 eieren, en nog een nest met 4 eieren ook tussen berken in hoge heide (Ornis)	1959	broedgeval Reuselse Moeren: 17 april man, 3 mei nest met 5 eieren, 24 juni 3 onv. (Paulussen 1993); mogelijk terr. Geldrop-Heeze: geregeld gezien langs Kleine Dommel (Ornis); 1-2 terr. Strabrechtse Heide: mei geregeld gezien, juni paar Grafven en paar Beuven (Ornis)	1966	

	terr. Soerendonks Goor: regelmatig paar aanwezig (Ornis)
1967	broedgeval Reuselse Moeren: nest met 5 eieren waaronder een reuzenei, complete legsel door Hellebrekers verzameld (Limosa 42: 195)
1968	broedgeval Reuselse Moeren (Peeters 1986); mogelijk terr. Strabrechtse Heide: 22 mei 1 vrouw bij Meerven, 8 juni vrouw met jong konijn als prooi op de hei, begin juni enkele keren een vrouw op de heide in Geldrops gedeelte (Ornis); mogelijk terr. Soerendonks Goor: paar in juni (Bijlsma 1992); broedgeval Budel-Dorplein (Lippens & Wille 1972)
1971	broedgeval De Hoort (Limosa 46: 77), 4 pulli geringd (Theuwis & Beyk 1972)
1972	broedgeval Budel-Dorplein (Limosa 47: 38)
1975	broedgeval De Hoort: broedcode 'nest met jongen' in atlasblok 5746; jaarlijks broedvogel (G.A. Beyk in ATL7377), maar ook bericht dat dit onjuist was (Th.L. Lammers in Ornis)
1976	broedgeval Budel-Dorplein: gehele zomer aanwezig, zeker broedend (Th.L. Lammers in Ornis), al melde een andere bron juist afwezigheid als broedvogel (A. van Poppel in Ornis)
1977	broedgeval Budel-Dorplein (A. van Poppel in Ornis)

Met name in de jaren '60 waren er de nodige meldingen van zomerse Grlauwe Kiekendieven zonder dat er concrete aanwijzingen waren voor broeden. Dit kan er ook op duiden dat er te weinig veldwerk was om tot bevestiging van territoria te

komen. Vanaf de jaren '80 werden zelden Grauwe Kiekendieven in de zomermaanden gezien. In alle gevallen ging het om kortstondig aanwezige individuen, met uitzondering van een vrouw die in 2021 drie maanden op Eindhoven Airport rondhing.

Tweede kalenderjaar Grauwe Kiekendief op de Loozerheide, 4 juni 2008 (Frank Neijts)

Meldingen van losse individuen in juni en juli ('verzameld' = gevangen of geschoten):

1915	30 juni man verzameld Geldrop
1917	8 juni man verzameld Eindhoven, 31 juli vrouw verzameld Helmond (AJJ)
1918	29 juli vrouw verzameld Eindhoven (AJJ)
1939	in broedseizoen gezien Lage Mierde (Haverschmidt 1942)
1961	14 juni 2 vrouw Reuselse Moeren, 26 juni man Ringselvennen, 27 juni man Groote Heide (Ornis)
1962	14 juni 2 vrouw Reuselse Moeren, 19 juni paar Groote Heide (Ornis)
1963	27 juni en 8 juli man Postelse Heide (bij Weebosch), 31 juli vrouw Strabrechtse Heide, zomer man Budel-Dorplein waaronder 26 juni man voedselzoekend bij Ringselvennen (Ornis)

1965	6 juni man Renheide, 7 juni man Putberg, 20 juni man Soerendonks Goor, 27 juli 1 man Strabrechtse Heide (Ornis)
1967	25 juni 1 ex gemeente Maarheeze (Ornis)
1969	7 juni 1 ex gemeente Maarheeze (Ornis)
≤1973	zomer 1973 en daarvoor regelmatig Groote Heide, vermoedelijk afkomstig van Budel-Dorplein (Ornis)
1973	29 juni 1 man en 4 juli 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis)
1974	30 juni 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis)
1975	20 juli vrouw jagend Reuselse Moeren (Ornis)
1979	2 juni vrouw Budeler Bergen (Ornis)
1993	4 t/m 8 juni vrouw Strabrechtse Heide (Ornis)
1997	3 juni onv. Groote Heide (Ornis)
1998	14 juni man omg. Reusel (Ornis)
2008	1 juni man Loozerheide, 4 juni 2 ^e kalenderjaar Loozerheide (WNL)
2013	5 juni man 3 ^e kalenderjaar Strabrechtse Heide (WNL)
2021	11 mei t/m 13 augustus vrouw Eindhoven Airport (WNL)

De afname van de Grauwe Kiekendief als broedvogel in de Kempen liep parallel aan een enorme afname van de Nederlands broedpopulatie. Die populatie bestond rond 1950 nog uit zo'n 250 paren, maar daarvan waren er vanaf halverwege de jaren '70 nog maar 15-25 over. Dit was het gevolg van het ontginnen en ontwateren van moerassen en venen, en de afname van voedsel in het agrarisch cultuurland. De soort kan zich momenteel alleen redden dankzij de

braaklegging van akkers in Groningen, gecombineerd met intensieve nestbescherming.

Een incidenteel geval daargelaten lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat de Grauwe Kiekendief in de Kempen als broedvogel terugkeert. Daarvoor zijn de moerassen en heidevelden te klein, te droog en te voedselarm geworden.

 Braaksma, S. 1952. Enige broedvogels in Noord-brabant: kiekendieven. *Brabantia* 1: 27-35.

Ruigpootuil

Een mogelijk territorium was aanwezig in 1976: van 15 t/m 21 maart 1976 werd in Boswachterij De Kempen, nabij Witrijt, een vogel gehoord. Hiermee werd 'net niet' voldaan aan de criteria voor een territorium. In mei 1977 werd ten ZW van Witrijt, 200m voor de grens met België, wederom een Ruigpootuil gehoord, dus vlakbij de locatie uit 1976!

Net buiten de Kempen, op Landgoed Gorp en Rovert, riep op 11 februari 1977 een Ruigpootuil (Boerma et al. 1987).

De gevallen in 1976 en 1977 vielen samen met de topjaren van de eerste 'waarnemingengolf' in Drenthe.

Meldingen:

- 1976 15 t/m 21 maart roepend Boswachterij De Kempen bij Witrijt (Boerma et al. 1987, [Dutchavifauna](#))
- 1977 mei (één dag) roepend Boswachterij De Kempen bij Witrijt, 200m van de grens met België (Nico Venema, Geert Sanders en Wim v.d. Voort; zie ook Boerma et al. 1987; niet bij CDNA ingediend, maar volgens Nico Venema een 100% zekere waarneming)

N.b.: deze meldingen vallen binnen de datumgrenzen (1 februari t/m 30 juni) maar voldeden niet aan de eis van minstens 2 waarnemingen die minstens 10 dagen uiteen liggen.

Voorts waren er onbevestigde meldingen van kortstondig roepende vogels in het Leenderbos in 1983 (3 april), 1988 (26 mei) en 1990 (4 februari). Door een gebrek aan (overtuigende) documentatie valt niet te checken of dit valide gevallen waren. De waarnemingen vielen bovendien samen met een dip in het voorkomen in Drenthe. Na de eerste golf in 1973-1979 was daar nl. pas in 2008-2009 weer een kleine opleving.

Wellicht duikt de Ruigpootuil nog eens op in de Kempen, al is dat sterk afhankelijk van populatiegroei in de Ardennen ten zuiden van ons en Nedersachsen naar het oosten. Bovendien zijn er meerdere lokale factoren in het nadeel van Ruigpootuilen. De soort broedt namelijk vooral in dichte sparrenbossen, maar exoten als Douglas- en Sitkaspar worden tegenwoordig uit de bossen geweerd en verwijderd. Als nestplaats kiest de soort holtes uit die geleverd worden door Zwarte Spechten en

wellicht zijn die door de aanwezigheid van bijv. Bosuilen onvoldoende voorhanden. Tot slot zijn er de nodige predatoren die succesvol broeden in de weg kunnen staan.

 Boerma, E. et al. 1987. Eerste Ruigpootuilen *Aegolius funereus* in Nederland. *Limosa* 60: 1-8. [Download artikel](#).

Manen, W. van et al. 2009. Broedende Ruigpootuilen in Drenthe in 2008. *Limosa* 82: 49-58.

Velduil

Velduil in het Diessens Broek, 10 mei 2011 (Lex Peeters)

In de Kempen was de Velduil tot in de jaren '70 een zeldzame en onregelmatige broedvogel. Meldingen van broedgevallen en territoria kwamen, voor zover nu is na te gaan, zonder uitzondering van uitgestrekte, vochtige heidevelden en moerassen. Gebieden met de meeste meldingen waren de Reuselse Moeren en de Neterselse Heide.

Het is opvallend dat in de jaren '70, ondanks de teloorgang van vochtige heidevelden, nog de nodige territoria werden gevonden. Dit viel samen met een piek van de Velduilpopulatie in Nederland door de drooglegging van Flevoland; in 1974 kwamen hier minstens 100 paren voor.

Het laatste zekere broedgeval was in 1975. Daarna waren er nog wel waarnemingen in 1979, 1990 en 1998 die voldeden aan de broedvogelcriteria, maar er waren geen aanwijzingen van een broedpaar en vermoedelijk ging het om solitaire vogels.

Territoria:

Opmerking: veel oudere meldingen 'blinken uit' door het gebrek aan duidelijke informatie, waardoor niet te beoordelen valt of een claim van een broedgeval of territorium naar huidige inzichten 'terecht' is.

1908	3 terr. Collse Zegge (NDFF)
1945	terr. Collse Zegge (NDFF)
1950	terr. Waalre: waarnemingen in de broedtijd (van Erve et al. 1967), o.a. 6 mei 1 ex (Limosa 24: 103)
1953	broedgeval Reuselse Moeren: 16 juli nest met 3 grote jongen (Paulussen 1993)
1957	broedgeval Reusel (van Erve et al. 1967); terr. onder Hilvarenbeek: waarnemingen in de broedtijd (van Erve et al. 1967)
1961	broedgeval Reuselse Moeren: 23 juni nest met 1 groot jong (Paulussen 1993)
1967	terr. Strabrechtse Heide: 14 april en mei regelmatig 1 ex (Ornis)

1968	terr. Reuselse Moeren (Peeters 1986); broedend omg. Leende (Bijlsma 1992)
1971	broedgeval Landschotse Heide: 20 mei 1 ex; zeker broedgeval (van Kessel & Tönissen 1973); broedgeval Neterselse Heide: regelmatig gezien, volgens politie nest met jongen (Ornis)
1973-1977	terr. atlasblok 5134: broedcode 'zeker broedend' (ATL7377); mogelijk terr. atlasblok 5734: broedcode 'waarschijnlijk broedend' (ATL7377)
1974	broedgeval Neterselse Heide: nest met 4 eieren, gefotografeerd; 1 mei 1 ex (Ornis)
1975	broedgeval Neterselse Heide: zeker broedgeval (Ornis); broedgeval Landschotse Heide: nest met 3 jongen, 31 juli 1 ex (Ornis); 1 terr. Collse Zegge (NDFF)
1979	1 terr. Goorbroek Dommelen: 28 april t/m eind mei 1 ex (Ornis)
1990	1 terr. atlasblok 5047: 17 april, 21 april en 17 mei 1 ex (BSP; Ornis); wellicht in België?
1998	1 terr. Klotputten: 21 mei t/m 6 juni 1 ex (WNL, NDFF)

Velduil bij Weebosch, 30 april 2022 (Jan Kolsters)

Buiten de territoria werden af en toe Velduilen tussen de datumgrenzen gezien, maar dat was wel uitzonderlijk: sinds 2000 waren er slechts 8 meldingen.

Meldingen tussen de datumgrenzen (30 april t/m 20 juni):

1964	16 mei 1-2 ex Soerendonks Goor (van Erve et al. 1967)
1965	11 mei 1 ex Malpie, 4 juni 1 ex Soerendonks Goor, 9 juni 1 ex met prooi Reuselse Moeren (van Erve et al. 1967)
1968	eind juni enkele waarnemingen Strabrechtse Heide (Ornis)
1971	9 juni 1 ex (Ornis)
1973-1977	in atlasblokken 5133, 5158 en 5628 gemeld met broedcode 'mogelijk broedend' (ATL7377), maar onbekend of dit waarnemingen tussen de datumgrenzen waren
1974	4 mei 1 ex Moorsel bij Lierop, 7 mei 1 ex Valkenhorst (WNL)
1976	28 mei 1 ex Philips de Jongpark (Ornis)
1978	26 mei 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis)
1979	30 april 1 ex Loozerheide (NDFF), 6 mei 1 ex Cartierheide (Ornis), in mei 1 ex gemeld in atlasblok 5724 (ATL7983)
1982	in mei 1 ex gemeld in atlasblok 5725, in juni 2 ex gemeld in atlasblok 5736 (ATL7983)
1983	in mei en juni 1 ex gemeld in atlasblok 5152 (ATL7983)
1985	5 mei 1 ex Cartierheide (Bakermans et al. 1985)
1986	4 mei 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
1988	17 juni 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
1989	19 mei 1 ex kwartblok omgeving E3-strand (NDFF)
1990	17 mei 1 ex kwartblok tussen Waalre en Valkenswaard (NDFF)

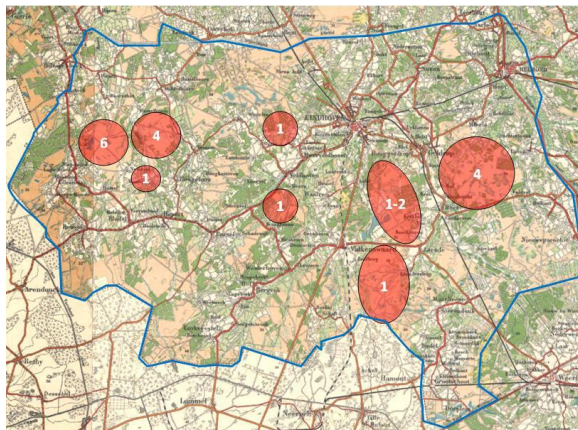
1991	4 mei 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
1994	24 mei 1 ex Eindhoven Airport (NDFF)
1997	9 mei 1 ex jagend Strabrechtse Heide, 14 en 15 mei 1 ex oostrand Collse Zegge (WNL)
1998	16 mei 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
2006	6, 10 en 13 mei 1 ex Loozerheide (Neijts 2007, WNL)
2011	10 mei 1 ex Diessens Broek (WVK)
2012	18 mei 1 ex jagend Eindhoven Airport (WNL, NDFF)
2013	9 mei 1 ex jagend Strabrechtse Heide, 17 juni 1 ex Eindhoven Airport (WNL)
2016	2 mei 1 ex jagend Grote Heide (WNL), 12 juni 1 ex Stevensbergen (NDFF)
2022	30 april 1 ex jagend bij Weebosch (WNL)

Terugkeer van de Velduil als broedvogel in de Kempen ligt niet voor de hand. Uitgestrekte, vochtige en voedselrijke heideterreinen en moerassen zijn er niet meer. Bovendien gaat het slecht met de Nederlandse broedpopulatie: de soort komt bijna alleen nog in het Waddengebied voor.

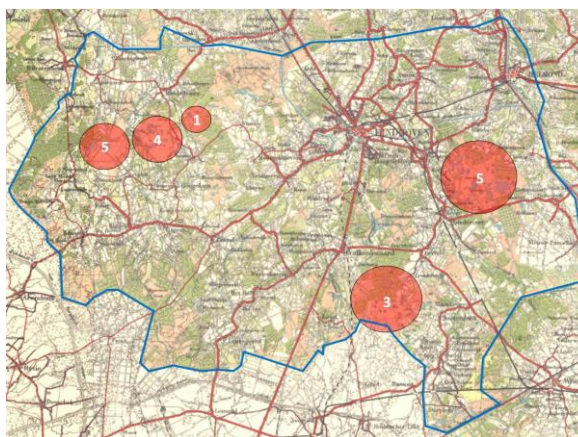
Klapekster

In een eerder artikel heb ik een uitgebreid historisch overzicht gegeven van de Klapekster als broedvogel. Het is aannemelijk dat er in de jaren '30 t/m '50 enkele tientallen territoria aanwezig waren. Hieronder in vogelvlucht een overzicht van de beschikbare informatie.

Vroegere gegevens zijn afkomstig van een handvol vogelaars die over het algemeen alleen in de nabijheid van hun woonplaats heidevelden bezochten. Desondanks kwamen gebiedsmaxima van gegevens uit de jaren '30 opgeteld uit op 19-20 paren.

Figuur 6. Broedgebieden van de Klapekster in de periode 1930-1940, met maximum aantal paren in die periode (uit: Heijnen 2022).

Figuur 7. Broedgebieden van de Klapekster in de periode 1951-1953 (uit: Heijnen 2022).

Ook na het vastleggen van heidevelden in de jaren '30 en '40 werden nog heel wat Klapeksters gevonden. In de periode 1951-1953 werden opgeteld 18, overwegend zekere, broedgevallen vastgesteld.

Medio jaren '60 waren er nog hooguit enkele paren over. Na 1966 werden broedgevallen steeds zeldzamer. Territoria werden bekend van de Reuselse Moeren in 1968; mogelijk op de Landschotse Heide in 1970 en 1974 (zomerwaarnemingen); bij de Hasselsvennen in 1967 (paar) en 1969 (broedgeval); op de Grote Heide in 1970 (nest met jongen), 1971 (paar) en wellicht 1986 (baltsend ex op 19 mei); op de Cartierheide in 1977 (nestindicatie); op de Strabrechtse Heide in 1977 (uitgevlogen jongen), 1978 (paar met nest, niet succesvol, half augustus bedelende Koekoek bij adulte Klapekster!), en bij Budel-Dorplein (bij de AKZO-fabriek) in 1980 (paar) en 1981 (nest met jongen). Daarna was het doek gevallen.

Het verdwijnen van de Klapekster als broedvogel in de Kempen was onderdeel van de algehele teloorgang in Nederland. In het begin van de vorige eeuw waren er wellicht honderden territoria in ons land. Tijdens een wijdverbreide krimp in aantallen en verspreiding in grote delen van NW Europa, nam de Nederlandse populatie af tot wellicht zo'n 60 rond 1950 en circa 20-25 territoria in 1980-90. In 1999 werd voor het

laatst een zeker broedgeval in ons land geregistreerd. Met deze algehele afname plus de verdroging en verarming van de heidevelden in gedachten, lijkt een terugkeer van de Klapekster als broedvogel in de Kempen zeer onwaarschijnlijk.

Aanvullingen op de bijlage in Heijnen 2022:

Valkenswaard 1951: de 5 jongen werden op 29 mei geringd (VTS);

Groote Heide 1970: de 5 jongen werden op 7 juni geringd (VTS);

Strabrechtse Heide 1951: op 30 mei werden de volgende jongen geringd: te Heeze 6 jongen uit één nest, en te Mierlo 4 jongen uit één nest en 6 jongen uit één nest (VTS).

Heijnen, T. 2022. Historisch overzicht van de Klapekster als broedvogel in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 48(1): 54-61.

Buidelmees

Hoewel buiten de broedtijd al vanaf 1967 Buidelmezen in de Kempen werden gemeld, duurde het tot 1987 voordat de eerste territoria werden vastgesteld. In eerste instantie waren dat meldingen van losse individuen. Het duurde tot 1997 voordat broeden met zekerheid kon worden aangetoond toen bij Ekkersweijer een nest met jongen werd gevonden. Daarna volgden nog enkele jaren met territoria, opvallend genoeg steeds in een ander gebied, met als

sluitstuk een zeker broedgeval in 2005 bij Stipdonk.

Man Buidelmees bij de Ringselvennen, 14 juni 2003 (Robert Kastelijn)

Territoria:

- 1987 terr. Soerendonks Goor (Ornis), nadere informatie ontbreekt
- 1988 terr. Soerendonks Goor: onbekende datum in mei 1 man (Ornis), 23 mei 1 ex roepend (WNL)
- 1991 terr. Malpiebeemden: 19 april en 11 mei 1 man in wilgenstruweel (Bijlsma 1992);
- 1996 terr. Helmond-zuid bij Stipdonk (NDFP)
- 1997 broedgeval leemkuilen Ekkersweijer: waargenomen van 4 april t/m 2 juni, nest met 5 jongen (Ornis, WNL)

- 1998-2000 terr. Budel-Dorplein (Ornis), nadere informatie ontbreekt
schatting 1-3 terr. in atlasblok 5723: broedcode 'mogelijk broedend' (ATL9800)
- 2001 terr. Visvijvers Bergeijk: broedcode 'minstens twee keer zingend' (ZBV, NDFP); 19 mei roepend (Ornis)
- 2002 terr. Beuven (Timmermans & van Eijk 2003, ZBV): 8 juli nestindicerend gedrag (WNL)
- 2003 broedgeval Ringselvennen: broedcode 'uitgevlogen jongen' (ZBV, NDFP); o.a. 14-6 1 man, 19-7 1 ad., 14 t/m 23-7 2 onv. (WVK)
- 2005 broedgeval Helmond-zuid bij Stipdonk: paar bij nest (WNL, NDFP)

Na 2005 werden maar enkele Buidelmezen tussen de datumgrenzen gezien, zonder concrete aanwijzingen voor een territorium, laat staan broedgeval.

Meldingen tussen de datumgrenzen (1 mei t/m 20 juli):

- 1982 aanwezig atlasblok 5746 (omg. De Hoort/Ringselvennen): gemeld 2-10 ex in de maanden mei t/m juli (ATL7983)
- 1991 21 juni 1 man zingend oostelijke Visvijvers Valkenswaard (Heijnen 1992)
- 2000 2 mei roepend Visvijvers Bergeijk (Ornis)
- 2001 5 en 11 mei 1 man zingend Pannegoor, Cartierheide (ZBV)
- 2002 11 t/m 15 mei 1 man Visvijvers Bergeijk, half juni 1 ex roepend Brandevoort (Ornis, WVK)
- 2003 5 mei 1 ex Beuven, 10 mei 1 ex Greveschutven (Ornis), 23 mei 1 ex Mispelindse Heide, 24 mei 1 vrouw Landschotse Heide (WVK)

2004	15 mei roepend Visvijvers Bergeijk (Ornis)
2007	3 mei 1 ex Strabrechtse Heide (Neijts 2009)
2012	23 juni 1 man Ringselvennen, druk roepend, geen broedgeval (WNL)
2015	4 juli 1 adult man Ringselvennen (WNL)
2020	4 mei 1 roepend Diessens Broek (WNL)

Buidelmezen broeden vanaf ongeveer 1980 jaarlijks in ons land, na een spectaculaire westwaartse uitbreiding van het Europese broedgebied. Na een vlotte kolonisatie en een populatie tot zo'n 250 territoria in de jaren '90 daalde het aantal tot hooguit enkele tientallen territoria in de laatste jaren. De oorzaken van toe- en afname zijn niet bekend.

Aerle, A.P. van 1969. Tweede waarneming van de Buidelmees (*Remiz pendulinus*) aan het Beuven, N. Brabant. Limosa 42 (1): 137.

Baardman

Man Baardman op de Visvijvers Bergeijk, 19 november 2017 (Jeroen Stevens)

Vanaf 1965 vond een ware expansie van Baardmannetjes plaats, toen enorme aantallen vanuit de IJsselmeerpolders over Noordwest-Europa uitwiermden. Tot halverwege de tachtiger jaren werden op diverse plaatsen in de Kempen door het jaar heen Baardmannetjes gezien, vooral op het Beuven, maar ook bij het Goor en Flaes, in de Collse Zegge, op de visvijvers te Valkenswaard, in de Strijperheg en bij Budel-Dorplein.

In de periode 1967 t/m 1975 vonden er regelmatig broedgevallen op het Beuven plaats en een aantal keren bij Budel-Dorplein. Na 1975 was het ineens over en werden er lange tijd geen territoria meer vastgesteld. Dit kwam overeen met een sterke afname in Nederland als gevolg van het in cultuur brengen van zuidelijk Flevoland.

De hervestiging van territoria vanaf 1992 bij de Ringselvennen kwam overeen met een opleving begin jaren '90 in de westelijke Oostvaardersplassen. Hoewel de Nederlandse aantallen vanaf 1995 stabiel waren, verdween de Baardman weer vanaf 2003 van het Kempische toneel.

Territoria:

1967 >1 terr. Beuven: 26 juni 5 net uitgevlogen juv. geringd (met zeer korte staartpennen), 17 juli 8 juv.

1968	geringd (Ornis, van Aerle & Westerloo 1985) mogelijk aanwezig Beuven: ringvangsten maart-april en juli, waarvan binnen de datumgrenzen: 7 april 2 man en 2 vrouw geringd; op 6, 13 en 27 juli in totaal 13 juv. geringd (VTS); 2 terr. Budel-Dorplein (Limosa 43: 56) waaronder bezet nest (AJJ)
1969	1 terr. Budel-Dorplein (Limosa 45: 85); 5 april ca 10 ex Beuven (Ornis)
circa 1969	2 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980)
1971-1973	1 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1990); op 10 juli 1971 1 vrouw geringd (VTS)
1972	mogelijk aanwezig Beuven: ringvangsten maart-juli op 18 maart 3, 3 mei 8, 5 juli 8, 8 juli 4, 12 juli 11, 19 juli 3 en 29 juli 2 ex (van Aerle in Ornis), in juli in totaal 13 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985)
1973	mogelijk aanwezig Beuven: ringvangsten maart-juli op 21 maart 1 ex ; 3 juli 5, 7 juli 6, 15 juli 11, 29 juli 9 ex (van Aerle in Ornis), in juli in totaal 24 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985)
1974	>1 terr. Beuven: 23 april man met nestmateriaal (Ornis), in juli 36 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985)
1975	1 terr. Beuven (ATL7377): 2 maart t/m 2 mei 1 ex, 27 april 1 vrouw (Ornis), juli 2 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985); geschat 1 terr. Budel-Dorplein (ATL7377), gehele jaar aanwezig (Limosa 50: 57)

1992	1 terr. Ringselvennen: 5 mei 3 ex, 16 mei 2 ex, onbekende datum paar met nestmateriaal (Ornis)
1993	2 terr. Ringselvennen (Ornis)
1994	3 terr. Ringselvennen (van Dijk et al. 1996)
1995	mogelijk 1 terr. Beuven: 1 en 15 april 1 ex Beuven (WNL); 2 terr. Ringselvennen (Ornis)
1996	>1 terr. Ringselvennen: 5 april 2 roepend (1 man) noordelijk Ringselven, 6 en 7 april 1 ex tussen noordelijk en zuidelijk Ringselven, 26 april 1 ex noordelijk Ringselven en 1 man zuidelijk Ringselven, 27 april 1 ex zuidelijk Ringselven, 4 mei 2 ex en 28 mei 1 roepend Ringselvennen (WNL)
1997	1 terr. Ringselvennen (Ornis); 10 mei 1 ex noordelijk Ringselven (WNL), op 6 juni 1 man en 3 juv. en op 7 aug. 4 juv. geringd (VTS)
1998	1 terr. Ringselvennen (Ornis)
1999	1 terr. Ringselvennen (Ornis); o.a. 23 april 1 ex zuidelijk Ringselven, 12 en 15 mei 1 ex noordelijk Ringselven (WNL)
2000	1 terr. noordelijke Ringselven: met nest, op 7 mei man met 2 jongen, 27 juni ca 6 jongen (Ornis); 1 terr. oostelijke Ringselven: met nest (Ornis); mogelijk 1 terr. zuidelijk Ringselven: 8 april t/m 1 mei 1 ex (WNL);
2001	2 terr. noordelijke Ringselven (PNB9704): gezien 11 maart t/m 24 juli met o.a. 1 onv. op 15 juli (Ornis, WNL); 2 terr. oostelijke Ringselven (PNB9704)
2002	1 terr. Ringselvennen (van den Elzen 2003)

Meldingen tussen de datumgrenzen (1 april t/m 15 mei):

1968	6 april 2 ex en 6 juli 6 ex waarvan 4 juv. Beuven (Ornis; van Aerle & Westerloo 1985)
1970	2 mei 1 ex Beuven (Ornis)
1972	22 april 2 man en 2 vrouw Mispelendse Heide (Ornis)
1978	4 april 1 ex Beuven (Ornis)
1979	april 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1980	april en mei 1 ex atlasblok 5158, mei 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1981	april ≥2 ex en mei 1 ex atlasblok 5736 (ATL983), vermoedelijk Ringselvennen
1982	april 1 ex atlasblok 5628, april en mei 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1983	april en mei 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1988	waargenomen in broedseizoen op De Hoort (Ornis)
1994	29 april 1 ex Beuven (WNL)
2000	eind april 1 ex Beuven (Ornis)
2005	16 mei 1 ex Beuven (WNL)
2015	5 april 1 vrouw noordelijk Ringselvennen (WNL)
2021	14 april 2 ex zuidelijk Ringselven (WNL)

Hoewel een incidenteel geval niet is uit te sluiten ligt een nieuwe vestiging van de Baardman in de Kempen niet voor de hand. De soort preferert grote moerassen op kleigronden en ontbreekt daarom op de Nederlandse zandgronden.

Aerle, M. van & H. van de Westerloo 1985. Baardmannetjes aan het Beuven. Roodborsttapuit 4(3): 115-120.

Kuifleeuwerik

Kuifleeuwerik in Meerhoven (Eindhoven), 29 februari 2004 (Frank Neijts)

De dynamiek van de Kuifleeuwerik als broedvogel in de Kempen (en Nederland) is er eentje van komen en gaan. We weten helaas weinig over opkomst en hoogtijdagen, maar de teloorgang is goed gedocumenteerd.

Tot de jaren '60

De onderwijzer Panken schreef in zijn manuscript over de vogels van Kempenland in de tweede helft van de 19^e eeuw een opmerkelijk stukje over wat toen ook de trosleeuwerik werd genoemd (Biemans 2014): *“Naar men wil werd hij hier vóór ruim eene halve eeuw gansch niet aangetroffen en er eerst na dien tijd inheemsch geworden zoude zijn. Dit is echter zeker, dan jonkheer Van Velthoven van Waalre, omstreeks 1828 eene soort van trosleeuwerik, uit Noorwegen*

verkregen, op zijne landgoederen Treeswijk onder Waalre aan den rijksstraatweg te Valkenswaard heeft geplant. Deze vogelen verspreidden zich van lieverlede in den omtrek dezer beide dorpen en vervolgens naar verwijderde plaatsen.”

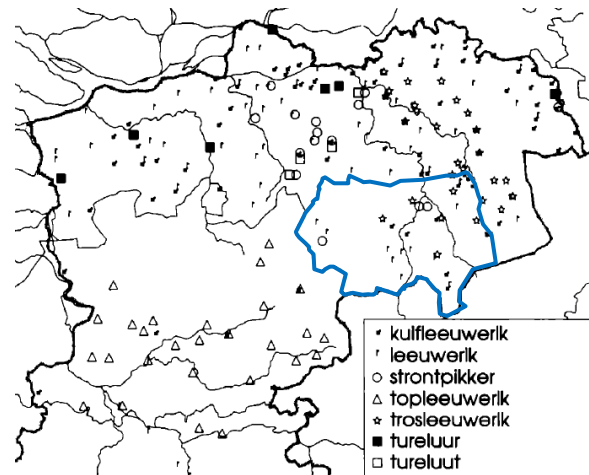
Wat moeten we hiervan denken? Er doen wel meer ‘sterke verhalen’ de ronde over de kolonisatie van Europa vanuit de steppen en halfwoestijnen in het oosten, maar zeker is dat Noorwegen toen en ook nu niet tot het verspreidingsgebied van de Kuifleeuwerik behoorde. De vogels zouden dan vanuit oostelijk Europa via Noorwegen naar Waalre moeten zijn gebracht... Dat klinkt als een sterk verhaal...

Nu we toch wat in het verleden zijn gedoken is het interessant om naar de streeknamen van de Kuifleeuwerik te kijken. Streeknamen werden tot halverwege de 20^e eeuw veel gebruikt maar het gebruik nam daarna sterk af. Ze geven daarmee een inkijkje in het verleden.

Streeknamen voor de Kuifleeuwerik die in de Kempen werden gebruikt waren: trosleeuwerik, straatleeuwerik, gewone leeuwerik, leeuwerik, leembek, strontpikker en taartenpikker. Strontpikker, straatleeuwerik en taartenpikker (toort: keutel) herinneren aan de tijd dat de Kuifleeuwerik een gewone verschijning was in het dorp,

waar hij op straat in paardenmest zijn kost bijeenzocht (Swanenberg 2000).

Op het kaartje is te zien dat de streeknamen voor Kuifleeuwerik in de Kempen behoorlijk ‘talrijk’ waren. Zou dat betekenen dat de soort in de eerste helft van de 20^e eeuw een algemene en wijd verbreide vogel was?

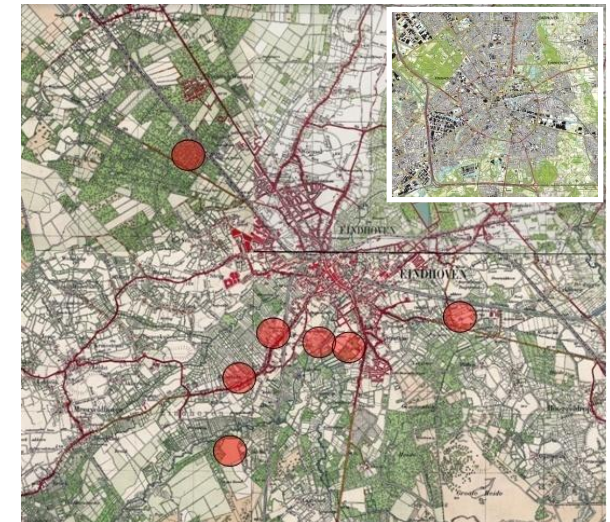

Figuur 8. Streeknamen voor de Kuifleeuwerik in Nederlands en Belgisch Brabant (uit: Swanenberg 2000). De Kempen is blauw omljnd.

Jaren '40 en '50

De allereerste concrete meldingen van Kuifleeuweriken in de Kempen dateerden van 1944 en 1945. Er werden toen in en rond de kerkdorpen van Eindhoven meerdere territoria vastgesteld. Regelmatig leek het daarbij te gaan om locaties die buiten het kenmerkende habitat van stad, dorp en bouwterrein vielen, maar zonder

extra informatie is dat bij deze oude gegevens niet meer met zekerheid te zeggen. Een waarneming uit april 1945 op de Groote Heide (bij Soerendonk) wijst echter ook in die richting.

Figuur 9. Locaties met één of meerdere territoria in Eindhoven e.o. in 1944-45 (brondata: NDFF). De topografische ondergrond is uit die tijd. Het kleine kaartje geeft aan waarmee het gebied tegenwoordig correspondeert.

In de jaren '50 werden door Bernardus van Dooren diverse nesten gevonden in Leende, Dommelen en Waalre, wat er op wijst dat de Kuifleeuwerik niet beperkt was tot de ‘stedelijke’ regio Eindhoven.

Waarnemingen en territoria tot 1960:

1928	9 maart territorium Eindhoven Stadswandelpark (NDFF)
1944-45	in Eindhoven en omgeving meerdere territoria (NDFF)

1945	15 april enkele ex Groote Heide bij Soerendonk (Ornis)
1950	broedgeval Leende: 3 juli nest met eieren (AJJ)
1955	broedgeval Dommelen: 1 juni nest met eieren (AJJ)
1956	broedgeval Dommelen: 7 april nest met eieren (AJJ)
1958	broedgeval Dommelen: 20 mei nest met eieren (AJJ)
1959	broedgeval Waalre: 10 april nest met eieren (AJJ)

Jaren '60

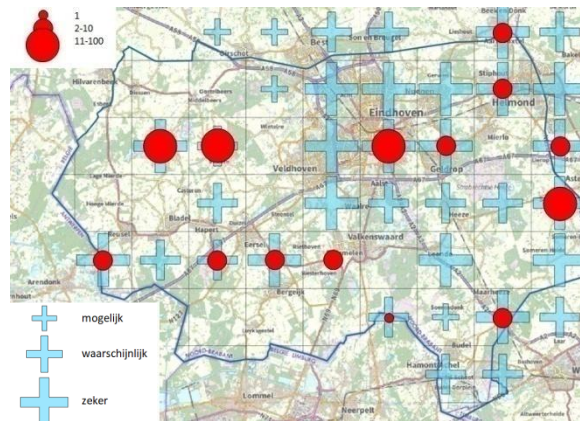
In de eerste helft van de jaren '60 was de Kuifleeuwerik een gewone broedvogel. Een aantal van 10 territoria per gemeente was zeker geen uitzondering (van Erve et al. 1967). Helaas zijn er verder geen concrete cijfers uit de Kempen, maar in Den Bosch en Tilburg kwamen toen tientallen territoria voor en daarom is het aannemelijk dat er ook in Eindhoven de nodige Kuifleeuweriken zaten.

Over de jaren '60 schrijven van Erve et al. (1967): *"De Kuifleeuwerik is een karakteristieke cultuurvolger; er zijn geen gevallen bekend, dat de Kuifleeuwerik broedend werd aangetroffen in het vrije veld, ver van de nabijheid van menselijke bewoning."* Eerder meldde ik al dat er wellicht enkele gevallen buiten stad of dorp waren. Ook in de jaren '60 waren daar voorbeelden van: op 13 juni 1961 werd een vogel gezien langs de Bredasedijk bij

Luyksgestel, in mei 1966 werden enkele paren gemeld van de Strabrechtse Heide en een inventarisatie van diezelfde heide in 1967-69 leverde 2 territoria op (Ornis, WNL).

Jaren '70

Dankzij het veldwerk voor de eerste broedvogelatlas zijn er aanzienlijk meer gegevens bekend uit de jaren 1973-77.

Figuur 10. Broedzekerheid van de Kuifleeuwerik per atlasblok in 1973-1977 (ATL7377) met voor een aantal atlasblokken een schatting van het aantal territoria (ATL7377, aangevuld met Ornis en WNL)

De Kuifleeuwerik werd in 60% van de atlasblokken aangetroffen, vooral in de stedelijke regio Veldhoven-Eindhoven-Geldrop maar ook in de westelijke Kempen in atlasblokken met dorpen. Op het marktplein van Reusel werden in de winter van 1976/77 tot 9 Kuifleeuweriken gezien (Ornis), weliswaar buiten de datumgrenzen

maar het geeft aan dat deze standvogel in Reusel niet ongewoon was.

Bij een beperkt aantal atlasblokken werd destijds een schatting van het aantal territoria gemaakt: 1 atlasblok met 1, 9 atlasblokken met 2-10 en 4 atlasblokken met 11-100 territoria (ATL7377). In die tijd werden er nog geen dorpen en steden op broedvogels geïnventariseerd en inzichten waren dus gebaseerd op losse waarnemingen. Hiermee rekening houdend ligt het voor de hand dat er in 1973-77 meer dan 100 territoria in de Kempen waren, waarvan > 50 in de stad Eindhoven.

Jaren '80

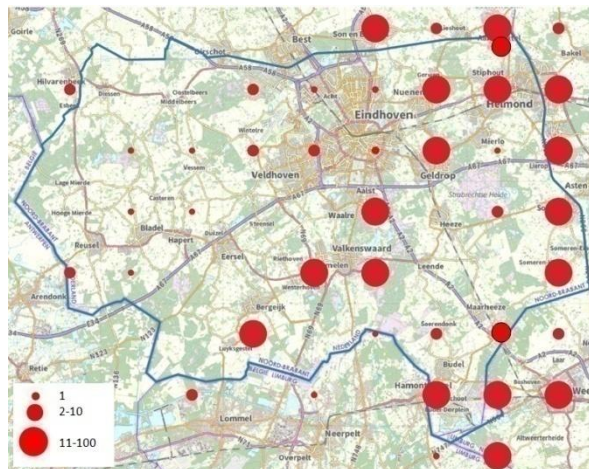
In de periode 1979-1983 werden t.b.v. de winter- en trekvogelatlas maandelijks lijsten ingevuld met schattingen, in aantalsklassen, van het aantal exemplaren per soort per atlasblok. Voor een standvogel als de Kuifleeuwerik zijn deze gegevens bruikbaar om een indruk van de broedpopulatie te krijgen.

Er zijn diverse opmerkelijke verschillen met 1973-1977. Meest markant zijn de lage aantallen in de stad Eindhoven en het kan niet anders dan dat dit een tekortkoming van het materiaal is, aangezien de soort hier in 1984-1990 nog volop aanwezig bleek te zijn (zie hierna). Verder vallen de relatief hoge aantallen op in atlasblokken bij

Valkenswaard, Bergeijk-Luyksgestel, Someren en Budel. In atlasblokken in de (noord)westelijke Kempen kwamen zeer lage aantallen voor.

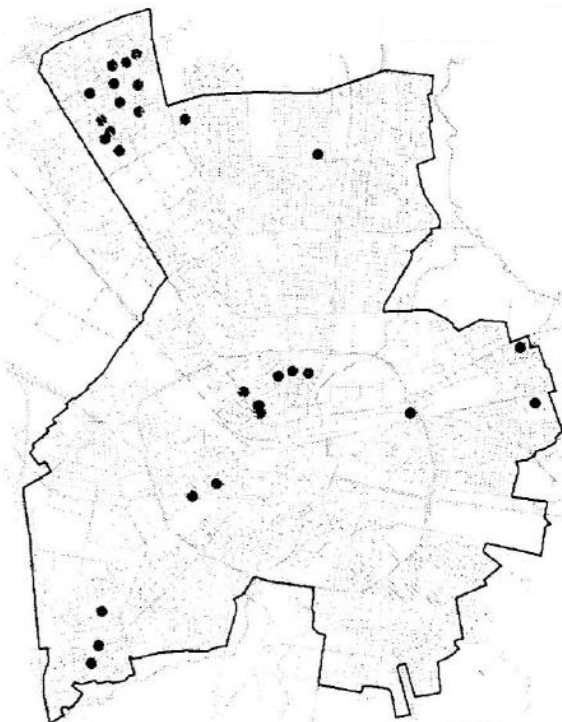
Figuur 11. Geschat aantal Kuifleeuweriken (exemplaren!) in maart-april 1979-1983 (ATL7983). Per atlasblok is de hoogste schatting uit de periode weergegeven.

In de periode 1984-1990 werd de stad Eindhoven op broedvogels onderzocht. Dit leverde 28 Kuifleeuwerikterritoria op, waarvan bijna de helft, 12 territoria, in de Achtse Barrier (Maréchal & Veenhuizen 1997).

Verder waren er uit de periode 1984-1990 territoria bekend uit Bladel (1 in 1986), Eersel (1 in 1985), Hapert (1 in 1986, 2 in 1987, 1 in 1988), Helmond (1 in 1985, 0-1 in 1986), Lierop (1 in 1986), Mierlo (1 in 1985), Nuenen (1 in 1985, 1987 en 1989), Someren

(0-1 in 1986 en 1987) en Veldhoven (3 in 1985, 1 in 1988 en 1989).

Deze aantallen waren niet gebaseerd op tellingen maar op losse waarnemingen. In totaal waren er in de periode 1984-90 ongetwijfeld enkele tientallen territoria in de Kempen aanwezig, maar precisering is bij gebrek aan goede gegevens niet mogelijk.

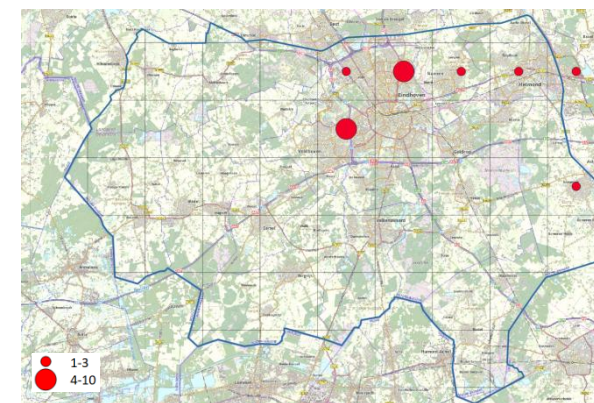

Figuur 12. Territoria van de Kuifleeuwerik in Eindhoven in de periode 1984-1990 (uit: Maréchal & Veenhuizen 1997).

Jaren '90

In Acht en de Eindhovense wijk Achtse Barrier werden in 1992 6 en in 1993 3 territoria geregistreerd (NDFP). Elders in Eindhoven waren territoria bekend van het centrum (3 in 1991 binnen de ring: Grote Berg, Boschdijk Veste en Willem Dreesstraat), Genderdal (1 in 1991 en 1992), Blixembosch (3 in 1996, 1-2 in 1998) en Sliffertsestraat (1 in 1999). In 1993 stond de teller in de hele stad Eindhoven op 5 territoria (Maréchal & Veenhuizen 1997).

Buiten Eindhoven waren er ook territoria te vinden: Eersel (2 in 1990, 1 in 1993 en 1994), Helmond (0-1 in 1992, 1 in 1993, 0-1 in 1996), Nuenen en omgeving (0-1 in 1990 en 1991, 2 in 1994 en 1995, 1-2 in 1996, 1997 en 1998, 1 in 1999), Steensel (1 in 1992), Someren (1 in 1999) en Veldhoven (4 in 1990, 6 in 1992, 3 in 1994, 5 in 1996, 7 in 1997, 6 in 1998 en 4 in 1999).

Figuur 13. Geschat aantal territoria van de Kuifleeuwerik per atlasblok in 1998-2000 (ATL9800).

Ook nu waren deze gegevens vermoedelijk niet op goede tellingen gebaseerd. Hiermee rekening houdend omvatte de totale populatie in de Kempen in het begin van de jaren '90 wellicht 20-30 territoria en in 1998-2000, toen er wat meer onderzoeks-inspanning was ten behoeve van het broedvogelproject, wellicht 15-20 territoria.

Jaren '00 en '10

In de jaren '00 waren er in de Kempen ca 5 territoria bekend. In het begin kwamen nog Kuifleeuweriken voor in Nuenen (mogelijk in 2000 en 2001) en Someren (2003, 2004), maar daarna waren ze alleen te vinden in Veldhoven en Eindhoven.

In Veldhoven was de soort in 2000 present in de Heikant, De Polders en het Citycentrum, maar vanaf 2001 bleef alleen het Citycentrum over. Hier kwamen i.i.g. tot en met 2008 (en wellicht 2009) 1-2 territoria voor.

In het stationsgebied van Eindhoven werden tot en met 2010 Kuifleeuwerikterritoria vastgesteld, maar vanaf tenminste 2007 betrof het een solitaire vogel. Meerhoven, een wijk behorend tot Eindhoven, huisvestte tot en met 2010 (en wellicht 2011) Kuifleeuweriken, in sommige jaren 2 territoria. De waarneming van een paar op 27 februari 2011 is de laatste waarneming in de Kempen.

Territoria en mogelijke territoria vanaf 2000:

2000	4 terr. Veldhoven: 1 Heikant, 1 De Polders en 2 Citycentrum (ZBV); mogelijk 1 terr. Eindhoven centraal station: 17 februari 1 ex (Ornis); mogelijk 1 terr. Nuenen: 1 mei 1 ex Oudenstein (WNL)
2001	2 terr. Veldhoven Citycentrum; 2 terr. Eindhoven: 1-2 Meerhoven (ZBV, WNL) en 1 Eindhoven centraal station (Ornis, NDFF, WNL); mogelijk terr. Nuenen: 28 februari 1 ex Laan ten Catten (Ornis) en 11 maart 1 ex zelfde straat (NDFF)
2002	1 terr. Veldhoven Citycentrum (ZBV, WNL); mogelijk terr. Eindhoven centraal station: 2 februari 1 ex (Ornis)
2003	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 1 terr. Eindhoven Meerhoven; 1 ter. Someren (ZBV)
2004	mogelijk terr. Veldhoven Citycentrum: 22 februari 1 ex (WNL); 1-2 terr. Eindhoven Meerhoven (ZBV, WNL); 1 ter. Someren (ZBV)
2005	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 1 terr. Eindhoven Meerhoven (WNL)
2006	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 2 terr. Eindhoven: 1 (nest met jongen) Meerhoven en 1 centraal station (ZBV, WNL)
2007	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 3 terr. Eindhoven Meerhoven: 2 Meerhoven (ZBV, WNL) en 1 centraal station (ZBV; vermoedelijk solitaire vogel, Neijts 2009)
2008	1-2 terr. Veldhoven Citycentrum; 3-4 terr. Eindhoven: 1-2 Meerhoven (ZBV, WNL), 1 centraal station (solitaire vogel, ZBV) en 1 Blixembosch (ZBV)

2009	mogelijk 1 terr. Veldhoven: 20 februari 3 ex (WNL); 3-4 terr. Eindhoven: 1-2 Meerhoven (WNL), 1 centraal station (solitaire vogel, ZBV) en 1 Blixembosch (ZBV)
2010	1-2 terr. Eindhoven: 1 Meerhoven (ZBV) en 0-1 centraal station (ZBV, WNL)
2011	mogelijk 1 terr. Eindhoven: eind februari zingende vogel, locatie onduidelijk; 27 februari 1 paar Meerhoven (ZBV)
vanaf 2012	geen meldingen

De Kuifleeuwerik koloniseerde Nederland eind 19^e eeuw, maar er is niets bekend over tempo en omvang. Op de zandgronden was de soort in het begin van de 20^e eeuw echter al talrijk. De vogels kwamen voor in ruderaal (= door de mens verstoord) terreinen in dorpen en steden en in de duinen, en ook in het buitengebied langs veldwegen, spoorlijnen, op schuurtjes en in bouwland. Rond 1950 waren wellicht 7.000 territoria in ons land aanwezig en de piek was wellicht nog niet bereikt.

De Kuifleeuwerik nam vermoedelijk al in de jaren '70 af en daarna ging het rap bergaf. In 1973-77 waren er naar schatting 3.000-5.000 territoria (wellicht te laag), in 1985-86 1.000-2.000 territoria, 1991 400-450 territoria, 1998-2000 60-80 territoria en vanaf 2009 minder dan 10. Vanaf 2015 ontbreekt de soort als broedvogel op de Nederlandse lijst. Ook elders in West- en

Midden-Europa verdween de soort nagenoeg.

De afname van de Kuifleeuwerik in Nederland viel samen met een aantal forse ontwikkelingen. Het cultuurland werd op de schop genomen waardoor onder meer overhoekjes, ruderaal terreintjes en schuurtjes verdwenen. Kijkend naar gegevens uit de Kempen moet dit al in de jaren '50 geleid hebben tot het verdwijnen van Kuifleeuweriken uit het cultuurland.

Gelijkertijd vond er een enorme groei plaats van steden en dorpen. Bouwterreinen lagen braak en werden veelal pas na enkele jaren bebouwd. Dit waren ideale foerageer- en broedgebieden voor Kuifleeuweriken en in steden kwamen in de jaren '70 soms 50-100 territoria voor.

In de loop van de tijd veranderde dit. Bouwkundige projecten werden veel sneller uitgevoerd en braakliggende terreinen werden ingezaaid of benut voor recreatie. Wellicht speelde predatie of versterking door katten en honden ook een rol bij de teloorgang van deze grondbroeder.

Biemans, J. 2014. De vogels van Kempenland in de negentiende eeuw uit een manuscript van P.N. Panken. Apicultor.

Hustings, F. et al. 1992. Kuifleeuweriken *Galerida cristata* op hun retour. Vogeljaar 40(4): 145-156.

Maréchal, P. & W. Veenhuizen 1997. Vogels in het stedelijk milieu - Inventarisatie in Eindhoven. KNNV Uitgeverij.

Swanenberg, J. 2000. Lexicale variatie cognitief-semantisch benaderd - Over het benoemen van vogels in Zuid-Nederlandse dialecten. Proefschrift Univ. Nijmegen.

Krekelzanger: incidentele broedvogel

Krekelzanger in het Nuenens Broek, juni 1996 (Rob Bouwman† op website Vogels in de Kempen)

De Krekelzanger is in de Kempen drie keer gemeld, waarvan er twee voldeden aan de eisen van een territorium. Desondanks waren er geen concrete aanwijzingen dat het broedparen, laat staan broedgevallen betrof. Vermoedelijk betrof het ongepaarde mannetjes.

Territoria:

1978 terr. Ruweeuwsels: 23 mei t/m 7 juni zingend (Limosa 53: 31, [Dutchavifauna](#))
1996 terr. Nuenens Broek: 2 t/m 12 juni zingend (Bouwman 2001, [Dutchavifauna](#))

Meldingen tussen de datumgrenzen (20 mei t/m 10 juli):

2014 3 juli zingend Dommeldal Achterste Brug ([Dutchavifauna](#)); zat daarvoor vanaf minstens 25 juni net op Belgisch grondgebied ([WNL](#))

De Krekelzanger broedt in grote delen van oostelijk Europa. De waarnemingen in de Kempen passen binnen het patroon van een westwaartse uitbreiding van het broedgebied tot in Duitsland en het westen van Scandinavië. Sinds medio jaren '70 nam het aantal meldingen in Nederland toe. De vogel van de Ruweeuwsels in 1978 was overigens het zesde geval van Nederland. Broedgevallen zijn tot nu toe nog niet in Nederland aangetoond, maar ongepaarde vogels kunnen zo maar ergens opduiken.

Dankwoord

Dank aan Henk van der Jeugd voor het beschikbaar stellen van ringgegevens van het Vogeltrekstation, Nico Venema voor het verstrekken van aanvullende gegevens over de Ruigpootuil in 1977, de fotografen voor het mogen plaatsen van hun mooie foto's en last but not least Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van databestanden. ■

Literatuur

Hieronder de geraadpleegde artikelen en rapporten die niet bij de soortbeschrijvingen genoemd zijn.

- Bakermans, M. et al. 1985. Broedvogels van de Cartierheide 1985. VWG De Kempen.
- Bijlsma, R.G. 1992. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. SOVON.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Haverschmidt, F. 1942. Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels. E.J. Brill, Leiden.
- Heijnen, T. 1981. Avifauna van de Groote Heide. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1991. Broedvogelinventarisatie Groote Heide en heiderestanten Leenderbos 1987 t/m 1990. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1992. Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1991. VWG De Kempen.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Natuurhist. Genootsch. Limburg, Maastricht.
- Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
- Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.
- Hustings, F. et al. 2006. Avifauna van Limburg. Natuurhist. Genootsch. Limburg, Maastricht.
- Hustings, F. & K. Koffijberg 2021. Verschenen of verdwenen: ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Sovon.
- Iven, W. & T. van Gerwen 1974. Lind dè is de sgonste plats.
- Kessel, J.C.P. van & C. Tönissen 1973. Beheersplan De Landschotse Heide. VWG De Kempen.
- Kikkert, J.E. 1997. Broedvogelkartering Strabrechtse Heide 1996. Eigen uitgave, Geldrop.
- Lippens, L. & H. Wille 1972. Atlas van de vogels in België en West-Europa. Lannoo.
- Neijts, F. 2009. Zeldzame vogels in de Kempen 2007. Commissie VINK.
- Oversteegen, H. 1954. De Zeggen of Varkensputten ten oosten van Eindhoven. Ongepubl.
- Paulussen, W. 1993. The breeding birds of the Turnhout campine 1942 - 1992. Oriël Stringer, Brighton.
- Peeters, L. 1986. Broedvogels van de Reuselse Moeren - Resultaten van een langdurige inventarisatie. Roodborsttapuit 5(1): 25-38.
- Poppel, A. van 1975. Avifauna van de Reuselse Moeren. Tilburg.
- Theuwis, L. & G.A. Beyk 1972. Jaaroverzicht 1971 Landgoed de Hoort Budel. Op het vinkentouw 9(2): 143-144.
- Timmermans, J. & W. van Eijk 2003. Broedvogels van Beuven en omgeving in 2002. VWG De Peel.
- Wittgen, A.B.L.M. 1967. Inventarisatierapport over de periode 1962 tot 1967 betreffende het landgoed De Utrecht. Eigen uitgave.

Topografische ondergronden zijn afkomstig van topotijdreis.nl/ en opentopo.nl.

Strabrechtse Heide op 23 juli 2003 (Toine Kuiper).

In het verleden broedden hier Zwarte Stern, Blauwe Kiekendief, Grauwe Kiekendief, Velduil, Klapekster, Buidelmees en Baardman.

Concentratie eenden op de Flaes, 3 september 2022 (Lex Peeters)

Concentraties eenden op de Flaes

Lex Peeters

Eind augustus en begin september was op de Flaes een prachtig fenomeen te zien. Dichte concentraties Wilde Eenden (met daartussen Wintertalingen, Slobeenden en drie vroege Pijlstaarten) vormden zich op plekken waar de Lepelaars, Blauwe Reigers, Grote Zilverreigers en Zwarte Ooievaars aan het woelen waren.

Eenden en Zwarte Ooievaars op de Flaes, 30 augustus 2022 (LP)

Waarschijnlijk omdat daarbij voedsel vrij kwam. Maar als de groep eenmaal druk actief was, was de hulp van die 'hoogpotigen' niet meer nodig omdat ze in het ondiepe water zelf voor voldoende dynamiek zorgden. ■

Eenden en Zwarte Ooievaars op de Flaes, 3 september 2022 (LP)

*Slaaptrek van Spreeuwen op de Visvijvers
Valkenswaard, 25 oktober 2014 (Wim Deeben)*

Robbie's vogelboekenkast: Luc Tinbergen, *Vogels onderweg*, vervolg

Robbert van Hiele

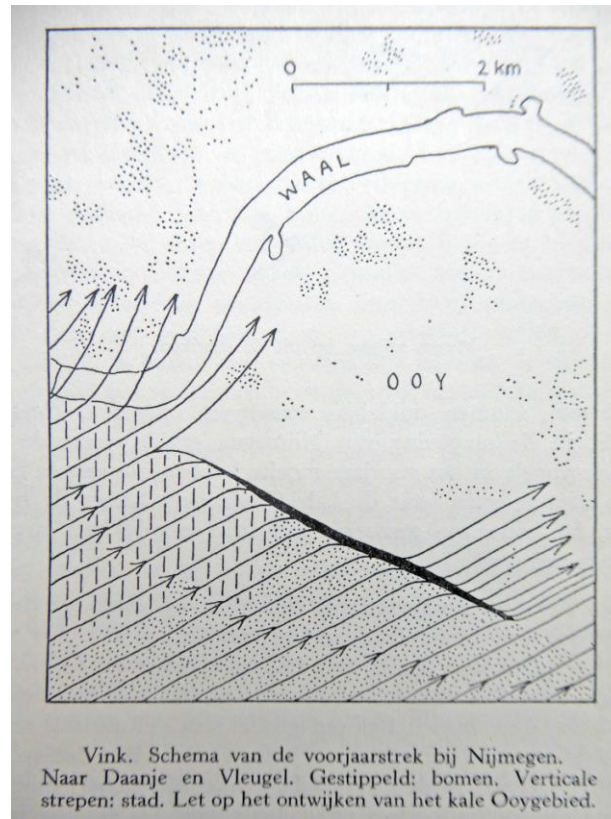
Zoals ik in mijn vorige boekenkaststukje schreef: "wordt vervolgd". Ik kom dus terug op het prachtige kleine boekje uit 1949 van Luuk Tinbergen getiteld "Vogels onderweg". En ook al ken je alle feiten die over de vogeltrek rondzingen (maar welke mens kan het werkelijk doorgronden?), als iets helder wordt gepresenteerd kan het je toch tot een nog beter begrip laten komen.

Eén van de hoofdstukjes heet "**Stuwingen in het binnenland**". Hieruit enkele citaten en tekeningen van zijn hand.

"De angst voor de zee doet langs verschillende kusten sterke concentraties van trekkende landvogels ontstaan. Sommige van die landsoorten maken ook onderscheid tussen de verschillende terreinvormen die ze in het binnenland aantreffen. Een bekend voorbeeld is alweer de vink. Van nature is dit een vogel van bomen. Kaal terrein verafschuwt hij. Waar nu een bosrijke streek grenst aan open terrein, kunnen duidelijke stuwingen optreden. Heel mooi werd dit in de omgeving van Nijmegen gezien, waar de ONO trekkende vogels in het voorjaar moeite

hebben om van de beboste heuvels over te gaan naar de kale Ooijlanden."

Hieronder een tekening van zijn hand die dit perfect laat zien.

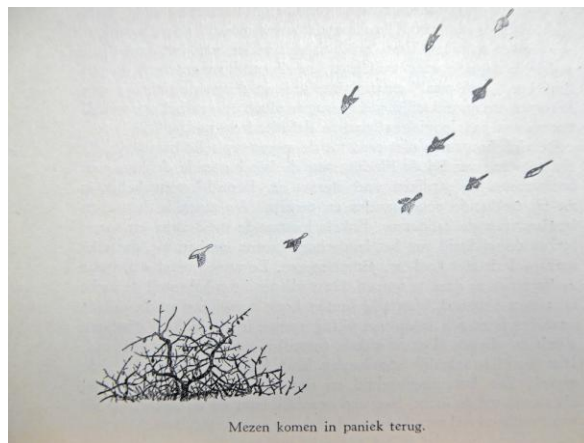
"Stuwing zie je ook op allerlei andere plaatsen. Vinken overnachten meestal in

bossen en bosjes. Wanneer ze 's morgens vroeg opbreken, schijnt de drang tot trekken nog niet zo sterk te zijn. Waar nu een geïsoleerd boscomplex ligt, vindt men in de herfsttrektijd 's ochtends meestal ophopingen van vinken aan de West- en Zuidwestranden van het bos. Hun gedrag is typisch voor weifelaars, ze vliegen heen en weer, roepen druk hun „pink pink” en proberen vaak in de goede richting weg te komen om onmiddellijk weer terug te vluchten van het open veld. Pas na een paar pogingen gaan ze definitief op pad.

Er zijn soorten waarbij de binding aan de beschutte dekking veel sterker is. Bepaald gemakkelijk is dit bij trekkende goudhaantjes en mezen. We staan in het open kustland van de Zuiderzee. Enkele losstaande meidoorns en rozen breken de wijidheid van het landschap. Ineens merken we, dat elke struik vol zit met kool- en pimpelmezen. Ze waren eerst stil, maar nu beginnen ze druk te roepen. Daar vliegen er enkele steil de lucht in, druk roepend. Van alle kanten komt navolging en in enkele seconden is er een troep van 50 mezen in de lucht. Ze stijgen steeds en vliegen al gauw enkele tientallen meters boven het land. Hun koers is tamelijk standvastig.

Dan komt plotseling.....de paniek! Een kort alarmgeluid en onmiddellijk vallen de eersten als stenen uit de lucht. Nog een ogenblik later en de hele troep zit weer veilig en wel verscholen in de dekking van de struiken. Minuten gaan voorbij, voordat ze het nog eens proberen.

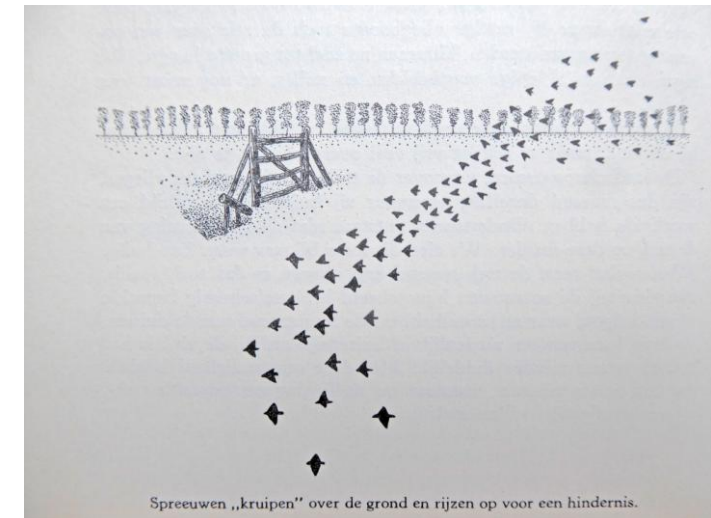
Wat de aanleiding tot zo'n plotselinge paniek is, ontgaat ons meestal. Soms is het een

meeuw of een kievit, die iets sneller vliegt dan gewoonlijk en daardoor heel even aan een roofvogel doet denken. De hoofdzaak is, dat de mezen zich blijkbaar buiten dekking zo onveilig voelen, dat zij het er maar heel kort uithouden".

Een ander hoofdstuk heet "**Wind en trekhoogte**". Hieruit weer enkele citaten en tekeningen van zijn hand.

"Het aspect van de herfsttrek over ons duin kan heel verschillend zijn. Een heldere dag met een zwak Zuidoostenwindje brengt ons meestal vrij hoge trek. Vinken, spreeuwen en kraaien vliegen dan op zijn minst enkele tientallen meters boven de grond. De spreeuwen voegen zich samen tot machtige groepen, die vanaf het strand tot diep in het binnenland reiken en met vaste koers navigeren. De vinken gaan „als kappelletjes door de lucht". Roeken en kraaien zien we al van verre naderen, hoog boven het land. Heel anders is het op een dag met stugge wind uit de „lage" hoek, Zuidwest bijvoorbeeld. De spreeuwen vormen slechts kleine troepjes, ze „kruipen" over het land. Vaak vliegen ze nog geen meter boven de grond. Het reliëf van de duintoppen volgen ze, met angstvallige nauwkeurigheid. Zien ze plotseling een mens, een paal of een ander obstakel, dan „nemen ze op" om onmiddellijk daarna weer zeilend naar beneden te gaan

en met snelle vleugelslag hun lage route te vervolgen.

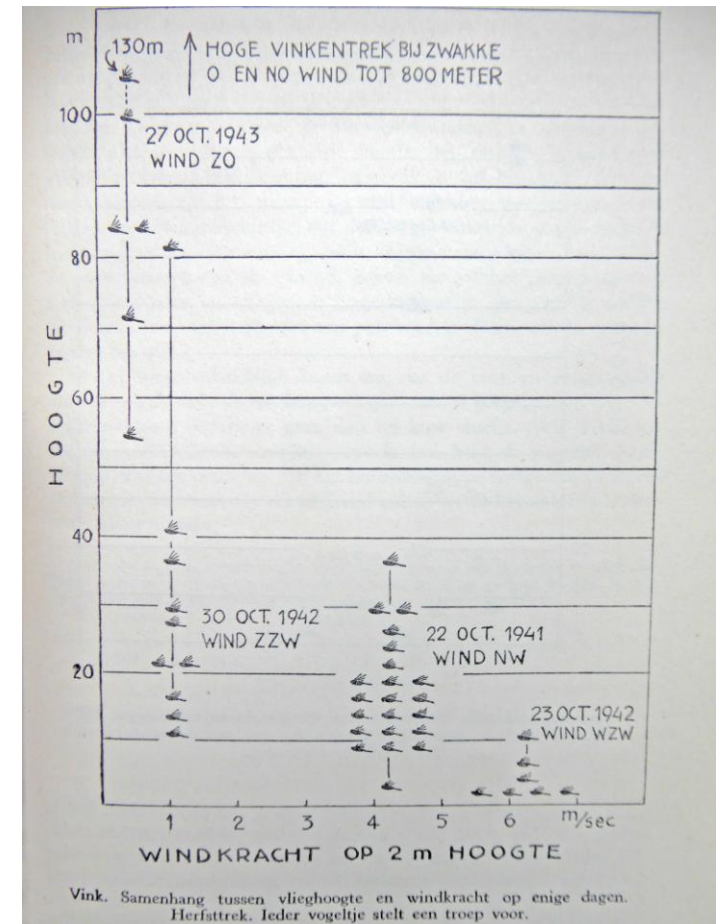

"Voor de vogels heeft het een duidelijk voordeel om laag te vliegen bij tegenwind. Dicht bij de aarde is de wind altijd zwakker dan op grotere hoogte. Tien meter stijging kan al een vrij aanzienlijk verschil uitmaken. Nu vermindert tegenwind natuurlijk de snelheid van de vogels ten opzichte van de aarde. Willen ze dan toch snel opschieten, dan kunnen ze dus het beste zo laag mogelijk vliegen. Was dit het enige motief, dat de vogels leidde, dan zouden ze bij iedere tegenwind, onverschillig de kracht, zo laag mogelijk moeten vliegen. Dat doen ze zeker niet. Het moet ook enerverend werk voor ze zijn om zo laag te navigeren, te meer omdat daar allerlei mogelijke luchtwervels en

onregelmatigheden te verwachten zijn. De meest aannemelijke verklaring van hun gedrag bij zij- en tegenwind is dan ook deze. Van nature hebben de vogels een voorkeur voor een matige trekhoogte en een afkeer van een zeer lage vlucht. Tevens schieten ze graag snel op en dat betekent juist, dat ze bij tegenwind laag moeten vliegen. Tussen die beide tegenstrijdigheden zoeken ze nu een compromis.

Is de wind zwak, dan nemen ze een beetje snelheidsverlies graag op de koop toe, als ze maar niet laag hoeven te vliegen. Er is ook nog de invloed van zicht. Bij mistig weer vliegen vinken en spreeuwen lager dan ze zonder mist zouden doen. Ook vliegen ze vroeg op de ochtend iets hoger dan later. En er is nog wat invloed van regen maar de invloed van windkracht en richting blijft de voornaamste." ■

Houtduiventrek op de Groote Heide, 1 november 2014 (Tom Heijnen)

*Bonte Vliegenvanger bij de ponypoel op het Kranenveld,
15 augustus 2022 (Tom Heijnen)*

Vogels bij een ponypoel

Tom Heijnen

Wat waren zomer en nazomer droog. De ene mens genoot daarvan (zelf ben ik van het warmteminnende type), de ander vond het maar afzien. Hoe zouden vogels die warmte gevonden hebben? We kunnen niet in die koppies kijken, maar we hebben wel kunnen zien dat de slinkende plassen en vennen concentraties vogels opleverden. Vogels zochten de resterende wateren op.

Het meest spectaculair was dat op de Flaes, Landgoed De Utrecht. Vanaf de enorme Flaestoren had je een uitzicht dat aan een ZuidEuropees of Afrikaans moeras deed denken. Vanaf half augustus foerageerden

Spectaculair uitzicht vanaf de Flaestoren, 6 september 2022 (TH)

hier tientallen Ooievaars, Zwarte Ooievaars, Lepelaars, Grote Zilverreigers en Blauwe Reigers. Het Soerendonks Goor was ook de moeite waard, vooral door een hele trits aan steltlopers waaronder Bontbekken, Krombekken, Bontjes en Kemphanen, en ook Steenloper en Grauwe Franjepoot.

Ook op kleine schaal waren er leuke concentraties vogels te ontdekken. Het Kranenveld grenst aan het Soerendonks Goor. Op de rand van de golvende, droge heide en het naaldbos, dat de oudere vogelaars wellicht nog kennen als het Langbos, ligt een kleine poel. Voor de IJlandse ponies, die het terrein al decennia lang kortbegroeid en zanderig houden, is dit hun drink- en spetterpoel.

De ponypoel, 21 augustus 2022 (TH)

Op 15 augustus liep ik langs de poel en zag dat er wat vogeltjes rondscharrelden. Ik was benieuwd en ging een uurtje zitten. Dat was een belevenis! Ik zag Koolmezen drinken en badderen, en ook Pimpeltjes, Zwarte Mees, Kuifmees en Staartmezen.

Koolmezen en Pimpelmees, allemaal juvenielen (TH)

Die Koolmezen waren duidelijk de baas. Ze zijn, als je ze zo dichtbij en bij elkaar kunt zien, ook echt een slag groter dan de andere. Ook was goed te zien dat het vooral jonge vogels waren die de poel bezochten. Ze waren herkenbaar aan het bleke kleeft: een slap aftreksel van de felgekleurde adulten.

Een slag schuwer waren Boomkruiper en Grote Bonte Specht. Zeer omzichtig benaderden ze de poel en alleen de Grote Bonte heb ik er zien drinken. In het loof rond

de poel scharrelden ook een Grasmus, Tjiftjaffen en een Spotvogel. De Spotvogel daalde af naar de lage takjes in het water om snel een slokje te nemen. Net zoals alle andere vogels was de vogel super alert, klaar om razendsnel te verdwijnen mocht er gevaar dreigen.

Een Spotvogel, klaar om een slokje te nemen (TH)

Ik genoot van een Bonte Vliegenvanger die omzichtig, via takjes en over de grond, naar de plas kroop en wat dronk. Ik kon niet zeggen of het een man en vrouw was omdat ze er in het najaar zeer vergelijkbaar uitzien.

Ook drie Gekraagde Roodstaarten waren bij de poel te vinden, in het loof rond de poel en soms even drinkend en badderend. Ik kon mooi diverse kleden bekijken die ik met het fantastische *Handboek Europese vogels* van Nils van Duivendijk van een etiketje kon voorzien.

De minst uitgesproken gekleurde vogel was er eentje in vrouwkleed, een 1^e jaars vogel herkenbaar aan de bruingele randen aan de grote dekveren en handdekveren. Het is wellicht een man omdat jonge vrouwtjes op de kop en bovenzijde bruiner zijn.

Gekraagde Roodstaart, 1^e winter, vermoedelijk een man (TH)

Het tweede exemplaar had een blauwgrijze rug, borst en keel. Het was een 1^e jaars mannetje in winterkleed, te onderscheiden van een adult winterkleed door de bruine zomen van de grote dekveren.

Gekraagde Roodstaart, 1^e winter man (TH)

En tot slot een mannetje uit het boekje, ofwel in vol zomerornaat. Toch wel de mooiste van de drie, al vond ik die anderen erg leuk om te zien en mee te puzzelen.

Gekraagde Roodstaart, een adulte man in zomerkleed (TH)

De volgende dag, 16 augustus, ging ik weer kijken. Ponies hadden bezit genomen van de poel. Ze dronken er en namen ook 'happen' uit het water, volgens mij om de dikke laag kroos te consumeren. Eén van de beesten stampte met een voorpoot hard op de bodem van de poel, geen idee wat hiervan de bedoeling was al zag ik wel de nodige Groene kikkers wegspringen.

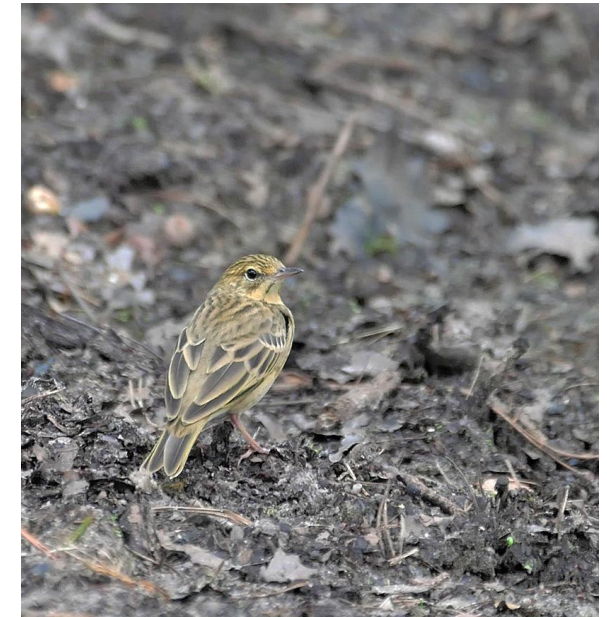
IJslandse ponies 'eten' het water (TH)

Een kleine week later, op 21 augustus, was ik weer bij de poel. Het was raak dit keer: naast de Tjiffen, Koolmezen en Pimpels ook Grote Bonte Specht, Boompieper, Kuifmees, Matkop, twee Bonte Vliegenvangers en ook nu weer de drie Gekraagde Roodstaarten.

Grote Bonte Specht, net klaar met drinken (TH)

Het gedrag van de Boompieper deed mij wat denken aan die van de Bonte Vliegenvanger. Beide benaderden de poel heel voorzichtig, stapje voor stapje, over de grond. Dan snel badderen, drinken en wegwezen.

Boompieper aan de rand van de poel (TH)

Mijn laatste bezoek aan de poel was op 31 augustus maar behalve een paar Koolmezen en Tjiffen zat er niet veel. Een Groene Specht kwam luid roepend in een boom naast de poel zitten, maar ondanks een schietgebedje liet deze magnifiek gekleurde vogel zich helaas niet zien. ■

Ik dank Frank Neijts voor hulp bij de determinatie.

*Oehoe in Reusel, 9 augustus 2021; redelijk tam en
vermoedelijk een escape (Pieter Wouters)*

Een verkenning naar het voorkomen van de Oehoe in de Kempen

Pieter Wouters

De laatste jaren werden er steeds meer waarnemingen gedaan van Oehoes. Veel van deze waarnemingen vonden plaats in het urbane deel van ons werkgebied en zullen vaak betrekking hebben gehad op ontsnapte exemplaren: naar het schijnt is de Oehoe nog steeds een gewilde kooivogel. Maar ook buiten het urbane deel vonden nogal wat waarnemingen plaats. Deze zijn heel divers.

Naast zichtwaarnemingen zijn er waarnemingen van verse prooien en zelf vond ik op 1 juni 2018 een dode man Oehoe langs de A67 ter hoogte van km-paal 1,6. Ook werden er direct buiten ons werkgebied Oehoes broedend aangetroffen. De bekendste was de broedende Oehoe in de Beekse Bergen. Binnen ons werkgebied was er in 2019 een zeker broedgeval, nl. op Veldhoven Zoo.

Al deze waarnemingen triggerden mij om dit jaar een 'gebiedsdekkende' inventarisatie op poten te zetten.

Methode

Gekozen is voor een territoriumkartering. Nesten zoeken is in dit stadium te

specialistisch en Oehoes zijn in de eifase verstoringsgevoelig.

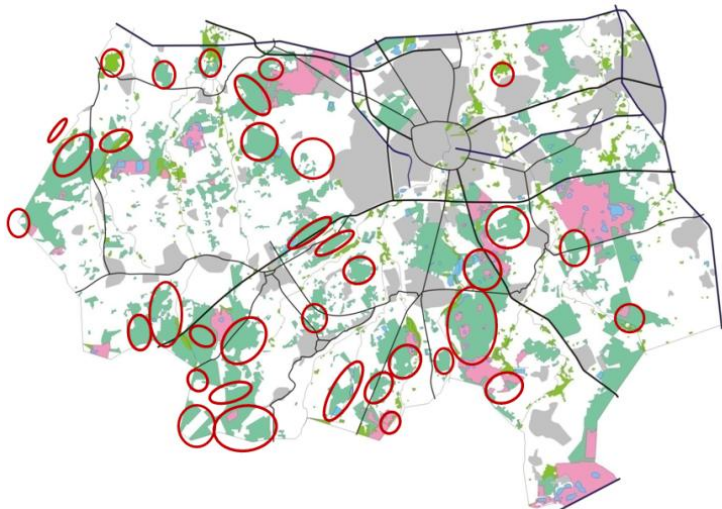
Oehoe in de omgeving van Veldhoven, 10 februari 2022 (TH)

Aangezien niemand in de Kempen enige ervaring had met het inventariseren van Oehoes werd de hulp ingeroepen van de Oehoewerkgroep. Gejo Wassink voorzag ons van de nodige aandachtspunten voor zo'n inventarisatie. Zelf heb ik daar in *cursief* nog wat aanvullingen op gegeven.

1. Geluid draagt ongeveer een kilometer (uiteraard minder ver in bos dan wanneer het om meer open landschap gaat). *Wij gaan de luisterpunten ~500m tot 1 km uit elkaar leggen.*
2. De beste tijd om te inventariseren is februari t/m half maart. Korte piek rond 10 maart. Na half maart een zeer snelle afloop. Vroege broeders houden ook eerder op met roepen!
3. Veel Oehoes roepen al een uur (of zelfs eerder) voor zonsondergang. Een kwartier voor zonsondergang is eerder regel dan uitzondering. *We proberen minimaal een half uur voor zonsondergang op de post te zijn.*
4. Veel oehoes houden daarna een tijd hun bek dicht! Dus wanneer je pas in de schemering gaat luisteren... kun je de boot missen.
5. Nooit beginnen met geluidnaboot-sing. Dit zou je kunnen doen nadat je zelf minimaal een half uur gewoon hebt geluisterd. *Geluidsnabootsing pas tijdens 2^e ronde gebruiken.*
6. Eind februari en begin maart zou een half uur luisteren (vanaf een kwartier voor zonsondergang) genoeg moeten zijn voor 60% trefkans.
7. Oehoes roepen niet elke dag even goed.
8. Ze hebben een hekel aan wind en regen. Dus luisteren op 'mooie' avonden. Volle maan zou een voordeel kunnen zijn.
9. Een uur luisteren i.p.v. een half uur verhoogt de trefkans op mooie avonden tot 80%. *We gaan standaard minimaal een uur luisteren.*

Om grote bosgebieden in één avond te kunnen onderzoeken werden er in het weekend steeds simultaantellingen gehouden in deze terreinen. Daarnaast hebben deelnemers kleinere bosgebieden geadopteerd om deze, buiten de simultaantellingen om, te onderzoeken op roepende exemplaren. Zie figuur 1 voor een overzicht van de onderzochte gebieden.

Figuur 1. Gebieden die in 2022 werden onderzocht.

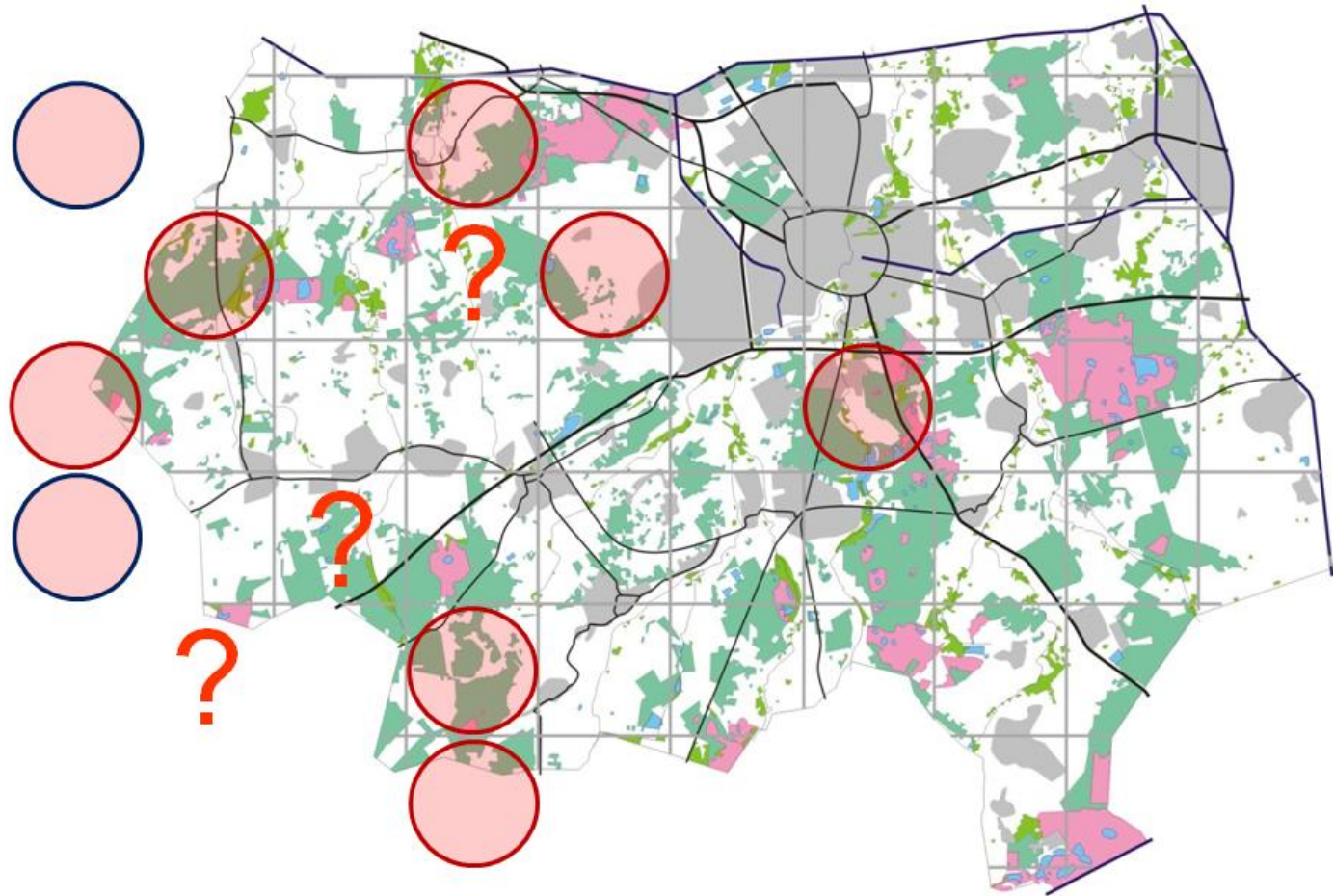
Henk Sierdsema heeft binnen Avimap de Kempen als gebied aangemaakt zodat alle waarnemingen makkelijk waren in te voeren. Helaas was er één waarnemer die hier niet in mee wilde gaan. Zijn waarnemingen staan niet in Avimap.

Resultaten

Territoria

Er zijn maar liefst acht territoria vastgesteld binnen ons werkgebied (figuur 2). Op de kaart staan er maar zeven aangegeven. Het achtste territorium is een broedgeval dat door de vinder, terecht, stil werd gehouden.

Van een territorium dat net buiten ons werkgebied werd vastgesteld, werd het mannetje met enige regelmaat binnen ons werkgebied gehoord. Verder was er zeker één territorium aanwezig net over de grens met België.

Figuur 2. Atlasblokken met territoria van de Oehoe in 2022. Rood = binnen ons werkgebied, blauw = erbuiten. Atlasblokken met mogelijke territoria binnen ons werkgebied zijn met een ? aangegeven. Eén territorium staat i.v.m. geheimhouding niet op de kaart.

Mogelijke territoria

Naast de door ons vastgestelde territoria zijn er ook nog aanvullende waarnemingen die mogelijk duiden op een territorium of in ieder geval op de aanwezigheid van een volwassen exemplaar.

Zo is er in het voorjaar een braakbal van een Oehoe gevonden in de Reuselse Moeren en begin juni werd er een volwassen exemplaar gezien. Op deze plek is in het voorjaar niet geluisterd.

Braakbal van een Oehoe in de omgeving van De Pielis, 12 maart 2022 (Ben Koks)

Op de Buikheide werd op 4 juni een exemplaar opgestoten in de buurt van een Havikshorst. Op dit horst heeft een Havik een broedpoging gedaan. Verder lijkt het er hier op dat de roofvogels hun plaats als toppredator aan het verliezen zijn (mond. mededeling Jetta de Ruijter). Er was drie maal geluisterd op de Buikheide. Als er al een territorium aanwezig was dan was het mannetje erg stil, maar het kan natuurlijk ook dat het exemplaar een verkenners was.

Op Landgoed Ten Vorsel werd de afgelopen jaren diverse malen een Oehoe waargenomen. Het in 2018 doodgereden exemplaar werd destijds ook ter hoogte van het landgoed gevonden. Er zijn hier dit jaar twee bezoeken gebracht waarvan eenmaal een simultaantelling. Helaas werd er geen roepend exemplaar gehoord.

Broedgevallen

De inventarisatie was er puur opgericht om territoria vast te stellen door het opsporen van roepende mannetjes. Wel is er binnen één van de door ons vastgestelde territoria met zekerheid gebroed. Daarnaast heeft er in de Kempen nóg een broedgeval plaats gevonden. Dit was op een plaats waar wij niet hebben geluisterd. De melder heeft dit stilgehouden.

Hoe nu verder?

Deze verkennende inventarisatie heeft al meer opgeleverd dan vooraf werd gedacht. Het is dan ook aan te bevelen om volgend voorjaar verder te gaan met de inventarisatie. Allereerst om de bekende territoria weer te bevestigen en daarnaast om de focus te leggen op de randen van de grote boswachterijen en landgoederen. Ook de kleinere bosgebieden moeten we zeker niet vergeten te onderzoeken.

Oehoes hebben veel grote prooien nodig om te overleven en zeker om een broedsel te volbrengen. Midden in onze boswachterijen en landgoederen zullen te weinig (grote) prooien aanwezig zijn. Oehoes zullen in de Kempen voor hun voedsel voor een (groot) deel afhankelijk zijn van het agrarisch gebied.

Dankwoord

Iedereen die heeft meegeholpen om de Oehoes op te sporen: bedankt. Ik denk dat de meeste ook daadwerkelijk een Oehoe hebben gehoord.

Daarnaast een woord van dank aan Brabants Landschap, Staatsbosbeheer en Landgoed De Utrecht voor hun toestemming om 's avonds hun gebieden te mogen betreden. ■

De laatste minuten van de Soerendonkse Steenloper

De Steenloper werd op 2 september 2022 voor het eerst gezien en op 6 september voor het laatst .... (Mirian Sweegers)

Fotocollage

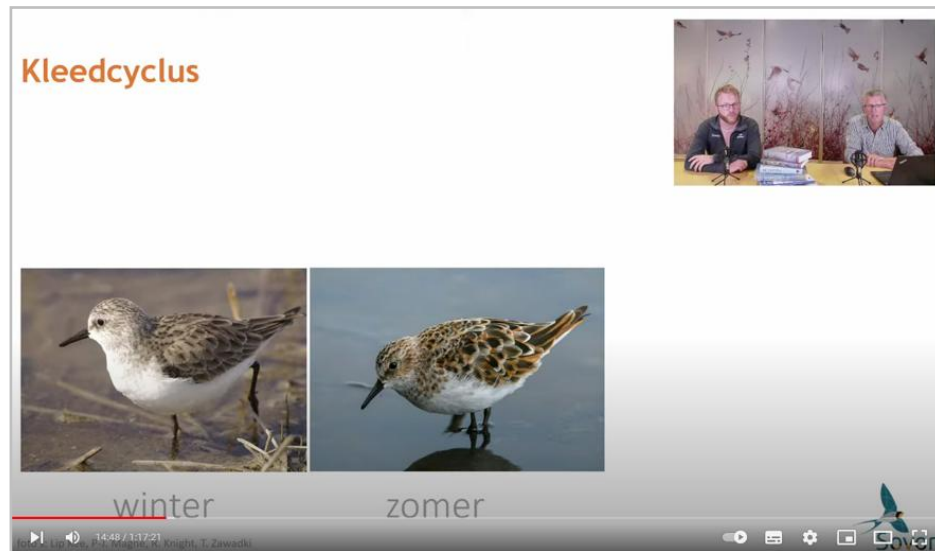
Fotografen: Hans Blox (lb, rb, mo) en Esther van Daal (lo, ro)

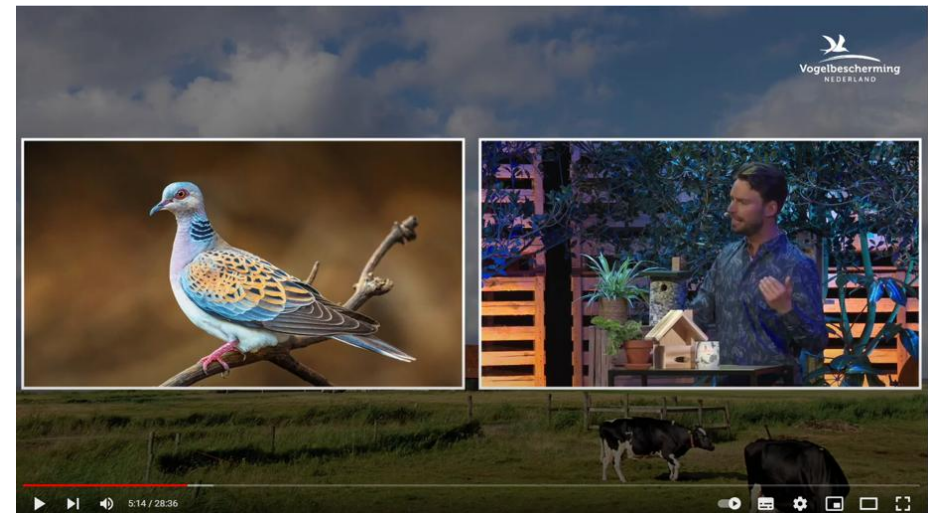

Vogelen in de cloud

Determineren van steltlopers op het videokanaal van Sovon, klik [hier](#). Bij Sovon kun je goede informatie vinden over de determinatie van soorten, zoals strandlopers, meeuwen en stadsvogels. De link brengt je naar de opname van het webinar “stoeien met strandlopers”.

Basiskwaliteit Natuur, videokanaal van Vogelbescherming, klik [hier](#). Huberto Tan en Arjan Dwarshuis praten over het belang van de Basiskwaliteit Natuur. Arjan is bekend van zijn *Big Year* waarbij hij 6850 vogelsoorten in één jaar zag. Hij heeft ook een leuke podcast: *De Vogelspotcast* op Spotify.

Met dank aan Maarten-Jan voor het inzenden van deze twee videokanalen.

Weet je ook videokanalen die voor andere vogelaars interessant kunnen zijn? Stuur ze naar redactievwgdekempen@gmail.com. ■

Activiteitenkalender

Ledenbijeenkomsten

Er staan voor 2022 nog drie ledenbijeenkomsten gepland.

Op **vrijdag 28 oktober** komt **Mark Scheepens** een lezing verzorgen over beekdalen, natuurontwikkeling en de invloed van droogte op libellen en insectenpopulaties in het algemeen. Met de vele beekdalen die we in de Kempen hebben, is dat natuurlijk een zeer interessant onderwerp.

Mark bij de Klotputten, 10 juni 2017 (TH)

Op **25 november** zal **Debby Doodeman** een praatje komen houden over ons: de vogelaars. Debby is schrijfster van het boek “Vogelaars (nooit) uitgevogeld”, waarvoor ze meer dan 1000 vogelaars heeft ondervraagd om op die manier een beeld te schetsen.

Het boek krijgt vrijwel uitsluitend lovende recensies, dus haar verhaal in D'n Aard zal ook zeker de moeite waard zijn.

Tenslotte is op **16 december** de **Fotowedstrijd**, met beoordeling van de ingezonden foto's en de uitslag, en de **Mystery Bird Quiz**. Voor de fotowedstrijd kunnen foto's in het thema “Vogels in het Blauwe of Gouden Uur” vóór 1 november worden gestuurd naar *Pieter Wouters*. Dit thema nodigt zeker uit tot het maken van mooie sfeerfoto's, dus ook als je geen telelens hebt om een close-up te maken kun je meedingen naar de prijzen!

*Uit wikipedia: Het **blauwe uur** is de benaming voor het verschijnsel dat 's ochtends, het uur voor zonsopkomst en 's avonds, net na zonsondergang bij bepaalde omstandigheden de lucht en de omgeving een blauwe kleur aannemen. Het blauwe uur is een onderdeel van de schemering en duurt meestal slechts een tiental minuten. De naam is ontstaan uit het Frans: l'heure bleue. De periode moet niet verward worden met het **gouden uur** genoemd naar de Engelse term golden hour (ook wel magic hour). Dat is namelijk het uur na zonsopkomst of voor zonsondergang waarin er meer indirect zonlicht is, waardoor het licht meer rood en zachter is. Omdat de zon aan de horizon staat, gaat het licht een langere afstand door de atmosfeer. Het blauwe licht wordt hierdoor meer verstrooid, waardoor het rode licht relatief meer aanwezig is.*

Slaapplaatstellingen

Vanaf medio oktober vinden slaapplaatstellingen plaats voor Blauwe Kiekendieven en voor Grote Zilverreigers & Aalscholvers.

Grote Zilver op de Liskes, 17 september 2017 (TH)

Dit gebeurt op meerdere plaatsen in de Kempen. *Hans van Nunen* coördineert twee van deze tellingen: Grote Zilverreigers & Aalscholvers bij de Liskes en Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide. Wil je een keer mee, dan kun je contact met hem opnemen.

Vogelakkers

In verschillende gemeentes in de Kempen liggen vogelakkers, die zijn ingezaaid met gewassen die met name in het najaar en de winter een goede voedselbron zijn voor vogels. Het is absoluut de moeite waard om deze eens (of meermaals) te bezoeken!

Vogelakker bij de Kleine Vliet in Veldhoven, 28 juni 2022 (TH)

Waarnemingen van vogels op deze akkers kunnen doorgegeven worden middels Avimap, of aan *Jan Kolsters*.

Dagtrip naar Zeeland

Een jaarlijkse traditie die ook weer doorgang kan vinden, is het tripje naar Zeeland (en soms ook een stukje Zuid-Holland) in de periode **rond kerst**.

Scholekster op de Brouwersdam, 29 december 2019 (PvP)

Gebieden als de Kwade Hoek, Brouwersdam, de Zeedijk bij Westkapelle en Plan Tureluur staan garant voor leuke soorten. *Paul van Pelt* zal t.z.t. inventariseren op welke dag de meeste animo is om die kant op te tijgen. ■

